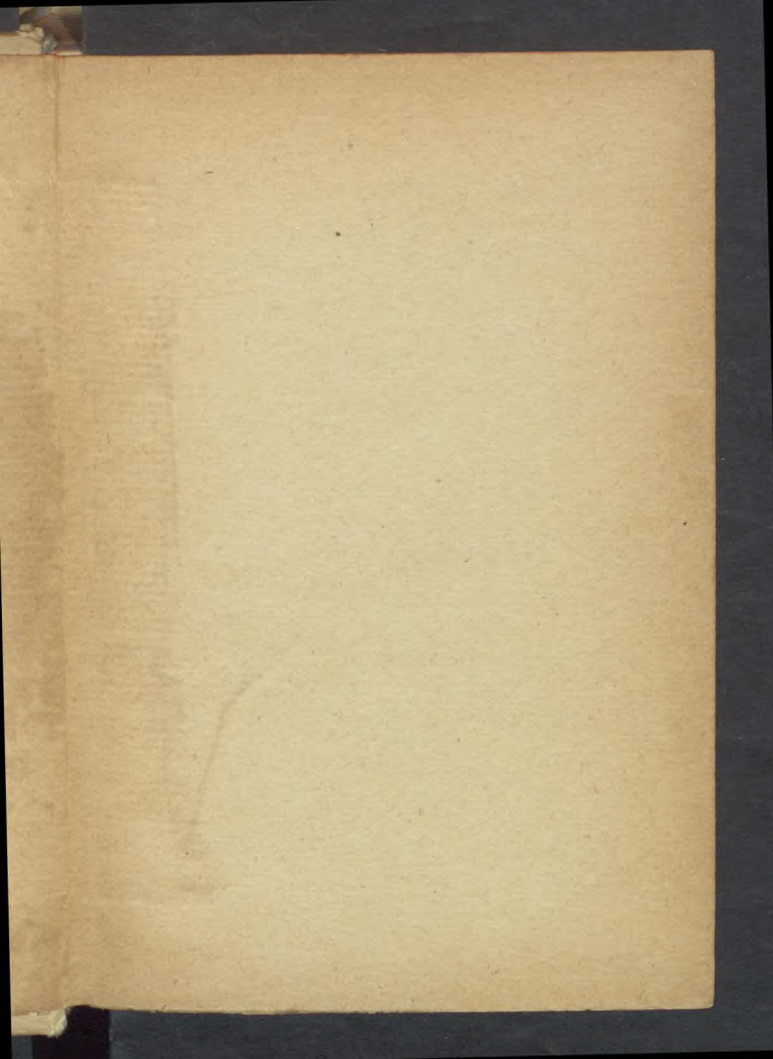

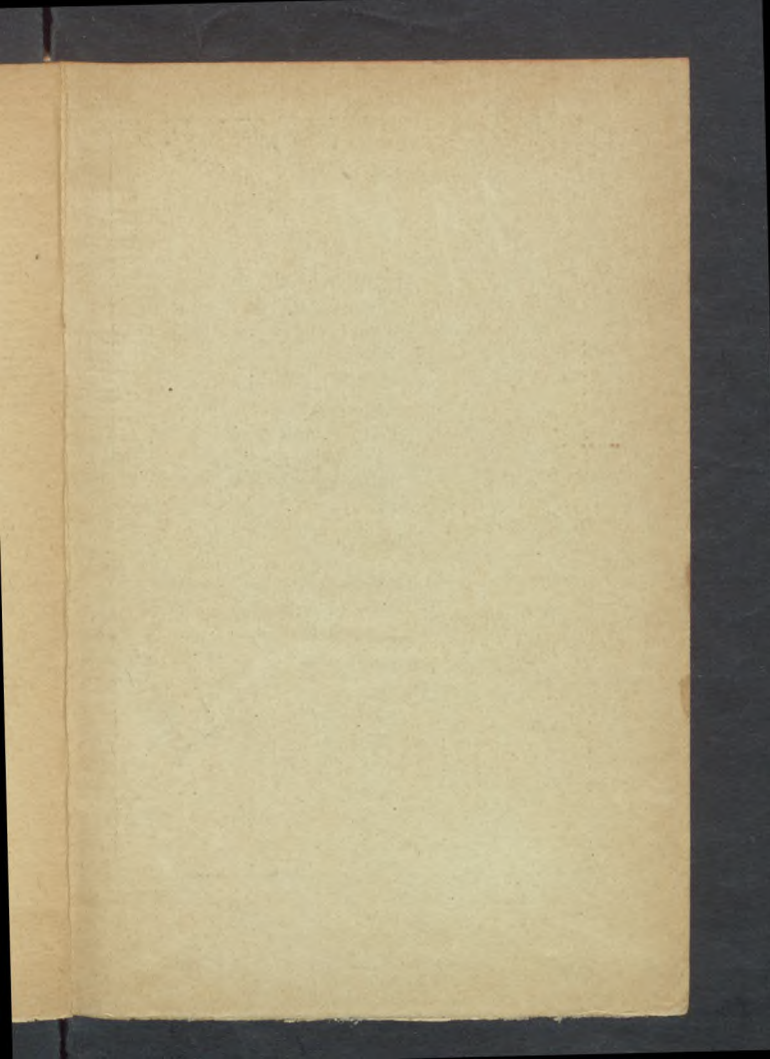
M
.....
248.318 OSZK
.....

1921.

Korjotil Wanyerka G.
1920

**Az elátkozott ember
és az alku, melyet
a Szellemmel
kötött**

Irta

Dickens Károly

Angolból fordította

Balla Mihály

Az Ifjuság könyvkiadó Budapest

(R
2)

M 248.3/8

Hungaria könyvnyomda és kiadóüzlet Budapest

ELSŐ FEJEZET.

A szellem adománya.

Mindenki azt mondotta.

Távol legyen tőlem, állítani, hogy az, amit mindenki mond, okvetlenül igaz is. Mindenkinek épp annyiszor nincs igaza, mint amennyiszor van. Mindenkinek, általános tapasztalás szerint, annyiszor nem volt már igaza és a legtöbb esetben oly sokáig tartott, míg meg lehetett állapítani, hogy mennyire nem volt, hogy a tekintélye megrendült. Mindenkinek lehet némelykor igaza is; «de nem mindig van az úgy», mint Scroggin Giles szelleme mondja a balladában.

A félelmetes szó, hogy: *szellem*, visszatérít a tárgyamhoz.

Mindenki azt mondotta róla, hogy olyan, mint egy elátkozott ember. Ezúttal — annyit mindenestre meghagyok mindenkinek — annyira-amennyire igaza volt. Olyan volt.

Aki látta beesett arcát, mélyen fekvő csillogó szemét, leírhatatlanul mogorva, bár erőteljes és arányos, fekete ruhás alakját, őszbecsavarodott haját, mely olyanformán hullott a szemébe, mint a kusza tengeri hinár, — mintha magános szirt lett volna, melyet világéletében az emberiség háborgó és tobzó hullámai nyaldostak körül — vajjon mondhatott-e róla mást, mint azt, hogy olyan, mint egy elátkozott ember?

Aki megfigyelhette hallgatag, elmélyedő, mélabús valóját, melyre a megrögzött elkülönültség árnyéka borult, mely mindig tartózkodó volt és sohasem vidám, az olyan embernek réveteg arckifejezésével, ki régi helyekre és időkre emlékezik, vagy a lelkében megszólaló régi visszhangokra figyel: vajjon mondhatott-e róla mást, mint azt, hogy egy elátkozott ember valója az?

Aki hallotta hangját, a lassubeszédü, mély és komoly hangját, azzal a természetes tömörségével és zengzetességével, melyet mintha igyekezett volna fékezni és elhallgattatni, vajjon mondhatott-e róla mást, mint azt, hogy egy elátkozott ember hangja az?

Aki látta a belső szobájában, mely félig könyvtár, félig laboratórium volt, mert, mint mindenki tudta, híres vegyész volt és olyan oktató, akinek ajkán és kezein figyelemmel csüngött a törekvő tanítványok sokasága — aki ott látta egyedül egy téli éjjelen, körülötte a vegyi anyagai, a műszerei és a könyvei; az ernyős lámpájának árnyéka egy óriási bogár a falon, mozdulatlan a kisérteties árnyak hemzsegése közt, melyeket a tűz lobogása rajzolt a körülötte levő különös formájú és idegenszerű tárgyakról; ez árnyképek egynémelyike (üvegedényekben levő folyadékok árnyéka) reszketett belül, mint megannyi oly dolog, amely jól ismeri hatalmát, melylyel elemeire bonthatja és visszaadhatja alkotó részeit a tűznek és a füstnek; aki ott látta őt dolgavége-

zetten, amint tűnődve ült a rozsdás tűzrács és a vörös lángok előtt, úgy mozgatva a vékony ajkait, mintha beszélne, de némán, mint a halál: vajjon nem mondotta volna-e azt, hogy ez az ember olyan, mintha elátkozták volna és hogy ráadásul olyan a szobája is?

Ki az, aki, képzelőtehetségének csak némi megfeszítésével, nem hitte volna azt, hogy körülötte minden ezt a kísérteties színt ölti és hogy ez az ember oly talajon él, amelyen kísértetek járnak?

A lakása oly elhagyott és sírbolt-szerű volt, — régi félreeső része egy volt diákotthonnak, mely valamikor elég szép épület lehetett azon a szabad téren, ahova építették, de most, a füsttől, évektől és időjárástól barnultan, rég feledett építészek elavult szeszélyének tanuja volt, minden oldalról a nagyváros terjeszkedésétől véve körül és kövekkel, téglákkal tele-tömve, mint valami régi felhagyott kút; kicsiny négyszögletes iskola-udvarai, eltemetkezve az árkokban, melyeket az idők során a formátlan

kéményeiken tülemelkedő utcasorok alkottak körülötte; vén fáit a szomszédos kémények füstje vette körül, mely volt kegyes oly mélyre ereszkedni le hozzájuk, mikor nagyon gyenge volt, az idő pedig nagyon ködös; pázsitfoltjai, melyek élet-halál harcot vívtak az üszkös földdel, hogy pázsit lehessen belőlük; csöndes folyosói, melyek nem voltak hozzászokva emberi lépésekhez, még az emberi szemek pillantásához sem, kivéve azt az esetet, mikor egyszeregyszer lenézett rájuk a felső világból egy eltévedt arc és csodálkozva kérdezte magában, hogy miféle elhagyott zugoly ez; a napórája abban a kicsiny téglafallal körülvett szurdékban, ahova száz esztendő óta nem tévedt le napsugár, de amelyet, kárpótulásul a napfény elmaradásáért, hetekig feküdt meg a hó, mikor már mindenhol eltakarodott, s ahol a fagyos keleti szél úgy forgott, mint valami óriási bűgőcsigában, mikor minden más helyen hallgatott.

A szobája ez épületnek legbelső rejtékében — az ajtók között — a kandal-

lójával — oly ódon és romlatag volt, oly tele repedésekkel és mégis oly erős a mennyezetének szúette gerendáival és a nagy tölgyfapárkányú kandallóhoz lejtő kemény padlójával; annyira be volt ékelve a városba és a körülötte torlódó épületek közé, s mégis úgy elavult egész külsejével; oly csöndes volt, és, mikor megszólalt egy távoli hang, vagy becsapódott egy ajtó, mégis oly gazdag a döngő visszhangokban, melyek nem érték be az alacsony folyosókkal és üres szobákkal, hanem addig dübörögtek és morajlottak, míg el nem hangzottak az elfelejtett kriptá sűrű levegőjében, az elfelejtett kriptában, melynek norman boltívei félig eltemetkeztek már a földbe.

Látiák volna csak őt a szobájában, félhomály idején, zord téli időben.

Mikor a szél a ködbeborult napnak lenyugtakor élesen és üvöltve fölkerekedett. Mikor csak éppen oly sötét volt, hogy a tárgyak körvonalai bizonytalanná váltak és megnőttek, de nem tűntek el végképpen. Mikor a kandalló előtt ülők szörnyű arcokat és alako-

kat, hegyeket és szakadékokat, les-
helyeket és hadseregeket kezdettek
látni a zsarátnokban. Mikor az utcán
járók alászegették a fejüket és futva
menekültek az időjárás elől. Mikor
azok, akiknek szembe kellett fordul-
niok a széllel, megálltak az utcasar-
kok haragos keresztszelében és elté-
vedt hópelyhekkal találkoztak szem-
közt, amelyek megálltak szempillái-
kon, de sokkal gyérebben hullottak és
sokkal gyorsabban elsodorta őket a
szél, semhogy nyomot hagyhattak
volna a megfagyott földön. Mikor a
házak ablakait gondosan és légmen-
tesen bezárták. Mikor a világítógáz
kezdette szétvetni fényét a népes és
a csöndes utcákon, holott minden más
utcában nőttön-nőtt a sötétség. Mikor
egyes gyalogjárók dideregve mentek
végig ez utóbbiakon s egy pillantást
vetettek alá a konyhák tűzhelyeire,
melyekben lobogott a láng, s még in-
kább fokozták amugy is fokozott ét-
vágyukat azzal, hogy egész mérőföldes
úton szívták magukba az ebédek il-
latát.

Mikor az utasok fogvacogva járták

az országutak szörnyű hidegét és kedvetlenül néztek szét a mélabús tájon, mely zúgott és reszketett a szél-fúvásban. Mikor a tengerészek kétségbeesetten küzdöttek jéggel bevont mentőcsónakjukon a háborgó hullámokkal. Mikor a világítótornyok egyedül és éberén álltak őrt a szirteken és előfokokon és az éjtől meglepett tengeri madarak óriási lámpáik felé szálltak és holtan hullottak alá. Mikor a meséskönyvek kicsiny olvasói reszketve gondoltak a tűz fényénél Kasszim Babára, kit felnégyeltek és úgy aggattak fel a rablók barlangjában, vagy amikor elfogta őket a félelem, hogy az ágyasszobájukhoz vivő hosszú, hideg, sötét úton összetalálkoznak a lépcsőn avval a mankós, kegyetlen kis öreg asszonynyal, aki Abudah kereskedő szekrényéből szokott kilépni.

Mikor a szabadban kialudt a nap-pali fénynek utolsó sugára a fasorok végén és a fenn boltozatba hajló fák elsötétültek. Mikor a parkokban és erdőkben áthatolhatatlan árnyéktömegbe borult a magas és nedvdús páfrány és a korhatag moha, meg a lehullott ha-

raszt. Mikor párázatok szálltak fel az árokból, a mocsárból és a folyóból. Mikor az ősi csarnokokból és a kunyhók ablakaiból kiáradó világosságot látni oly kedves. Mikor a malom ke-reke megállt, a kerékgyártó meg a ko-vács behúzta műhelyének ajtaját, a sorompót lezárták, az ekét meg a bo-ronát ott hagyták magukban a föld-ken s a földművelő hazament szeke-rén, a templom harangja pedig mé-lyebben szólt, mint délben és a temető kis kapuja ez este utoljára fordult meg sarkában.

Mikor az alkonyat mindenhol fel-szabadította a naphosszat börtönbe zárt árnyakat, melyek most összetor-lódtak és mind sűrűbbé váltak, mint a szellemek gyülekező serege. Mikor aztán fenyegetően álltak a szoba sar-kaiban és mogorván kandikáltak elő a félig zárt ajtók mögül; mikor telje-sen hatalmukba ejtették a lakatlan szobákat; mikor táncra perdültek az üres helyiségek padlóján, falain és mennyezetén, amíg a tűz kialvóban volt, és visszahuzódtak, mint az apadó vizek, mihelyt újra fellobbant a láng.

Mikor fantasztikusan ellorzították az ismert tárgyak alakját, a dajkát emberevő női szörnyeteggé tették, a hintalovat rémalakká, és a félig rettegő, félig repeső gyermeket is merőben idegen valamivé, sőt a tűzhelyen levő csipérvasat is lábát szétterpesztő óriássá, ki csipőjére rakva kezét, szemmelláthatólag angol ember vérért szagolja és az emberek csontjából lisztet akar őrleni a kenyéréhez.

Mikor ez árnyak az idősebb embereknek más gondolatokat juttatnak eszökbe és más képeket mutatnak nekik. Mikor a murtak alakjaiként és arcaiként tűnnek elő rejtekükből, a sírból, a mély, mély szakadékból, ahova mindig elvándorolnak azok a dolgok, amelyeknek itt kellett volna lenniök, de sohasem voltak itt.

Amikor, mint említettem, ott ült és a tűzbe meredt a szemével. Mikor az árnyak a tűz fellobbbanásával vagy kialvásával mentek és jöttek. Mikor nem figyelt rájuk a testi szemeivel, hanem akár jöttek, akár mentek, me-reven a tűzbe nézett. Csak akkor látták volna!

Mikor a hangok, melyek együtt keltek az árnyakkal és a félhomály hívására előbujtak rejtekükből, úgy rémlett, mintha még nagyobb lett volna a körülötte levő némaság. Mikor a szél zúgott a kéményben, a házban pedig némelykor dúdolt, máskor meg üvöltött. Mikor a vén fák odakünn úgy meg-meghajoltak és meg-megrázkódtak, hogy egy mogorva vén varju, álmában megzavartatva, olykor-olykor az ágakról aláhallatszó gyöngé, álmos károgással tiltakozott ellene. Mikor néha-néha megremegtek az ablakok, a torony tetején csikorgott a rozsdás szélkakas, az alatta levő óra jelentette, hogy megint elmúlt egy óranegyed, vagy mikor a tűz percegve elhalt.

Ekkor, amint ott ült, rövid kopogtatás hallatszott az ajtón és fölriasztotta.

— Ki az? — mondotta. — Szabad!

Bizonyára nem könyökölt semmiféle alak a széke lámlájára; nem nézett le reá semmiféle arc. Bizonyos, hogy nem érintette semmi halk lépés a padlót, mikor felriadva, felemelte fejét és megszólalt. Pedig hát nem volt

tükör a szobában, amelyre a saját alakja, ha csak egy pillanatig is, reávetthette volna árnyékát, és valami mégis elsötétlett előtte és eltűnt.

— Alázatosan bocsánatot kérek, uram, — mondotta egy pirosképű, szorgos ember, ki féllábbal nyitvartartotta az ajtót, hogy beférjen a kezén tartott tálcával, s csak lassan-lassan és óvatosan engedte bezárulni ismét, hová nesztelenül csukódjék be, — bocsánat, hogy kissé megkéstünk ma. De Mrs. Williamnek annyi baja volt...

— A szél miatt? Igen, hallottam, hogy szél kerekedett.

— A szél miatt, uram. Valóságos szerencse, hogy egyáltalában eljuthattott hazáig. Úgy bizony. Úgy. A szél miatt, Mr. Redlaw. A szél miatt.

Közben letette a tálcát, amelyen az ebéd egy részét hozta és meg akarta gyújtani a lámpát és asztalt akart teríteni. De mindjárt elállott ettől a szándékától és odaszaladt a kandallóhoz, hogy megpiszkálja a tüzet és új hasábokat rakjon reá, aztán tovább folytatta előbbi foglalatosságát; a lámpa, melyet meggyújtott és a fel-

lobbanó tűz hirtelen megváltoztatta a szoba képét, hogy úgy látszott, mintha piros arcának és fűrge lényének pusztá megjelenése idézte volna elő a jótékony változást.

— Mrs. William, természetesen, mindig ki van téve, uram, annak a lehetőségnek, hogy az elemek kivetik egyensúlyából. Nem igen bír velük.

— Nem, — felelte mr. Redlaw barátságosan, de kurtán.

— Nem, uram, mrs. Williamet könnyen kiveti egyensúlyából a föld; mint például mult vasárnap, mikor nedves, síkos idő volt s a legujabb sógornőjével teázni ment és nagyon büszke lett volna reá és nagyon szeretete volna, ha gyalogszerrel, de ragyogó tisztán jelenhetett volna meg. Mrs. Williamet könnyen kiveti egyensúlyából a levegő; mint akkor, mikor egy ismerősének rábeszélésére hintára ült a peckhami vásáron, ami aztán olyan bajt okozott a belsőrészeiben, mint a gőzhajó. Mrs. Williamet könnyen kiveti egyensúlyából a tűz; mint akkor, mikor az anyjánál volt s a tűzilárma miatt két mértföldnyire fu-

tott a hálófőkötőjében. Mrs. Williamet könnyen kiveti egyensúlyából a víz; mint Batterseaban is, ahol unokaöccse, az ifjabb Swidger Charley, aki nem több tizenkét évesnél és azt sem tudja, mi fán terem az evezés, neki-vitte csónakján a hid pillérének. De ezek elemek. Mrs. Williamnek csak ki kell szabadulnia az elemekből, hogy rögtön megmutatkozzék, milyen erős az ő jelleme.

Amikor feleletet várva megállt, a felelet megint az előbbi hangon csak az volt, hogy: Igen.

— Igen, uram. Oh istenem, hogyne! — mondotta mr. Swidger, még mindig az asztalteritéssel bibelődve, és felsorolva közben mindent, amit az asztalra tett. — A dolog úgy áll, uram. Oly sokan vagyunk mi Swidgerék. — Magyarbors. Ott van, uram, mindenekelőtt az atyám, ennek az intézetnek a nyugalmazott kapusa és gondnoka, nyolcvanhét éves, ő volna az egyik Swidger! — Kanál.

— Úgy van, William, — hallatszott a türelmes és szórakozott felelet, mikor William ismét elhallgatott.

— Úgy van, uram, — mondotta mr. Swidger. — Ez az, amit én mindig mondok, uram. Őt mondhatnám a fa törzsének! — Kenyér. Aztán a fia, az én csekélységem következik — só. Aztán mrs. William, Swidger mind a kettő. — Kés és villa. Aztán következik valamennyi öcsém és bátyám, meg a családjaik, Swidgerék, férfi meg asszony, fiú meg leány. Igazán mondom, hogy a Swidgerék, az ilyen meg amolyan fokon levő, az ilyen meg amolyan házasságból és ágyból származó unokatestvér, bácsi, néni és rokon — vizes pohár —, ha összefogódnának, láncot húzhatnának egész Anglia körül!

Minthogy nem kapott minderre választ a gondolatbamélyedt férfiutól, akihez szavait intézte, mr. William közelebb lépett és úgy tett, mintha csak úgy véletlenül hozzáütött volna az asztalhoz egy borospalackot, így akarta felkelteni révetegségéből. Mikor a dolog sikerült, tovább beszélt, mintegy buzgó hozzájárulással.

— Igen, uram! Ez az, amit mindig mondok. Mrs. William meg én nem

egyszer mondtuk már. «Swidger, az van elég,» szoktuk mondani, «a mi önkéntes hozzájárulásunk nélkül is,» — vaj. Mondhatom, uram, az atyám már egymagában is egy egész család — cukorhintő — amelynek gondját kell viselni; és voltaképpen jobb is, hogy nincsenek saját gyermekeink, bár mrs. William sokszor nagyokat hallgat miatta. Adhatom már, uram, a szárnyast meg a krumplikását? Mrs. William azt mondotta, mikor elindultam, hogy tíz perc múlva itt lesz ő is a folytatással.

— Adhatja, — mondotta Redlaw, mintha álmából ébredne, és lassan fel és alá járt a szobában.

— Mrs. William már megint talált valamit magának, uram! — mondotta a felszolgáló inas, tányért melegítve a tűznél, és mosolyogva árnyékolta be vele az arcát. Mr. Redlaw megállt s az érdeklődésnek kifejezése mutatkozott arcán.

— Mindig is mondom, uram. Ő már olyan! Mrs. Williamnek anyai érzés van a lelkében, annak pedig ki kell belőle törni valahogy.

— Mit tett?

— Hja, uram, neki nem elég az, hogy jóformán anyja annak a sok fiatal embernek, aki az ország minden tájáról idejön, hogy hallgassa az ön előadásait ebben az ősrégi intézetben.

— Igazán különös, hogy a porcellán-edény mennyire magába veszi a meleget ebben a hideg időben! — E szavai közben fordított a tányéron és lehűtötte az ujjait.

— Nos? — mondotta mr. Redlaw.

— Ez az, amit én magam is mondok, uram, — felelte mr. William s odaadó hozzájárulással szólt vissza a válla fölött. — Éppen ez az, uram! Úgy látszik, a diákjai kivétel nélkül ebben a színen látják mrs. Williamet. Minden istenadta nap, az egész iskolaévből, egyik a másik után dűgja be a fejét a kapuslakás ajtaján és mindegyiknek van hozzá valami mondani vagy kérdeznivalója. «Swidge,» annak mondják általában egymás közt, mint hallom, mrs. Williamet; de ez az, uram, amit én mindig mondok. Jobb, ha akármennyire elforgatják a nevet, csak igazi szeretetből tegyék,

mint ha a jó Isten tudja mit nem csinálnak vele, de senki sem törődik az emberrel! Mire is való a név? Arra való, hogy megismerjünk róla valakit. Már pedig ha mrs. Williamet valamiről jobban ismerik, mint a nevéről — a jó tulajdonságait meg a kedélyét értem ezzel — mit nekem a neve, ha igazság szerint Swidgernek mondják is? Miattam mondhatják Swidgenek, Widgenek, Bridgenek — uramfia! London Bridgenek, Blackfriars-, Chelsea-, Putney-, Waterloo-Bridgenek, vagy akár Hammersmith lánchidnak, ha úgy jobban tetszik nekik!

E ragyogó szónoklat befejeztével az asztalhoz ért a tányérral együtt, amelyet azzal az élénk érzéssel, hogy most már keresztül-kasul meleg, inkább leejtett, mint letett, épen akkor, mikor dicséretének tárgya egy másik tálcát meg egy égő lámpát hozva, és egy öszbeborult, hosszúhajú, tisztelteméltó aggastyántól kísérve, belépett a szobába.

Mrs. William épp úgy, mint mr. William, egyszerű, ártatlanképü teremtés volt; kinek síma arcán kedvesen is-

méltódott meg a férje inasmellényének élénk pirossága. De míg mr. Williamnek égfelé állt a fején minden szőke hajaszála és a szeme is fölfelé nézett túlzottan odaadó szolgálatkészségében, mrs. Williamnek gondosan, simára volt fésülve a sötétbarna haja és az elképzelhető legrendesebb és legnyugodtabb módon hullámozott alá a csinos és takaros főkötője alól. Míg mr. Williamnek még a nadrágja is rendetlenül állt a bokájánál, mintha nem egyeznék meg az acélszürke mivoltával, hogy nyugodtan álljon és ne nézzen körül, mrs. Williamnek oly tetszetős és szemrevaló volt a virágos-mintájú — a saját kedves arcához hasonlóan piros és fehér — ruhája, mintha még az erős szél sem tudta volna kihozni fekvéséből egyetlenegy fodrást sem. Amíg mr. William kabátja úgy fityegett gazdájának mellén és vállán, mintha el akarna repülni, a feleségén oly tetszetősen, csinosan és nyugodtan állt a ruha, hogy a legdurvább lelkű ember sem tagadhatta volna meg tőle a segítségét, ha reászorult volna. Kinek lehetett volna

szíve, magára venni, hogy bánattól dagadjon, félelemtől reszkessen, vagy szégyenletében rendüljön meg egy ily kebel! Békességes nyugalomával kinél nem tiltakozott volna minden háborgatás ellen, mint akár egy gyermek ártatlan szendergése!

— Csakugyan pontos vagy, Milly, — mondotta a férje és elvette tőle a tálcát. — Másképp nem is volnál az, aki vagy. Itt van, uram, mrs. William. Elhagyottabbnak látszik ma este, mint valaha, — suttogta aztán a feleségének, mikor átvette tőle a tálcát — és egészen olyan, mint a kísértet.

Minden sietség nélkül és zajtalanul, még észre is alig vétetve magát — oly nyugodt és csendes teremtés volt — letette Milly az asztalra a magával hozott edényt. Mr. William sok tipegéssel és futkosással csak egy csésze húslévest kaphatott a kezéhez, amelyet aztán szolgálatkészen tett le az asztalra.

— Mit szorít az öreg a melléhez? — kérdezte mr. Redlaw, mikor leült egyszerű ebédjéhez.

— Krisztustövist, uram, — felelte Milly nyugodt hangján.

— Ez az, amit én is mondok, — vágott a szavába mr. William és odanyújtotta a csészét. — A bogyója nagyvön illik az évnek ehhez a szakához! — Barna huslé!

— Megint új karácsonyünnep, megint elmúlt egy esztendő! — mormolta a vegyész mélabús sóhajtással. — Mindig új számjegyek az emlékezésnek egyre hosszabb számoszlopában, amelyet egyre csak nyújtunk saját gyötrelmünkre, míg a halál halomra nem dönt és el nem töröl mindent. Nos, Fülöp! — mondotta, félbeszakítva a saját szavát és emeltebb hangon szólítva meg az öreget, aki a háttérben állott, melléhez szorítva csillogó zöld terhét, melyből a nyugodt mrs. William apróbb galyakat vágott le, nesztelenül metélve meg az ollójával és feldiszítve velük a szobát, míg öreg apósa érdeklődve nézte.

— Alázatos szolgálja, uram, — mondotta az öreg ember. — Már előbb szóltam volna, uram, de ismerem szokását, mr. Redlaw, büszke is vagyok

arra, és várom. míg ön szólít meg engem! Vig karácsonyt, uram, és boldog új esztendőt és még számosat mindegyikből. Magam is eleget értem meg belőlük — ha, ha! és bátorkodhatom hasonló jókat kívánni másoknak is. Nyolcvanhét éves vagyok!

— Oly sokat ért-e meg belőlük, amelyek vidámak és boldogok voltak?

— kérdezte Redlaw.

— Oh igen, uram, nagyon sokat, — felelte az öreg ember.

— Megviselte-e a kor az emlékezőképességét? Az ember nem csodálná, — mondotta halkabban mr. Redlaw, az öregnek fiához fordulva.

— Csöppet sem, uram, — felelte mr. William. — Éppen ez az, amit mindig mondok magamban, uram. Soha olyan emlékezőképességet, mint az atyámé. A legcsodálatosabb ember ő a világon. Nem is tudja, mi az, elfelejteni valamit. Mindig is mondom Mrs. Williamnek, uram, elhiheti!

Abban az udvarias kívánságában, hogy mindenképpen hajlandónak mutakozzék a hozzájárulásra, úgy monddotta ezt mr. Swidger, mintha jotányi

ellentmondás sem volna abban, amit mondott, s mintha feltétlen és határozatlan hozzájárulás volna szavaiban mr. Redlaw szavaihoz.

A vegyész eltolta magától a tányért, felállt az asztal mellől és odament az ajtóhoz, ahol az öreg ember állt s egy kis krisztustövis-galyat nézett, amely a kezében volt.

— Eszébe juttatja, ugyebár, azt az időt, amikor ez évek közül számosan régiek és újak voltak, — mondotta, figyelmesen nézve reá, és megérintette a vállát.

— Oh, számosan, számosan! — mondotta Fülöp, félig felocsúdva révetegségéből. — Nyolcvanhét éves vagyok!

— Vidám és boldog volt, ugyebár? — kérdezte tőle a vegyész halkán. — Vidám és boldog, öregem?

— Talán ekkora voltam, nem nagyobb, — mondotta az öreg ember, egy kissé magasabbra emelve kezét a térde magasságánál és hátranézve a kérdezőre, — mikor megértem az első, amelyre emlékezem! Hideg nap süttött künn a szabadban, mikor

valaki — oly bizonyos, mint ahogy ön itt áll, hogy az anyám volt, bár nem emlékszem már reá, milyen is volt az áldott arca, mert megbetegedett és meghalt azon a karácsonyi ünnepen — mikor valaki azt mondotta, hogy ezeket a bogyókat szeretik a madarak. Az a csinos kis fickó, — az tudniillik én vagyok — azt gondolta magában, hogy a madaraknak talán azért oly fényes a szemük, mert a bogyó, melyből élnek, oly fényes így télen. Még emlékszem reá, pedig nyolcvanhét éves vagyok.

— Vidám és boldog! — mondotta elmerengve a másik, megilletődött mosolylyal nézve a meggörnyedt alakra. — Vidám és boldog — és mindenre emlékezik?

— Igen, igen, igen! — mondotta az öreg ember, felkapva ez utóbbi szavakat. — Nagyon jól emlékszem mindenre az iskoláskorom idejéből, egyik évre úgy, mint a másikra, és arra a vidámságra, mely együtt szokott járni velük. Erős fickó voltam én akkor, mr. Redlaw; és elhiheti a szavamra, hogy tíz mérföldes messzeségben sem

volt párom a labdarugásban. Hol van a William fiam? Nem volt párom a labdarugásban, William, tíz mérföldes messzeségben sem!

— Ez az, amit én is mindig mondok, apám! — felelte a fia sebesen és nagy tisztelettel. — Igazi Swidger, sohasem volt nála különb a családban!

— Istenem! — mondotta az öreg ember és a fejét rázta, amikor megint a krisztustövisre nézett. — Az anyja — a William fiam a legkisebbik a fiaim közt — meg én ott ültünk közöttük, fiuk és leányok, kisgyermek és pólyásbabák közt, sok-sok esztendeig, mikor az efféle bogyók felényire sem ragyogtak úgy, mint a körülöttünk levők ragyogó arcai. Sokan itt hagytak már bennünket; a feleségem is itthagzott, a György fiam pedig (a mi legnagyobb fiunk, akire büszkébbek voltunk, mint a többire együttvéve) nagyon mélyre sülyedt, de mikor ránézek erre, élve és jó egészségben láthatom őket, amilyenek akkoriban voltak; és láthatom őt is, hála Istennek, a teljes ártatlanságában. Nagy

istenáldása az reám nézve nyolvanhét éves koromban.

Az az erős pillantás, mely olyan mély komolysággal szegeződött reá, lassan-lassan kezdte a földet keresni.

— És amikor a körülményeim rosszabbra fordultak, mert az emberek nem viselkedtek becsületesen velem szemben, és amikor ötven esztendőnél régebben először jöttem ide, hogy vállaljam a kapusságot, — mondotta az öreg ember, — hol van a William fiam? Fél évszázadnál régebben, William!

— Ez az, amit én is mondok, apám, — felelte a fia épp oly gyorsan és mély tisztelettel, mint előbb, — úgy van az szóról-szóra. «Kétszer nulla egy nulla, és öt az öthöz hozzátéve, száz lesz abból együttvéve.»

— Igaz öröm volt tudnom, hogy egyik alapítónk — vagy szabatosabban szólva, — mondotta az öreg ember, nagy kedvét lelve beszédének tárgyában és abban, hogy van mit mondania róla — hogy egyike azoknak a tudós uraknak, kik megajándékoztak bennünket Erzsébet királyné idejében,

mert jóval az ő kora előtt alapítottak bennünket, — a végrendeletében egyéb adományain kívül egy összeget rendelt arra, hogy minden karácsonykor annyi krisztustövist vehessünk, amennyi elég a falak, meg az ablakok feldiszhítésére. Volt valami kedves és szívreható ebben a rendelkezésben. Mikor egészen idegenül éppen karácsony idején jöttünk akkor ide, nagyon megszerettük annak a tudós úrnak a festett arcképét, mely abban a teremben függött, ahol azelőtt, mielőtt az a tíz szegény diák az ingyen ételmezés helyett pénzbeli ösztöndíjat kapott, a mi nagy ebédlőszobánk volt. Hevesvesszakállú, koros ember volt, fehér csipkebodorral a nyakán és a kép alatt ez a felírás áll régi szabású angol irással: «Tartsd meg, Uram, az ép emlékezetemet!» De hiszen ön is tudja róla mindezt, mr. Redlaw!

— Tudom, hogy ott függ az az arckép, Fülöp.

— Igen, jobbra a második tölgyfatáblázat fölött. Épen mondani akartam — övé az érdem, hogy megtartottam épségben az emlékezetemet, kö-

szönöm is neki; mert amikor évről évre körüljárok, mint most is, ebben a házban és felfrissítem a szobákat ezekkel a galyakkal és bogyókkal, felfrissítik azok az én öreg emlékező-képességemet is. Egyik esztendő viszszaidézi a másikat és az az esztendő megint a másikat és a többi esztendő egész sorát! Végre is úgy érzem, mintha Urunknak születésnapja születésnapja volna mindannak is, amit valaha szerettem, vagy sirattam, vagy aminek örültem, — és az eléggé sok bizony, mert nyolcvanhét éves vagyok!

— Vidám és boldog, — suttogetta magában Redlaw.

A szobában különös sötétség terjengett.

— Ebből is láthatja, uram, — folytatta az öreg Fülöp, kinek egészséges, öreg arca mindjobban kipirult s a kék szeme felragvogott, mikor ezekről beszélt — hogy van mit ünnepelnem, amikor az évnek ezt az idejét ülöm meg. De hol van az én csendes kis egerem? A fecsegés bűne vele jár az én korommal, pedig fel kell még diszíteni a háznak a felét, ha ugyan meg

nem dermeszt bennünket a hideg, el nem fuj bennünket a szél, vagy el nem nyel bennünket a sötétség.

A csöndes egerecske odament hozzá nyugodt arcával és szó nélkül fogta karon, mielőtt befejezte volna szavait.

— Menjünk, édesem, — mondotta az öreg ember. — Mr. Redlaw nem jut hozzá az ebédjéhez, míg annyira ki nem hűl, hogy olyan hideg lesz, mint a tél. Remélem, megbocsátja feleségemet, uram, és kívánok önnek jó éjszakát, és mégegyszer vidám...

— Maradjon! — mondotta mr. Redlaw, és megint leült az asztalhoz, úgy tűnt fel neki, inkább azért, hogy megnyugtassa az öreg kapust, mint azzal a szándékkal, hogy kielégítse étvágyát. — Maradjon itt még egy pillanatig, Fülöp. William, az imént mondani akart valamit a felesége cicseretére. Miről van szó?

— Igen, hiszen éppen ez az, lássa, uram, — felelte Swidger William, meglehetősen elfogódottsággal nézve a feleségére. — Mrs. William úgy rám néz.

— De talán csak nem fél mrs. William szemétől?

— Oh, dehogy félek, uram, — felelte mr. Swidger — éppen azt mondom magam is. Nem olyan az, hogy az ember féljen tőle. Nem volna az oly szelid, ha azt akarná. De nem szeretném, ha... Milly!... tudod, róla van szó. Arról, aki ott lakik ak egyik külső épületben.

Az asztal mögött állva és nagy elfogultsággal babrálva a rajta levő edényekkel, mr. William erősen biztató pillantásokat vetett a feleségére s a fejével meg a hüvelykujjával titokban mr. Redlawra mutatott, mintha reá akarná birni mrs. Williamet, hogy közeledjék hozzá.

— Tudod, róla, édesem, — mondotta mr. William. — Róla, odalenn a melléképületben. Beszélj már, drágám! Olyan vagy te hozzám képest, mint Shakespeare művei. Lenn a melléképületben, tudod, édesem. — Diák.

— Diák? — ismételte meg mr. Redlaw és felemelte a fejét.

— Azt mondom éppen, uram! — kiáltotta mr. William, a lehető legnagyobb élénkséggel jelezve hozzájárulását. — Ha nem arról a szegény

diákról volna szó, aki odalenn lakik a melléképületben, miért is kívánná mrs. William szájából hallani? Mrs. William, drágám... Melléképület.

— Nem tudtam, — mondotta Milly nyugodt őszinteséggel, mely ment volt minden sietségtől, vagy zavarodottságtól, — nem tudtam, hogy William említést tett róla, mert akkor nem jöttem volna ide. Megkértem, hogy ne tegye. Egy beteg fiatal gentlemanről van szó, uram, — attól tartok, hogy ráadásul nagyon szegény gentlemanről — aki sokkal betegebb, semhogy hazamehessen az ünnepekre és egészen elhagyottan, senkitől sem ösmerve, él itt olyan úriembernek nem való közönséges helyen, odalenn a Jeruzsálem-házak egyikében. Ennyi az egész, uram.

— Miért nem hallottam róla soha semmit? — kérdezte a vegyész és gyorsan felállt. — Miért nem tájékoztatott helyzetéről? Beteg! — ide a kalapomat és a köpönyegemet. Szegény! — melyik házban? — milyen szám alatt?

— Oh, nem szabad odamennie,

uram, — mondotta Milly, odahagyva az apósát és elszánt kis arcával és összekulcsolt kezével nyugodtan Redlawhoz lépett.

— Nem szabad odamennem?

— Jaj, — mondotta Milly, meg-rázva a fejét, mint aki valami szembe-szökő és magától értődő lehetetlen-ségre akar reámutatni. — Gondolni sem lehet reá!

— Mire véljem? Miért nem?

— Hát lássa, uram, — mondotta Swidger William reábeszélő és bizalmaskodó hangon, — ez az, amit én is mondok. Nyugodt lehet benne, hogy az a fiatal úr sohasem tártá volna fel a helyzetét férfiember előtt. Mrs. William bevette magát a bizalmába, de az egészen más valami. Valamennyien megbíznak azok mrs. Williamben; valamennyien bíznak benne. Férfiember, uram, egy kukkot sem vehetne ki abból; de egy nő, uram, különösen háráadásul mrs. Williamnek hívják!...

— Sok helyes érzék és gyöngédség van abban, amit most mondott, William, — felelte mr. Redlaw s a mellette levő szelid és nyugodt arcra

figyelt. És ajkára téve ujját, titokban egy erszényt csúsztatott a kezébe.

— Jaj ne, uram! — kiáltotta Milly és visszaadta. — Ez még nagyobb baj! Szó sem lehet róla!

Oly higgadt, prózai háziasszony volt és oly kevésbé zavartatta magát e visszautasítás pillanatnyi heve által, hogy mindjárt azután felvett a földről egynéhány levelet, amely ollója és köténye közt a földre hullott aközben, hogy rendezgette a zöld galyakat.

Mikor aztán felállt görnyedt helyzetből és látta, hogy mr. Redlaw még mindig kételkedő és csodálkozó pillantással nézi, nyugodtan ismételte meg, és körülnézett, hogy nem talál-e még egy-egy netalán észre nem vett hulladékot.

— Oh, uram, dehogy! Azt mondotta, hogy a világért sem akarja, hogy ön tudjon róla, vagy hogy megajándékozza — bár épen az ön hallgatói közül való. Nem titkoltam el öntől semmit, de egészen megbízom a becsületében.

— Miért mondotta?

— Igazán nem tudom, uram, —

mondotta Milly némi gondolkodás után, — mert, tudja, nem vagyok ahhoz elég okos, csak segíteni akartam rajta és szép tisztán és rendben akartam nála tartani mindent és így voltam szolgálatára. De tudom, hogy szegény és elhagyott és hogy senki sem törődik vele. — Mily sötét van!

A szoba mindjobban és jobban el-sötétült. Sűrű homály és árnyék torlódott össze a vegyész széke mögött.

— Mit tud még róla? — kérdezte mr. Redlaw.

— Jegyben jár egy leánynyal és meg akar házasodni, mihelyt meg lesz reá a módja, — mondotta Milly — és azt hiszem, azért tanul, hogy kereső pályát biztosítson magának. Sokáig figyeltem, hogy mily nagy igyekezettel tanul és mily sok mindent megtagad magától. — De milyen sötét van!

— Nagyobb lett a hideg is, — mondotta az öreg ember és a kezét dörögölte. — Oly dermesztő és iszonyú érzés az ebben a szobában. Hol van a William fiam? William, gyermekem, csavard fel a lámpát és szítsd fel a tüzet!

Millynek újra megszólalt a hangja, mint a szelid és halk zeneszó:

— Tegnap délután nyugtalan álmában rebegett valamit nekem (ezt úgy magában mondotta) valakiről, aki meghalt és valami nagy, sohasem fedhető igaztalanságról; de azt, hogy az az igaztalanság rajta, vagy más valakin esett-e meg, nem tudom. Csak azt tudom, hogy nem ő követte el.

— Röviden szólva, tudja, mrs. William — ezt ő maga ugyan el nem mondaná, mr. Redlaw, még ha újesztendőn túl is egy álló esztendeig itt kellene maradnia, — mondotta mr. William, közelebb hajolva a vegyész füléhez — nagyon sok jót tett vele. Igazán mondom, nagyon sok jót! Odahaza még mindig a régi — atyámat úgy kényezteti és becézi — egy szalmaszálat sem találni a házban még ötven fontért sem — mrs. William látszólag sohasem fáradozik, — de mrs. William itt, mrs. William ott, mrs. William úgy bánik vele, mintha anyja helyett anyja volna!

A szoba mindjobban elsötétült és kihűlt s a szék háta mögött össze-

torlódo árnyék és homály mind sűrűbbé vált.

— És nem érve be mindezzel, uram, Williamné asszony ma este elmegy hazulról; s amikor visszajön (nem régebben, mint pár órával ezelőtt), talál egy teremtest, mely inkább hasonlít egy kis vadállathoz, mint kis gyermekhez, s amely ott didergett az ajtó küszöbén. Mit tett volna Williamné asszony mást, mint hogy behozta, hogy fölmelegedjék, jóllakjék és ott maradjon nálunk, míg karácsony reggelén ki nem osztják a szokott ajándékokat, az ennivalót, meg a meleg ruhát? Ha még soha meg nem melegedett az, most megmelegszik, mert ott ül a régi kandallónknál és oly bá-mészul néz a tűzbe, mintha sohasem akarná többé becsukni a szemét. Legalább még ott ül, — mondotta mr. William, helyreigazítva némi gondolkodás után a saját szavait — ha közben kerekét nem oldott!

— Isten tartsa meg a boldogságát, — mondotta a vegyész fennhangon — és tartsa meg a maga boldogságát is, Fülöp! meg a magáét is, William.

Gondolkoznom kell róla, hogy mit tehetek abban a dologban. Talán kívánni fogom még, meglátogatni azt a diákot, de most nem tartóztatom önöket tovább. Jó éjszakát!

— Köszönöm, uram! — mondotta az öreg ember — köszönöm az én kis egerem, meg a William fiam, meg a magam nevében is. Hol van az én William fiam? William, vedd kezédbe a lámpát és eredj előre a hõsszú, sõtét folyosókon, úgy, mint tavaly, meg az elõbbi esztendõben. Ha, ha! Én emlékszem reá, ámbár nyolcvanhét éves vagyok! «Tartsd meg, Uram, az ép emlékezetemet!» Nagyon jóért fohászkodott, mr. Redlaw, az a hegyes szakállú, fehér nyakbodros úr, akinek a képe ott függ jobbra a deszkablázat fölött, ahol a mi tíz szegény diákunk szokott ülni azelõtt a nagy ebédlõnkben. «Tartsd meg, Uram, az ép emlékezetemet!» Szép és jámbor fohász az, uram.

— Amen! Amen!

Amikor kimentek és betették a nehéz ajtót, amely, bármily óvatosan csukták be, a mennydörgõ visszhan-

gok egész sorát verte fel, a szoba még jobban elsötétült.

Mikor a vegyész mély tünődésbe merült székén, az üde krisztustövis összezsugorodott a falon és száraz galyként hullott le róla.

Mikor a homály meg az árnyék mind sűrűbbé és sűrűbbé vált mögötte, azon a helyen, ahol oly sötéten torlódott össze, lassú fokozatokban, — vagy mintegy valószerűtlen, képtelen, emberi érzéssel meg nem látható folyamattal — saját magának borzalmas képmását öltötte magára!

Kisértetiesen és hidegen, színtelenül az ólomszínű arcán, de az ő vonásaival, értelmes szemével és őszbecsaverodott hajával, és az ő ruhájának sötét árnyába öltözötten lépett mozdulatlanul, egy hang nélkül, a szörnyű valóságába. Ahogyan Redlaw, könyökét a szék karjára támasztva és tünődve ült a kandalló előtt, úgy támaszkodott háta mögött a Rém, közvetlenül fölötte, a szék támlájára, és arcának borzalmas másával odanézett, ahova ő nézett, ugyanazokkal az arcvonásokkal, mint az ő arcvonásai.

Ez volt hát az a Valami, ami elmúlt és elenyészett már. Ez volt az elátkozott embernek borzalmas társa!

Néhány pillanatig a Rém nem vetett reá több ügyet, mint amennyit ő vetett reá. Valahol messze karácsonyi muzsika szólt és tűnődése közben Redlaw a zenére látszott figyelni. Úgy látszott, a Rém is arra figyel.

A vegyész végre megszólalt; meg sem mozdítva, vagy fel sem vetve a fejét: — Itt vagy megint! — mondotta.

— Itt vagyok megint, — felelte a Rém.

— Látlak a tűzben, — mondotta az elátkozott ember, — hallom hangodat a zenében, a szélfuvásban, az éjszaka halálos csöndjében.

A Rém jóváhagyólag bólintott a fejével.

— Miért jöttél, hogy így üldözzél?

— Eljövök, amikor szólítanak, — felelte a Szellem.

— Nem. Hivatlanul! — kiáltotta a vegyész.

— Hát mondjuk, hivatlanul, — mondotta a Kisértet. — Elég. Itt vagyok.

A tűz fénye eddig egyformán világította meg a két arcot — ha ugyan a szék mögött látszó rémes vonásokat arcnak lehetett mondani — és egyik sem nézett a másikra. De az elátkozott ember most hirtelen megfordult és meredten nézett a szellemre. A szellem, a mozdulataiban nem kevésbé gyorsan, a szék elé került és meredten nézett reá.

Igy nézett egymásra az élő ember és saját holttetemének megelevenedett képmása. Rémes látvány egy alig lakott, ódon háznak magános és félreeső részében téli éjjelen, mikor a hangeszél elindult titokzatos útján — honnan vagy hová, nem tudja ember a világ teremtése óta — s mikor a csillagok elképzелhetetlen milliókban ragyognak le az örök úrból, honnan a földgolyó olyan, mint egy porszem s a világnak haótától számító kora olyan, mint a gyermekkor.

— Nézz reám! — mondotta a Kisértet. — Én vagyok, ki ifju korában elhanyagoltatva, és nyomorult szegényen küzdöttem és szenvedtem és egyre csak küzdöttem és szenvedtem,

míg felhoztam a tudományt abból a mély aknából, melyben el volt temetve, és rögső lépcsőfokokat vágtam magamnak benne, hogy megpihentessem rajtuk sebzett lábamat és felemelkedhessem rajtuk.

— Én vagyok az az ember, — felelte a vegyész.

— Nem istápoltt önmegtagadó anyai szeretet, — folytatta a Rém — nem segített atyai tanács. Idegen ember foglalta el atyám helyét, mikor még kis gyermek voltam és könnyű volt elidegenítenie tőlem az anyám szívét. Szüleim a legjobb esetben azok közül valók voltak, akik hamar leteszik gondjukat és hamar végeznek kötelességükkel; akik hamar kivetik a fészekből fiókáikat, mint a madár; s akik, ha ember válik gyermekükből, maguknak tulajdonítják az érdemet; ha pedig nem, akkor maguknak követelik a részvétet.

A Rém elhallgatott és úgy látszott, mintha próbára akarná tenni és ingerelni akarná a vegyészt pillantásával, a beszédje módjával és a mosolyával.

— Én vagyok az, — folytatta azután — aki ebben az életközdelemben találtam egy jóbarátot. Megtaláltam — megnyertem őt magamnak — magamhoz kötöttem! Együtt dolgoztunk, vállat vállhoz vetve. Minden szeretetemmél és minden bizalmammal, amelynek kora ifjúságomban nem találtam tárgyat és nem találtam kifejezést, őt árasztottam el.

— Nem minddel, — mondotta Redlaw rekedt hangon.

— Nem, nem minddel, — felelte a Rém. — Volt egy testvérhugom.

Az elátkozott ember fejét a két kezébe támasztva felelte:

— Volt!

A Rém, gonosz mosolylyal az arcán, közelebb huzódott a székhez s állát az összekulcsolt kezére, a kezét pedig a szék támlájára támasztva, lenézett reá a fürkésző szemével, melyet a tűz elevenné látszott tenni. És így folytatta:

— Ami szikráját megismerhettem a családi boldogság fényének, tőle sugárzott reám. Mily fiatal, mily szép volt és hogyan szeretett! Elvittem az első szegényes földél alá, melyet ma-

gaménak mondhattam és gazdaggá tettem általa ezt az otthont. Belépett életem sötétségébe és világossá tette. — Most is előttem áll!

— Éppen most láttam a tűzben. Halom hangját a zenében, a szélfuvásban, az éjszaka halálos csendjében, — felelte az elátkozott ember.

— Vajjon szerette-e az az ember? — mondotta a Rém ugyanazon a tűnődő hangon, mint ő. — Azt hiszem, egykor szerette. Bizonyos vagyok benne. Jobb lett volna, ha viszont ő kevésbbé szerette volna — kevésbbé titkosan, kevésbbé forrón, egy tágabb szívnek sekélyebb mélységeiből!

— Engedd felednem! — mondotta a vegyész és tiltó mozdulatot tett a kezével. — Engedd kitörölnöm az emlékezetemből!

Egy moccanás nélkül és mereven függesztve arcára a kegyetlen szemét, így folytatta a Kisértet:

— Az ő álmához hasonló álom lepte meg az én életemet is.

— Az ő álmához hasonló álom, — mondotta Redlów.

— Az övéhez hasonló szerelem ébredt,

— folytatta a Rém — amennyire az én alsóbbrendű természetemmel megférhetett, az én szívemben is. Sokkal szegényebb voltam, semhogy kéréssel vagy ígérettel magamhoz köthettem volna tárgyát. Sokkal jobban szerettem, semhogy megtenni merhettem volna. De sokkal inkább igyekeztem, mint valaha, hogy felküzdjem magam! Egyetlenegy meghódított arasznyi út közelebb hozhatott a hegy ormához. Tovább küzdöttem! Pihenésem kései óráiban — a hugom (életemnek dárگا társa!) mindig ott ült velem a kihúnyó zsarátnoknál és a kihűlő tűzhelynél — mikor a nap virradni kezdett, a jövőnek mily képeit láttam!

— Épen most láttam őket a tűzben, — dűnnyögte a vegyész. — Megismerem őket a zenében, a szélfuvásban, az éjszaka halálos csendjében, az évek váltakozásában.

— ... Saját majdani családi életem képét, vele, ki munkámra lelkesíteni fog. Hugomnak képét, mikor ő meg az én drága barátom felesége lesz — majdani nyugodt öreg korunk és megígíadt boldogságunk képét és azokat

az aranykötelékeket, melyek ragyogó fűzérrel vonnak együvé bennünket és gyermekeinket, — mondotta a Rém.

— Képeket, — mondotta az elátkozott ember — melyek hiú ábrándképek voltak. Miért hogy ily élénken kell emlékeznem reájok!

— Ábrándképek, — ismételte meg a Rém változat nélküli hangján és reámeredve a mozdulatlan szemével. — Mert a barátom (kiben úgy megbiztam, mint saját magamban) oda lépett közém s reményeim és küzdelmeim rendszerének középpontja közé, meghódította őt magának és összemorzsolta gyenge világomat. A hugom, kétszeresen szeretettve, kétszeres odaadással és kétszeres szeretettel az otthonomban, megérte még, hogy hírnevesnek látott és látta beteljesülni régi becsvágyamat, de beteljesülni úgy, hogy a forrása kiapadt, aztán...

— Aztán meghalt, — szakította félbe a vegyész. — Meghalt, oly szeliden, mint amily szelid volt életében; boldogan; és nem érezve más fájdalmat, mint amelyet a bátyja miatt érzett. Csitt!

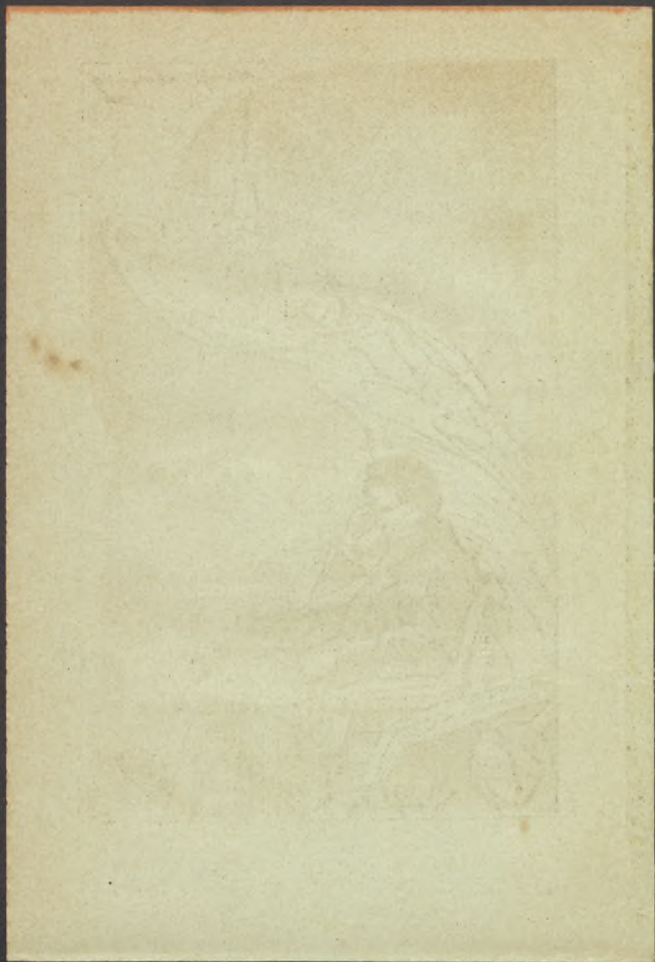
A Rém szótlánul figyelte.

— Megőriztem ez emlékeket! — mondotta az elátkozott ember némi szünet elmúltával. — Igen. Megőriztem úgy, hogy még most is, midőn évek multak el és mikor semmi sem tűnik fel előttem oly hiábavalónak vagy ábrándosnak, mint az a diákszerelem, melyen oly rég túl vagyok, oly melegen gondolok reá, mintha egy öcsém vagy fiam szerelméről volna szó. Sőt néha még szeretném tudni, hogy a szíve mikor hajolt először hozzá és hogyan érzett irántam. — Nem fölszinesen, egykor, azt hiszem. — De semmi az. A korai boldogtalanság, a seb, melyet jóbarát ejtett, kit az ember szeretett, kiben megbizott, és a veszteség, melyet nem pótolhat semmi, túléli az ily benyomásokat.

— Így, — mondotta a Rém, — egy bánat és igaztalanság terhét viselem magamban. Így emésztlem önmagam. Így az emlékezés az átkom; és ha el tudnám feledni azt a bánatot és azt az igaztalanságot, elefelejténém!

— Gúnyolódó! — mondotta a végysz és felugrott s kezének haragos

mozdulatával torkon akarta ragadni saját képmását. — Miért hangzik a fülemben mindig ez a gúny?

— Vissza! — kiáltotta a Kisértet rémesen komoly arccal. — Ha reám vetted a kezed, meghalsz!

A vegyész feleútján megállt, mintha a kísértet szavai megbénították volna, és meredten nézett reá. Az hátracsúszott előle. Védekezéskepen maga elé tartotta kezét és mosoly szállt át nem földi vonásain, mikor diadalmasan kiegyenesedett sötét alakjával.

— Ha el tudnám feledni azt a bánatot és azt az igaztalanságot elfelejteném, — ismételte meg a Szellem. — Ha el tudnám feledni azt a bánatot és azt az igaztalanságot elefeljteném.

— Sajátmagamnak komor szelme, — felelte az elátkozott ember halk, reszkető hangon — elsötétült az életem ettől a nem szűnő sutto-gástól.

— Csak visszhang az, — mondotta a Rém.

— Ha saját gondolataim visszhangja, mint ahogy tudom, hogy az, — felelte az elátkozott ember —

akkor miért gyötrődöm így? Nem önző gondolat ez. Nehéz azt a képeséget magamba rejtve hordani. Minden férfinak és nőnek megvan a maga bánata — legtöbbjüknek megvan a maga igaztalansága, melyet el kell viselnie; a hálátlanság, a rút irigység és a haszonlesés otthonos az életnek minden fokozatában. Ki az, ki nem szeretné elfelejteni a bánatot és az igaztalanságot?

— Ki ne akarná, csakugyan, és ki nem lenne boldogabb általa? — mondotta a Rém.

— Ezek az évfordulók, amelyeket megünneplünk, — folytatta Redlaw — mit nem idéznek fel az ember emlékezetében! És van-e lélek, amelyben nem újul ki valami bánat, valami szomorúság? Mi is annak az öreg embernek a ma esti egész emlékezése? A bánatnak és a gondnak szövedéke.

— De a közönséges természetek, — mondotta a Rém az előbbi gonosz mosolylyal a megmeredt arcán — a fel nem világosult lelkek és alantas szellemek nem éreznek és nem gondolkoznak e dolgokról úgy, mint a ma-

gasabb műveltségü és mélyebben gondolkodó emberek.

— Kisértő, — felelte Redlaw — kinek kifejezéstarten pillantásától és hangjától jobban félek, mint szó kifejezhetné, s kinek láttára még nagyobb félelem homályos sejtelve száll meg, úgy van, mintha megint a saját lelkem visszhangját hallanám.

— Vedd annak bizonyítékául, hogy hatalmas vagyok, — felelte a Szellem. — Halljad, mit ajánlok! Felejtsd el a bánatot, az igaztalanságot és a gondot, amelylyel megismerkedtél!

— Felejtsem el! — ismételte meg a vegyész.

— Hatalmamban áll, hogy eltöröljem a reájuk való emlékezést — hogy ne maradjon belőle más, mint valami nagyon gyöngé, homályos nyoma, mely lassan-lassan szintén eloszlik, — felelte a Kisértet. — Mondd! úgy legyen?

— Állj meg! — kiáltotta az elátkozott ember, ijedt mozdulattal emelve fel védekezésül a karját. — Reszketek irántad való bizalmatlanságomban és kétségemben; és az a homályos féle-

lem, amelyet reám vetsz, kimondhatatlan rettegéssé válik, melyet alig viselhetek el. — Nem szeretném megfosztani magam egyetlenegy kedves emlékemtől sem, mely jót jelent reám, vagy másokra nézve. Mit fogok elveszteni, ha ehhez hozzájárulok? Mi más fog kiveszni még emlékezetemből?

— A tudomány nem; kutatásaid eredménye sem; nem vész ki semmi más, mint az érzelmeknek és a gondolatoknak az az összefűződő láncolata, melynek minden egyes szeme a száműzött emlékezésekhez kapcsolódik és azokból táplálkozik. Az fog kiveszni.

— Oly sokan vannak? — mondotta az elátkozott ember ijedten.

— A tűzben, a zenében, a szélfúvásban, az éjszaka halálos csöndjében, az évek váltakozásában szoktak megmutatkozni, — felelte a Rém gúnyosan.

— Semmiben másban?

A Rém hallgatott. Kis ideig szótlanul állt előtte, de azután előresuhant a kandalló felé; aztán megállt.

— Határozz! — mondotta — míg el nem vész az alkalom!

— Várj egy pillanatig! Tanunak hívom az eget, — mondotta Redlaw felindultan — hogy sohasem gyűlöltem embert, hogy sohasem voltam mogorva, közömbös vagy kérlelhetetlen egyvellen hozzám tartozóhoz sem. Ha itteni magányomban túlsokat adtam arra, ami volt és ami lehetett volna, és túlkeveset arra, ami van, azzal, gondolom, csak magamnak ártottam, másoknak nem. De ha méreg volna a testemben, nem alkalmaznám-e az ellenmérget, ha rendelkezném vele és ha tudnám hogyan alkalmazni? Ha méreg van a lelkemben és kiküszöbölhetem belőle ezzel a szörnyű árnyékkal, ne küszöböljem ki?

— Mondd, — szólt a Kisértet — áll az alku?

— Még egy pillanatig! — felelte Redlaw sietve. — *Felejtenék, ha tudnék!* Én magam gondoltam ezt, vagy ezeren meg ezeren gondolták már ugyanezt nemzedékről nemzedékre? Minden ember emlékei gonddal és bánattal vannak tele. Az én emlékezősem olyan, mint a mások emlékezőse, de másoknak nem áll rendelkezésükre

ez a választás. Igen, megkötöm az alku. Igen! El *akarok* felejteni gondot, bánatot, igaztalanságokat!

— Mondd, — szólt a Kisértet — áll az alku?

— Áll!

— *Áll az alku.* És vidd azt magaddal, ember, kiről ezennel lemondok! Az adományt, melyet tőlem kaptál, tovább fogod adni mindenhol, bárhova mégy. Annak lehetősége nélkül, hogy visszaszerezd magadnak azt a képességet, melyről lemondottál, ezentúl meg fogod semmisíteni azt mindazokban, akikhez közeledel. Bölcsédséged felismerte, hogy a gond, a bánat és az igaztalanság emléke közös sorsa az egész emberiségnek, és hogy az emberek boldogabbak volnának ez emlékek nélkül. Eredj! Légy jóltevőjük! Megszabadulva ez órától fogva az ily emlékezésektől, vidd magaddal akaratlanul az ily szabadságnak áldását. Elterjesztése elválaszthatatlan és el nem idegeníthető tetőled. Eredj! Légy boldog abban a jóban, amit kaptál, és abban a jóban, amit teszel!

A Rém, ki szavai közben mintegy

szentségtelen fohászzsal, vagy mintegy átokként magasra tartotta fel a két vértelen kezét, s ki lassan-lassan oly közel jött hozzá a szemével, hogy Redlaw megláthatta, hogy az nem vesz részt az arcán látható szörnyű mosolyban, hanem merev, változatlan, örök iszonyat van jéggé fagyva benne, szétoszlott előtte a levegőben és eltűnt.

Amint a félelem és az ámulat hatalmába esve ott állt, mintha a lába gyökereket vert volna s amint azt képzelte, hogy a mind gyöngébbé és gyöngébbé váló s elhaló visszhangokból kihallja ezeket a szavakat: Semmisítsd meg mindenkiben, akivel találkozol! — élesen rikoltó hang ütötte meg hirtelen a fülét. Nem arról a folyosóról hallatszott, amely az ajtaja előtt vitt el, hanem az épületnek más részéből, s úgy hangzott, mint olyan valakinek a kiáltása, aki a sötétben eltévedett.

Zavarodott pillantást vetett a kezére meg a lábára, mintha meg akart volna bizonyosodni, hogy csakugyan ő az, aztán feleletül nagyot és ádázat kiáltott, mert az a különös érzés támadt benne, mintha ő is eltévedett volna.

Minthogy a kiáltására feleletet kapott, még pedig most már közelebbről, felvette a lámpát és félrevont a falról egy nehéz függönyt azon a helyen, ahol be szokott lépni az előadó termébe, mely tőszomszédos volt a szobájával. Az a hely, rendszerint elválaszthatatlan lévén előtte az ifjúság és az élet fogalmától s az arcoknak attól a magas amfiteatrumától, mely beléptének pillanatában egy csapásra meg szokott elevenülni az érdeklődéstől, vajmi kísérteties volt előtte ebben a pillanatban, mikor mindez az élet hiányzott belőle s mikor úgy meredt reá, mint a halál jelképe.

— Halló! — kiáltotta. — Halló! erre, erre! A világosság felé!

Mikor a függönyt félkezével félrevonta, a másikkal pedig magasra emelte a lámpát s igyekezett eloszlatni a sötétséget, melylyel tele volt a helyiség, valami elsurrant mellette, mint a vadmacska, aztán lekuporodott egy sarokba.

— Mi az? — mondotta Redlaw sebesen.

Akkor is azt kérdezhetette volna, hogy

«mi az?», ha jobban láthatta volna, mint most, amikor reánézett, amint összekuporodott a sarokban.

Egy rongytömeg, melyet egy kéz fogott össze, formára és nagyságra gyermekkéz, de görcsös, kétségbeesett összeszorulásával egy gonosz öregnek a keze. Egy arc, melyet vagy hat esztendő símává és kerekké tett, amelyet azonban össze-összerángattak és eltorzítottak egy élet tapasztalásai. Ragyogó, de nem fiatalos szempár. Meztelen láb, szép a gyermeki parányiségében, — de undok a vértől és a piszoktól, mely beszenyezte. Egy kis vadember. Egy fiatal szörnyeteg, gyermek, ki sohasem volt gyermek, egy lény, ki majdan a férfi külső formáit öltheti magára, de aki belsőleg csak állatként élhet és pusztulhat el.

Megszokva már, hogy ingerlik és uszítják, mint az állatot, a fiú leguggolt, s mikor a vegyész reánézett, visszaneézett reá és maga elé tartotta a karját, mintha el akarná hárítani a várt csapást.

— Ha megüt, — mondotta — harapok!

Volt idő, még pedig nem sok perccel azelőtt, mikor a vegyésznek ilyen látványra összeszorult volna a szíve. Most hidegen nézte és nagy erőfeszítéssel, hogy emlékezzék valamire, — maga sem tudta mire — azt kérdezte a fiutól, hogy mit keres itt és honnan jött.

— Hol van az asszony? — felelte.
— Az asszonyt keresem.

— Kit?

— Az asszonyt. Az hozott ide, az ültetett le a nagy tűzhely elé. Olyan régen ment el, hogy meg akartam keresni és eltévedtem. Nem maga kell nekem. Az asszonyt keresem.

A fiú felszökött, de oly sebesen akart kereket oldani, hogy meztelen lábainak tompán hangzó dobbanásai már a függöny közelében hallatszótak, mikor Redlaw elkaphatta rongyainál fogva.

— Eresszen el! Eresszen el! — vi-csorgott reá a fiú, tusakodva és összeszorítva a fogát. — Nem tettem magának semmit. Eresszen el, nem ereszt el? Az asszonyhoz akarok menni!

— Nem erre kell hozzá menni. Erre

közelebb, — mondotta a vegyész és visszatartotta, hiába igyekezve emlékezni, hogy mikor is hallott valamit erről a fiuról. — Hogyan hívnak?

— Engem nem hívnak sehogy.

— Hol van a lakásod?

— A lakásom! Mi az?

A fiú kirázta szeméből a haját, hogy egy pillanatig reánézhessen, aztán átkarolva lábát, el akart szabadulni, egyre azt ismételve:

— Nem ereszt el? Az asszonyhoz akarok menni.

A vegyész az ajtóhoz vezette. — Erre, — mondotta, még mindig szórákozottan nézve reá, de oly idegenkedéssel és ellenszenvvel, mely a hidegségéből fakadt. — Majd elvezetlek hozzá.

A gyermeknek éles pillantása, mely körüljárt a szobában, megállt az asztalon, ahol az ebéd maradványait látta.

— Adjon abból! — mondotta mohón.

— Hát nem adott enned?

— Éhes leszek holnap is, ugy-e? Nem vagyok én éhes minden nap?

Mikor Redlaw eleresztette, odarohant az asztalhoz, mint valami kis ragadozó a prédájához, és kenyeret és húst gyömöszölve a saját rongyaival együtt az inge alá, azt mondotta:

— Jól van már. Most vezessen az asszonyhoz!

A vegyész, mikor ujonnan támadó idegenkedéssel, hogy valamiképpen meg ne érintse a fiút, szigorúan intett, hogy kövesse, és átlépte a küszöböt, hirtelen reszketés fogta el és megállt.

«Az adományt, melyet tőlem kaptál, tovább fogod adni mindenhol, bárhova mégy!»

A Rém szavai ott zúgtak a szélben és a szél fagyasztóan fujt reá.

— Ma este nem megyek oda, — dünnyögte halkan — ma este nem megyek sehova. Gyerek! végig egyenesen ezen a hosszú, boltozatos folyosón és azon a nagy, sötét ajtón túl ki az udvarra, ott meglátod a tűz világosságát az ablakban.

— Az asszony tűzhelyét? — kérdezte a fiú.

Redlaw biccentett a fejével és az a két meztelen láb tovaszökkent. A ve-

gyész újra visszatért a lámpával a szobába, gyorsan beretesztelte ajtaját, leült a székre s eltakarta az arcát mind a két kezével, mintha félne önmagától.

Mert most csakugyan egyedül volt. Egyedül, egyedül.

MÁSODIK FEJEZET.

Az adomány elterjesztése.

Kis ember ült egy kis szobában, amelyet kicsiny ellenző választott el egy kicsiny bolttól s a kicsiny ellenző tele volt ragasztva az újságokból kivágott kicsiny papírszeletekkel. A kis emberen kívül a szobában a kis gyermekeknek szinte oly nagy száma volt, amilyen az olvasónak tetszik — vagy legalább úgy látszott. A nagyon korlátozott helyi viszonyokra való tekintettel nagyon tekintélyes benyomást tettek a számukat illetőleg.

Ebből a kis sokadalomból kettőt valami erős gépezettel a sarokban álló egyik ágyban helyezték el, ahol nyugodtan alhatták volna az ártatlanok álmát, ha meg nem akadályozza őket

benne a velük született lelki hajlandóság, hogy harcokat vívjanak egymással az ágyban és az ágyon kívül. A még ébren levő világba való ki-rohanásaiknak közvetlen célpontja egy osztrigahéjból épített bástya volt, amelyet két másik zsengekorú ifjú húzott az egyik sarokban; ez ellen a bástya ellen intézett megújuló támadásokat az ágyban levő két ifjú (szakasztottan úgy, mint azok az átkozott piktek és skótok, akik oly ádázul ostromolják a történelmi tanulmányainak kezdetén tartó brit ifjuságot), aztán visszavonult újra a saját hadállásaiba.

Azon az izgalmon kívül, amelyet ezek a rohamok és az ostromlottak megtorló ellentámadásai okoztak, akik nagy tűzzel folytatták az üldözést és az ágytakarókra vetették magukat, amelyek alatt a martalócok menedéket kerestek, hozzájárult a családi felforduláshoz még egy másik ágyban levő másik kis fiú is, amennyiben csizmát, meg egyéb hajító lövegnek alkalmas tárgyat dobált nyugalmának háborítói közé, akik nem voltak restek és viszonozták komplementumait.

Ezekén kívül fel s alá tipegett még egy kis fiú — a legnagyobb valamennyi közt, de még mindig kicsiny, féloldalra hajolva és jelentékenyen megrogyott térdekkel egy nagy pólyásbabának terhe alatt, akit azzal a balhiedellemmel, mely nem szokatlan néha a vérmes családokban, minden áron el akart altatni. De oh! az eszmélkedésnek, ébrenlétnék mily kimeríthetetlen régióit akarták még bekalandozni a pólyásbaba szemei az ő mit sem gyanító vállalai fölött!

Valóságos pólyásbaba-moloch volt, amelynek telhetetlen oltárán éppen ennek az ifjú bátyjának kellett áldozatul hoznia egész földi létét minden nap. Az volt a fő jellemző vonása, hogy sohasem maradt veszteg egyazon helyen öt percnél hosszabb ideig s hogy sohasem akart aludni, amikor altatták. A szomszédok épp oly kitűnően ösmerték a «Tetterbyék babáját», mint a levélhordót, vagy a csaposlegényt. Hétfő reggeltől szombat estig járt-kelt küszöbről-küszöbre és nehézkesen követte, mindig féloldalra vetve és mindig elmaradva a többiek mögött, a kis

Tetterby Johnny karján az utcai ifjuság sorát, mely a bűvész vagy a majom után csődült. Ahol az ifjuság egy párás játékra megállt, a kis Moloch bajt csinált Johnnynak és minden áron tovább akart menni. Amikor Johnny meg akart állni, Moloch megkötötte magát és nem maradt. Amikor Johnny el akart menni hazulról, akkor Moloch aludt és dajkálni kellett. Mikor Johnny otthon akart maradni, Moloch ébren volt és ki kellett vinni az utcára. De azért Johnny szilárdul meg volt győződve, hogy Moloch tökéletes gyermek, s hogy nincs párja széles Angliában, és beérte azzal, hogy félig elrejtőzve a ruhája meg a kalapja mögé, egy-egy kis pillantást vethessen a külső világba és járhasson vele, mint egy nagyon kicsiny kis hordár, aki egy nagyon nagy csomagot visz, mely nincs címezve senkire és nem adható át sehol.

A kis szobában ülő kis ember, ki ennyi zavar közepette hiú kísérleteket tett, hogy békében olvashassa végig az ujságját, a család apja és annak a cégnek a feje volt, amely a kis bolt

homlokfalára kifüggesztett cégtáblán volt megjelölve illetéknépen: *Tetterby A. és Tsa, hirdapügynökök*. Szabatosan szólva, voltaképpen ő volt az egyetlen személy, aki e megjelöléssel értendő volt, mert a Tsa merőben költői, tehát alaptalan s a tényeknek meg nem felelő koholmány volt.

Tetterby üzlete a Jeruzsálem-épületesoport egyik házának sarokhelyiségében volt. Kirakatablakában az irodalomnak eléggé jó választéka volt látható, főképpen képes ujságok régi számai és utonállók életírásainak füzetes kiadásai. Sétapálcák és műmárványtárgyak szintén fel voltak véve az üzlet árutárgyai közé. Foglalkozott valamikor az üzlet a finomabb cukrászáruval is, de úgy látszik, az afféle nem volt kelendő a Jeruzsálem-ház csoport tájékán, mert semmi hozzá hasonló nem maradt meg hírmondónak a kirakatban, nem szólva egy «ragadós bonbonnal» megtöltött kis szél-lámpáról, amelyben addig olvadt nyáron és fagyott jéggé télen az a bizonyos édesség, amíg el nem tűnt minden remény, hogy valaha kiszedhessék

belőle, vagy meg is ehessék, ha ugyan a lámpát is meg nem eszik vele együtt. Tetterby sok mindenfélével próbált szerencsét. Egy ízben bátortalan kíséreltet tett a játékszerkereskedés terén; mert egy másik lámpában volt egy halomra való apró viaszkbaba, mely a legrémesebb összeviasszaságban tapadt egymáshoz, láb a fejhez, és a lámpaház fenekén a letört karok és lábak egész csonthalma tornyosult egymásra. Szerencsét próbált a divatárúüzlettel is, amiről néhány színehagyotti és keményvázu női kalap tett bizonyosságot a kirakat egyik sarkában. Azt képzelte, hogy lehet jövedelemre tenni szert a dohányárúkereskedéssel és festetett magának egy olyan cégtáblát, amelyen a brit világbirodalom három főországnak egy-egy bennszülöttje élvezte az illatos növevényt; alatta költői felírás mondotta el, hogy közös munkában egyesültek itt ülve és tréfálkozva — az egyik bagózik, a másik tubákol, a harmadik pipál: de nem szerzett vele semmit — legfeljebb ha legyeket. Volt idő, mikor a hamis ékszerre vetette minden megmaradt re-

ményét, mert egy ablaktábla mögött papirkartonon látni lehetett néhány olcsó pecsétnyomót, egy másikon ceruzatokokat, meg egy ki nem deríthető rendeltetésű titokteljes fekete amulettet, reá cédulázva, hogy: ára kilenc pence. De a Jeruzsálem-házcsoporthoz mind ez ideig nem vett mind ebből semmit. Szóval, Tetterby oly nagy erőfeszítéseket tett, hogy egy, vagy más módon megélhessen a Jeruzsálem-házcsoporthoz, és oly kevésbé sikerült az neki, hogy az egész cégből a Tsa-nak állt legjobban a dolga, mert Tsa testetlen istenteremtése volt, akit nem zavartak az éhség meg a szomszág alantas kellemetlenségei, aki nem volt kénytelen szegényadót és egyéb adókat fizetni s akinek nem kellett eltartani a gyermekeit.

De Tetterbynek az ő kis szobájában nagyon is észrevehetővé tette magát, mint már említettem, a kis család oly módon, mely sokkal hangosabb volt, semhogy figyelembe nem kellett volna venni, vagy sokkal hangosabb, semhogy össze lehetett volna egyeztetni a nyugodt újságolvasással. Tetterby

tehát letette az ujságját, szórakozottságában néhányszor körüljárt a szobában, mint a postagalamb, mely még nem tudja, hogy merre repüljön ki, sikertelen támadást intézett néhány mellette elsuhanó kis hálórúhás alak ellen és végre hirtelen lecsapott a családnak egyetlen igazán ártatlan tagjára és fültövön ütötte a kis Moloch szárazdajkáját.

— Te gonosz fiú! — mondotta mr. Tetterby — nem sajnálsz a szegény apádat, ki egy hideg téli nap fáradalmi és gondjai után reggel öt óra óta ül itt, és nem ártallod gonosz csínyjeiddel zavarni a nyugalmát és tönkretenni legfrisebb olvasmányait? Nem elég, hogy Dolfika öcséd odakünn vesződik a ködben és a nagy hidegben, te pedig bőségben úszol — egy pólyásbabával és mindennel, amit szemmed-szád kíván, — mondotta mr. Tetterby, az istenáldás tetőpontjaként említve ezt — hanem vadonná teszed a szüleid házát, a szüleidet pedig megörjíted? Ezt kell tenned, Johnny? Mi? — Mr. Tetterby minden egyes kérdése után úgy tett, mintha újra fül-

tövön akarná ütni, de mást gondolt és visszatartóztatta kezét.

— Oh, apám! — siránkozott Johnny — mikor én nem tettem semmit, hanem igazán csak Sallyt dajkáltam és csicsígtam. Oh, apám!

— Bár hazajönne már a kis feleségem! — mondotta mr. Tetterby el-lágvulva és megilletődött hangon. — Csak legalább megjönne a kis feleségem! Nem boldogulok a gyermekekkel. Megszédítik a fejemet és egy pillanatig sem hagynak nyugton. Oh, Johnny! Nem elég neked, hogy a jó anyád megajándékozott ezzel az édes nővérkéddel? — folytatta és Molochra mutatott; — nem elég, hogy eddig heten voltak fiuk és nem volt közte-tek leánynak még nyoma sem, és hogy a te kedves mamád végigszenvedte mindazt, amit végig szenvedett, csak azért, hogy legyen mindnyájatoknak egy kis hugotok, de te mégis úgy viseled magad, hogy beleszédül a fejem?

Minél jobban kiadták mérgüket érzelmei, még a megbántott fiának érzelmei, annál jobban ellágyult, végre meőölelte a fiát és fölkerelkedett, hogy

lefülelje az isazi bűnösök egyikét. Jól irányzott rohammal, rövid, de lendületes hajsza után, itt-ott rossz terepre tévedve az ágyakon és az ágyak alatt, s átbukdácsolva a székeken, végre sikerült elcsípnie azt a gyermeket, akit aztán alaposan helyben hagyott és az ágyába vitt. A példa oly hatalmas és minden látszat szerint valósággal delejes hatással volt a csizmával dobálódzóra, hogy tüstént mély álomba merült, bár egy pillanattal azelőtt egészen ébren és módfelett elemében volt. Nem téveszthette el hatását a két ifjú építőmesterre sem, akik nagyon fürgén és meglapulva bujtak a mellékszobácskában levő ágyukba. Mint-hogy a megfenyítettnek hálópajtása nem kevésbbé észrevétlenül tűnt el az ágyban, mr. Tetterby, mikor levegőt szedni megállt, váratlanul teljesen békés környezetben találta magát.

— Maga a kis feleségem sem csinálhatta volna különben, — mondotta mr. Tetterby, megtörölve a kipirult arcát. — Csak jobban szeretném, igazán, ha a kis feleségemnek kellett volna ezt végbevinnie!

Mr. Tetterby egy megfelelő velős mondást keresett ki a spanyolfalán, hogy a gyermekei mélyen bevéssék az emlékezetünkbe, és a következőket olvasta: — «Kétségtelen tény, hogy minden kiváló férfiúnak kiváló anyja volt és hogy életének további folyamán legjobb barátjaként tisztelte az édesanyját.» Gondoljatok a saját kiváló anyátokra, fiaim, — mondotta mr. Tetterby — és ismerjétek fel értékét, amíg itt jár köztetek!

Ismét leült a kandalló előtt levő székre s lábát keresztbevetve helyezkedett el, hogy hozzálászon az újságolvasáshoz.

— Merészeljen csak egy is kijönni az ágyából, — hirdette ki Tetterby általános érvényű kiáltványképen, de igen lágyszívű hangon — tudom, hogy bámulatba fogja ejteni sorsával a világot az az én kortársam! — amely szólásformát mr. Tetterby megint a spanyolfal közleményeiből szemelte ki. — Johnny, gyermekem, vigyázz Sallyra, a te egyetlen nővérkédre. Mert ő a legragyogóbb drágakő, mely valaha ifju homlokodon fénylett.

Johnny leült egy kis székre és megadással görnyedt tovább Molochnak súlya alatt.

— Oh, mily istenáldása neked ez a kis gyermek, te Johnny, — mondottá az apja, — és mily hálás lehetnél érette! «Nem közismeretű dolog, — ezt megint a spanyolfalról olvasta le — de pontos számításokkal megállapított tény, hogy a gyermekeknek itt következő roppant százalékaránya sohasem éri meg a második életévét; ami úgy értelmezendő...»

— Oh, ne mondja, papa, kérem, ne mondja! — bögte Johnny. — Nem bírom el, ha Sallyra gondolok. — Mr. Tetterby elhallgatott, Johnny pedig a reá hárított kötelességnek még mélyebb átérzésével megtörölte a szemét és álomba ringatta a hugocskáját.

— Dolfi öcséd, — mondotta atyja, megpiszkálva a tüzet — későn jön haza ma este és olyan lesz, mikor hazajön, mint a jégcsap. Hova marad a te kitűnő anyád?

— Mama itt van már, és azt hiszem, papa, itt van Dolfi is! — kiáltott fel Johnny.

— Igazad van! — felelte az atyja és figyelt. — Igen, ezek az én kis feleségem léptei.

A következtetésnek az a láncolata, melylyel mr. Tetterby arra az eredményre jutott, hogy a felesége kicsiny asszony, teljesen az ő titka volt. Könnyűszerrel két mr. Tetterby is kikerült volna a feleségéből. Egyéniségét tekintve, Tetterbyné asszony meglehetősen izmos és deli nőalak volt, de a férjéhez képest valósággal nagyszabású alaknak lehetett mondani. Hasonlóképpen állt a dolog a hét fiával is, akik meglehetősen kicsinyek voltak, de Sally esetében Tetterbyné asszony végre mégis érvényesült, amit senki sem tudott jobban, mint a szegény Johnny, aki a napnak minden órájában mérhette és mérlegelhette ezt a nagysúlyú bálványt.

Tetterbyné asszony, aki vásárolni volt és kosarat hozott a karján, letette kalapját és shawlját, fáradtan leült, és megparancsolta Johnnynak, hogy haladéktalanul hozza oda hozzá csókra az édes terhét. Minekutána Johnny teljesítette a parancsot és

visszatért székéhez és újra leült, Tetterby Adolf úrfi, aki eközben kibontotta derekát a végtelenül hosszú, szivárványszínű shawlból, melylyel körül volt csavarva, a maga számára is kikérté ugyanazt a kitüntetést. Johnny újra szót fogadott, aztán újra visszatért székéhez, de akkor meg Tetterby, egy váratlan gondolattól megragadva, ugyanazt az igényt támasztotta, mint atya, a maga részéről is. E harmadik kívánságnak kielégítése teljesen kimerítette az áldozatot, kiből már, alig maradt annyi szusz, hogy visszatérhessen székéhez, újra leülhessen és lihegve mereszthesse szemét az atyja-fiaira.

— Akármit teszel, Johnny, — mondotta Tetterbyné asszony, megrázva a fejét — vigyázz reá, másképp ne is kerülj többé az anyád szeme elé.

— Az öcséd szeme elé se, — mondotta Adolf.

— Az atyád szeme elé se, Johnny, — tette hozzá mr. Tetterby.

Johnny, kit nagyon lehangolt ez a föltételes kiközösítés, lenézett Molochnak szemébe, meggyőződést szerzendő,

hogy minden rendben van-e, és ügyesen megveregette a gyermek hátát (ott, ahol legdomborubb volt) és megringgatta a kicsikét a térdén.

— Átnedvesedtél, fiam, Dolfi? — mondotta mr. Tetterby. — Jer ide, ülj le a székemre és szárogasd meg magad.

— Nem, köszönöm, tatám, — mondotta Adolf és végighúzta magán a kezét. — Nem áztam át nagyon, nem hiszem. Nagyon fényes az arcom, tatám?

— Bizony olyan az, fiam, mint a viasz, — felelte mr. Tetterby.

— Az időjárás az oka, tatám, — mondotta Adolf, megtörölve arcát a kabátja vedlett ujjával. — Az esőtől, a szélről, a hótól, meg a ködtől sokszor olyanná lesz az arcom, mintha kiütés volna rajta. És úgy ragyog, hogy... oh, ki sem mondhatom!

Adolf úrfi is az ujságszakmában dolgozott, amennyiben az atyja és Tsa cégénél jóval virágzóbb cég számára ujságot árult egy pályaudvaron, ahol épp oly ismeretes volt álöltözetbe bujtatott, kopott Ámorkához hasonló

pufók kis egyénisége és fülhasogató gyermekhangja (nem volt sokkal idősebb tíz esztendősnél), mint az érkező és induló lokomotivok rekedt köhögése. Az üzleti életbe való korai belépése talán megfosztotta volna ártatlan ifjúkori örömeitől, ha egy szerencsés fölfedezés reá nem vezette volna a szórakozásnak egy különleges módszerére és arra, hogy érdekes szakokra ossza fel a hosszú napot, anélkül, hogy egyébként elhanyagolná az üzletet. Ez a langeszű találmány, mint a nagy felfedezések általában, nevezetes volt a roppant egyszerűségéről s abból állt, hogy abban a szóban, hogy «hirlap», meg-megváltoztatta a második szótag magánhangzóját és helyébe a nap különböző szakában abéce-rend szerint helyezte el a többi magánhangzót. Ilyképen napkelte előtt a téli reggeleken fel s alá, robogott viaszkos vászon sipkájában és köpönyegében, meg a vastag nyakbavetőjében s ezzel a kiáltással reszkettette meg a nehéz levegőt: «Reg-geli Hir-lap!», amit úgy két óra múlva így forgatott át: «Reg-geli Hir-lep!», újabb két óra múlva

pedig így: «Reg-geli hir-lop!», s mire a nap leáldozott, már az «Es-ti Hir-lup»-nál tartott a változatoknak oly gazdagságán át, mely mindig ébren-tartotta ez ifjú gentleman jókedvét.

Tetterbyné asszony, ki, mint az imént mondtam, levetette kalapját és shawlját s elgondolkozva forgatta ujján a jegygyűrűjét, most felállt, végképpen megszabadította magát az utcai ruháitól és hozzáfogott az asztalterítéshez.

— Oh, Istenem, Istenem, Istenem! — mondotta Tetterbyné asszony: — ilyen a világ sora!

— Milyen a világ sora, édesem? — kérdezte mr. Tetterby és körülnézett.

— Oh semmi, — mondotta Tetterbyné asszony.

Mr. Tetterby felvonta a szemöldökét, újra kibontotta az ujságját, fel s alá és keresztbe jártatta a szemét a hasábjain, de nagyon szórakozott volt és nem olvasta.

Tetterbyné asszony eközben asztalt terített, de inkább úgy, mintha megakarná büntetni az asztalt, mint úgy, mintha fel akarná adni a családi ebédet, mert fölösleges módon keményen

dobálta le reá a késeket meg a vil-
lákat, csapkodta a tányérokat, ütött
rajta a sőtartóval és hatalmasat dob-
bantott rajta a cipóval.

— Oh, Istenem, Istenem, Istenem!
— mondotta Tetterbyné asszony. —
Ilyen a világ sora!

— Galambom, — mondotta az ura,
ismét körülnézve — egyszer már mon-
dottad. Hát milyen a világ sora?

— Oh semmi! — mondotta Tet-
terbyné asszony.

— Zsófia! — tiltakozott a férje, —
ugyanazt mondottad az imént is.

— No, ha tetszik, mondom még egy-
szer, — felelte Tetterbyné asszony. —
Oh semmi — tessék! És még egyszer,
ha akarod, oh semmi — tessék! És
még egyszer, ha akarod, oh semmi, —
no hát!

Mr. Tetterby reáemelte a szemét
életének jobbik felére és szelíd cso-
dálkozással mondotta:

— Mi bajod van, kis feleségem?

— Igazán nem tudom, — csattant
vissza. — Ne kérdezd. Ki mondotta,
hogy egyáltalában van bajom? Én
bizonyára nem.

Mr. Tetterby felhagyott az ujság-olvasással, mint valami rossz üzlettel, és végigbillegve lassan, kezét hátára vetve és vállát felvonva, a szobán, — a járása tökéletesen megfelelt lemondó magatartásának — a két legnagyobb fiához fordult.

— Egy perc alatt megkapod a vacsorát, Dolfi, — mondotta mr. Tetterby. — Anyád ebben a nedves időben sem sajnált elmenni érte a kifőzőbe. Nagyon szép volt anyádtól, hogy megtette. *Te* is mihamarább kapsz valami vacsorát, Johnny. Az anyád meg van veled elégedve, gyerek, hogy oly szépen vigyázol a drága testvérkédre.

Tetterbyné asszony egy szó megjegyzés nélkül, de az asztal iránt érzett rosszindulatának szemmelátható mérséklésével befejezte előkészületeit és jókora darab, papirba göngyölt meleg borsópuddingot kerített elő a nagy kosarából, aztán egy tányérral lefödött bögrét, amelyből, mikor levette a fedelét, oly kellemes illat szállt ki, hogy a két ásvban levő három szem-pár kerekre nyílt és mohó pillantást

vetett az ünnepi lakomára. Mr. Tet-
terby, figyelembe sem véve a néma
meghívást, hogy üljön le, állva ma-
radt és lassan ismételte meg: — Igen,
igen, egy perc alatt kész lesz a vacso-
rátok. Az anyád, hallod-e, Dolfi, el-
ment hazulról ebben a nedves időben
a kifőzőbe, csak azért, hogy megsze-
rezze. Nagyon szép volt az anyádtól,
hogy megtette, — míg Tetterbyné asz-
szony, aki a háta mögött megbánásá-
nak különböző jeleit adta, hirtelen és
zokogva a nyakába nem borult.

— Oh, Dolfi! — mondotta Tet-
terbyné asszony — hogyan is lehet-
tem ilyen!

Ez a kibékülés annyira meghatotta
az ifjabb Adolfot és Johnnyt, hogy
mind a ketten, mintegy adott jelre,
éktelenül elbődültek, ami azzal a rö-
gtönös hatással járt együtt, hogy az
ágyakban levő kerek szemek egyszerre
lehunyódtak, a másik két kis Tetterby
pedig, aki éppen akkor lopózkodott be a
szomszédos fülkéből, hogy lássa, mi
történik az evés dolgában, sietve meg-
fujta a takarodót.

— Igazán mondom, Dolfi, — zo-

kogta Tetterbyné asszony — amikor hazajöttem, annyit sem gondoltam reá, mint egy meg nem született gyermek.

Mr. Tetterbynek nem igen tetszett ez a szólásforma, mert megjegyezte: — Mond inkább, mint a kisbaba, édesem.

— ... Annyit sem gondoltam reá, mint a kisbaba, — mondotta Tetterbyné asszony. — Johnny, ne engem nézz, hanem őt nézd, mert leejted az öledből és agyonzúzza magát és akkor te is meghalsz, mert megszakad a szíved, de meg is érdemelnéd. — Annyit sem gondoltam reá, mint ez a kis ártatlan, hogy rossz kedvem legyen, amikor hazajöttem, de valamilyen képpen, Dolfi... — Tetterbyné asszony elhallgatott s újra forgatgatni kezdte az ujján a jegygyűrűjét.

— Tudom! — mondotta mr. Tetterby. — Megértem! A kis feleségemnek rossz kedve volt. Rossz idők, rossz időjárás és rossz munka sokszor nagyon nehezzé teszi az életet. Tudom, áldjon meg az Isten! Nem csodálom. Dolfikám, — folytatta mr. Tetterby és átkutatta a tálat egy villával —

nézd, az anyád a borsópuddingon kívül egy egész sonkacsontot is hozott a kifőzőből, maradt rajta szépen jó puha bőrke is, és van hozzá mártás, meg mustár bőségesen. Add ide a tá-nyérodát, fiam, és addig egyél belőle, amíg meleg.

Adolf úrfi nem kérte magát még-evszer hanem birtokba vette a részét ol- szemmel amelyet elfutott a nedvesség a nagy étvágy miatt, aztán visszavonult a székre és nagy hévvel vetette magát az ennivalójára. Nem feledkeztek meg Johnnyről sem, csak kenyéren adták ki a részét, hogy ne csöpögtethesse le vele a kisbabát. Hasonló ok miatt megkérték, hogy tegye zsebre a puddingját, mikor nem teljesít tényleges szolgálatot. Lehetett volna a sonkacsonton több hús is, ha a kifőző felszeletelő embere nem me-télt volna le róla túlsokat az előbbi vevőknek, de fűszerezésben nem szenvedett hiányt, már pedig az olyan járulék, amely némiképpen a disznóhúsról emlékeztet és kellemesen csiklandozza az ember ínyét. A borsópudding is olyanformán volt a mártással meg a

mustárral, mint a napkelet rózsája a fülemilével: ha nem is volt föltétlenül disznó, mégis közel járt hozzá; úgy, hogy nagyjában és egészében egy közép nagyságu disznó illata és zamatja terjengett a szobában. Nem is állhattak annak ellene az ágyban levő Tetterbyek, és ámbár úgy színlelték, mintha nyugodtan aludnának, mégis kibujtak párnáik közül, mihelyt a szüleik hátat fordítottak nekik, és némán kérték bátyjaikat, hogy tegyenek gasztronómiai bizonyosságot testvéri szeretetükről. Azok, nem lévén kérgesszívűek, juttattak is nekik egy-egy falatot, ami azzal a következéssel járt, hogy a hálórúhás kicsinyek az egész vacsora közben élénk mozdulatokat tettek az ágy meg a szék között, ami rendkívül zavarta mr. Tetterbyt s egy vagy két ízben abba a kényszerű helyzetbe hozta, hogy támadólag lépjen fel, amire azok a guerilla-csapatok rendetlen futással minden irányban szétrebbentek.

Tetterbyné asszony nem találta örömet a vacsorában. Úgy látszott, valami nyomja Tetterbyné asszony

szívét. Egyszer kacagott minden ok nélkül, másszor sírt minden ok nélkül, és végezetül oly minden értelem nélkül kacagott és sírt egyszerre, hogy a férje nem tudta, mire vélje.

— Kis feleségem, — mondotta mr. Tetterby — ha ilyen a világ sora, akkor, úgy látom, nagyon rossz sora van és nagyon meggyötör téged.

— Adj egy csöpp vizet, — mondotta Tetterbyné asszony, nagy tusát víva önmagában — és ne szólj most hozzá, vagy ne végy rólam tudomást. Kérlek, ne tedd!

Mr. Tetterby odaadta neki a vizet, aztán hirtelen a boldogtalan Johnny-hoz fordult (aki tele volt részvétellel) és azt kérdezte tőle, hogy miért adja magát egészen a falánkságnak és henyéségnek, ahelyett, hogy előre jönne a kisbabával, hogy e látványnyal felvidítaná az anyja szívét. Johnny menten szót fogadott és majdnem összeroskadt terhe alatt; de Tetterbyné asszony tiltó mozdulatot tett a kezével, jelezve, hogy nem képes ily kemény próbára tenni érzelmeit, amire az atyja eltiltotta, hogy bár egy hü-

velknyi útát is tegyen előbbre, mert kiteszi magát az egész kedves család örök gyűlöletének. Ennek következtében Johnny visszavonult a székéhez és épp oly görnyedten ült le reá, mint az imént.

Némi szünet elmúltával Tetterbyné asszony azt mondotta, hogy már jobban érzi magát és kacagni kezdett.

— Kis feleségem, — mondotta a férje kételkedő hangon — bizonyos vagy benne, hogy jobban érzed magad? Vagy talán úgy vagy vele, Zsófia, hogy a bajod valami más irányban tör ki?

— Nem, Dolfi, nem, — felelte a felesége. Egészen rendben vagyok. — És elrendezve a haját és szeméhez szorítva a két tenyerét, újra kacagott. — Mily gonosz bolond is voltam, hogy ilyen gondolatok jártak az eszemben egy pillanatig is! — mondotta Tetterbyné asszony. — Jer közelebb hozzám, Adolf, hogy kiönthessem előtted a lelkemet és megmondhassam, mire gondoltam. Hadd mondok meg róla mindent.

Mikor mr. Tetterby közelebb húzta

a székét, Tetterbyné asszony újra kacagott, megölelte, aztán megtörölte a szemét.

— Adolf, édes, — mondotta Tetterbyné asszony — úgy-e tudod, hogy leánykoromban minden ujjamra akadt volna egy-egy kérőm. Volt idő, mikor négyen is jártak utánam; kettő örömmester volt.

— Oh! — mondotta mr. Tetterby.

— Hát, tudod, Adolf, bizony a világért sem azért gondolok én az eféle dolgokra, mintha törődném velük; és tudom, hogy oly jó uram van, és úgy elkövetnék mindent annak bebizonyítására, hogy úgy szerettem, mint...

— Mint minden kis asszony a világon, — mondotta mr. Tetterby. — Nagyon jó. *Nagyon* jó.

Ha mr. Tetterby tíz láb magas ember lett volna is, akkor sem árulhatott volna el nagyobb bámulatot Tetterbyné asszony alakja iránt; Tetterbyné asszony pedig, ha két láb magas lett volna, akkor sem fejezhette volna ki ezért jobban a háláját.

— De látod, Adolf, — mondotta

Tetterbyné asszony — ezen a mai karácsony estéjén, amikor mindenki megüli a szent ünnepet, akinek csak módja van reá, s amikor mindenki, akinek csak pénze van, bővebben költekezik, valamiképpen kiestem a sodromból, mikor az imént az utcákat jártam. Oly sok minden eladó van odakünn, oly sok szép ennivaló, oly remek sok látnivaló, oly gyönyörűséges sok megvennivaló — nekem pedig annyit kellett számíthatnom és számolhatnom, mielőtt egy sixpencet is kiadhattam a legközségesebb dologra; és a kosaram oly nagy volt és oly sok minden fért volna el benne, a pénzkészletem pedig oly kicsiny volt és úgy kellett vigyázni reá; — úgy-e, hogy gyűlölsz most, Adolf?

— Nem gyűlöllek, — mondotta mr. Tetterby — még nem.

— Nos hát, kimondom a teljes igazságot, — folytatta a felesége töredelmesen — és akkor talán meggyűlölsz. Annyira átéreztem ezt, mikor odakünn szaladgáltam a hidegben és temérdek más számolható arcot láttam szaladgálni a nagy kosarával, hogy

kezdettem arra gondolni, nem tettem volna-e jobban és nem lettem volna-e boldogabb, ha ... ha ... nem ... — a jegygyűrű, megint kezdett körben forogni és Tetterbyné asszony megcsóválta a lehajtott fejét, ahogy a gyűrűt forgatta az ujján.

— Értem, — mondotta a férje nyugodtan — ha egyáltalában nem mentél volna férjhez, vagy ha másvalakihez mentél volna feleségül?

— Igen, — zokogta Tetterbyné asszony. — Csakugyan azt gondoltam. Gyűlölsz-e most már, Adolf?

— No, nem gyűlöllek, — mondotta mr. Tetterby — nem veszem észre, hogy gyűlölnék, még nem.

Tetterbyné asszony hálásan megcsókolta, aztán így foltatta:

— Most már kezdem remélni, hogy nem is fogsz, Adolf, ámbár tartok tőle, hogy még nem mondtam meg a legrosszabbat. El nem gondolhatom, hogy mi történt velem. Nem tudom, beteg voltam-e, vagy megőrültem-e, vagy mi is volt velem, de semmiképen sem jutott eszembe, hogy mi is köt bennünket egymáshoz, vagy hogy mi

is békíthet meg sorsommal. Minden kedv és öröm, amelyben valaha részünk volt — mind oly szegényesnek és jelentéktelennek tűnt föl előttem, gyűlöltem valamennyit. Lábammal taposhattam volna. És semmiképen sem tudtam másra gondolni, mint arra, hogy szegények vagyunk és arra, hogy hány szájat kell betömnöm odahaza.

— Úgy van, úgy van, édesem, — mondotta mr. Tetterby és biztatóan szorította meg a kezét — igaz, mindenestre igaz. Csakugyan szegények vagyunk és csakugyan sok szájat kell betönni itthon.

— De oh, Dolfi, Dolfi! — zokogta a felesége és megölelte a nyakát. — Oh kedves, jó, béketűrő emberem, mily másképp volt minden, amikor egy kis ideje már itthon voltam! Oh, Dolfi édes, mily másképp volt akkor! Úgy éreztem, mintha egyszerre az emlékek egész raja szállna reám s meglágyítaná és túláradóvá tenné a kemény szívemet.* Úgy éreztem, mintha a boldogulásért való minden küzdelmünk, minden gondunk és nélkülözésünk, amelyet végigszenvedtünk, mióta meg-

esküdtünk, a betegségek ideje, a virasztásnak hosszú órái, melyeket valaha egymással, vagy a gyermekekkel töltöttünk, úgy éreztem, mintha szólnának hozzám és azt mondanák, hogy egyggyé forrasztottak össze bennünket és hogy sohasem lettem volna, vagy sohasem lehettem volna más, vagy sohasem akarhattam volna más lenni, mint az a feleség és az az anya, aki vagyok. Akkor aztán azok az olcsó örömek, melyeket az imént oly kegyetlenül gázolhattam volna le, egyszerre oly drágák lettek nekem, — oly megfizethetetlenek és kedvesek! — hogy fájt arra gondolnom, hogy lebecsméreltem őket; és azt mondtam és azt mondom újra százszor is: hogyan is lehettem valaha olyan, Adolf, és hogyan lehetett hozzá szívem!

A jó asszony, kit egészen magával ragadott őszinte gyöngédsége és megbánása, szíve mélyéből zokogott, de sikoltva egyet, hirtelen felugrott és a férje háta mögé menekült. A sikolya oly rémületes volt, hogy a gyermekek felriadtak álmukból, kiugrottak az ágyból és valamennyien beléje csim-

paszkodtak. A szeme pillantása sem cáfolt reá a hangjára, mikor arra a feketeköpenyes, sápadt emberre mutatott, aki belépett a szobába.

— Nézd azt az embert! Nézz oda! Mit akar itt?

— Majd megkérdezem tőle, édesem. — felelte az ura — mihelyt elbocsájtasz. Mi bajod van? Hogyan reszketsz!

— Már találkoztam vele az utcán, mikor az imént a városban jártam. Reám nézett és megállt mellettem. Félek tőle.

— Félsz tőle! Miért?

— Nem tudom, miért... én... Adolf! maradj! — mert a férje oda akart menni az idegenhez.

Tetterbyné asszony egyik kezét a homlokához, a másikat pedig a melléhez szorította és valami sajátságos izgatottság vett erőt rajta, a szeme pedig gyorsan és tétován járt körül, mintha keresett volna valamit, amit elvesztett.

— Beteg vagy, édesem?

— Mi történt már megint velem? — rebegte Tetterbyné asszony. — Mi történik velem?

Aztán hirtelen felelte: — Beteg? Nem, egészen jól érzem magam, — és réveteg pillantással nézett a padlóra.

A férje, ki eleinte nem maradt egészen illetetlenül a félelmétől s akit nem igen nyugtathatott meg mostani különös viselkedésével sem, a feketeköpenyes, sápadt látogatóhoz fordult, aki szótlanul állt és szemével a padlót kereste.

— Mivel lehetünk szolgálatára, uram? — kérdezte.

— Attól tartok, — felelte a látogató — hogy megijesztettem önöket váratlan belépésemmel. De önök beszélgettek egymással és nem hallották szavamát.

— A kis feleségem azt mondja, talán hallotta is, mikor mondotta, — felelte mr. Tetterby — hogy nem első ízben ijesztett reá ma este.

— Sajnálom. Emlékszem reá, hogy láttam az utcán. Nem akartam megijeszteni.

Mikor szavai közben fölvetette szemét, Tetterbyné asszony is felpillantott. Rendkívüli dolog volt látni, mennyire fél ez embertől s hogy az mily

rettegve — és mégis mily közelről és alaposan figyeli ezt.

— Redlaw vagyok, — mondotta. — A régi kollégiumból, innen a tőzsomszédságból jövök. Úgy-e bár, itt lakik önöknél egy fiatal úr, aki ott tanul?

— Denham ur? — mondotta Tetterby.

— Úgy van.

Merőben természetes mozdulat volt, oly egyszerű, hogy alig volt mit figyelembe venni rajta, de a kis ember, mielőtt újra szóra nyitotta volna a száját, végighúzta kezét a homlokán és gyorsan körülnézett a szobában, mintha valami változást érezne a levegőjében. A vegyész egyszerre épp oly félénk pillantást vetett reá, mint az imént a feleségére, egy lépéssel hátrált s az arca még jobban elsápadt.

— Az az úr, — mondotta Tetterby, — itt lakik fölöttünk. A szobájának van külön bejárata is; de ha már idejött, nem szükséges, hogy kimenjen a hidegre, megfelel ez a kis lépcső is — kezével arra az útra mutatott, mely a szobából vitt fel — menjen föl azon, ha beszélni akar vele.

— Igen, beszélni akarok vele, —
mondotta a vegyész. — Nélkülözhet
egy szál gyertyát?

Tetterby urat nyugtalanná látszott
tenni az az óvatosság, mely kitetszett
aggódó pillantásából, és az a meg nem
magyarázható bizalmatlanság, amely
elhomályosította szemét. Tétovázott;
és merően nézve reá viszont, úgy állt
ott egy vagy két pillanatig, mint akit
megszédítettek, vagy megigéztek.

Végre így szólt hozzá: — Világítani
fogok önnek, uram, ha utánam jön.

— Nem, — felelte a vegyész —
nem kívánom, hogy kísérjenek, vagy
bejelentsenek neki. Nem vár engem.
Inkább magam megyek. Kérem, adja
ide, ha nélkülözheti, a gyertyát, majd
feltalállok magam is.

Sietségében, ahogy kifejezte ezt a
kivánságát, s ahogy kivette a gyertyát
az ujságos ember kezéből, megérintette
mr. Tetterby mellét. Gyorsan vissza-
kapva a kezét, mintha véletlenül meg-
sebezte volna (mert nem tudta, hogy
testének melyik részében fészkel az
új hatalom, vagy hogyan érezteti az
a hatását, vagy milyen változást idéz

elő vele), elfordult és fölment a lépcsőn.

De mikor felért a lépcső pihenőjére, megállt és lenézett. Az asszony még mindig egy helyben állt és mindegyre a gyűrűt forgatta az ujján. A férfi a mellére horgasztotta fejét és kábán és mogorván tűnődött magában. A gyermekek, még mindig az anyjukba csimpaszkodva, félénken néztek fel a látogatóra és még szorosabban összebujtak, mikor látták, hogy lenéz.

— Uccu! — mondotta az atyjuk nyersen. — Elég volt. Az ágyba veletek!

— Elég szűk és hitvány ez a hely nélkületek is, — tette hozzá az anyjuk. — Feküdjetelek le!

Megszeppenve és búsan kotródott el a sisera-had; a kis Johnny, meg a pólyásbaba volt a sereghajtó. Az anyjuk megvető pillantással nézett körül a piszkos szobában, és eltaszítva magától a vacsora maradványait, nem szedte le, mint kellett volna, az asztalt, hanem leült és csüggeteg és henye töprengésbe merült. Az atyjuk odahúzódott a kandalló sarkához és türel-

metlenül piszkálgatva a kis tüzet, úgy hajolt reá, mintha magának akarná lefoglalni az egészet. Egy szót sem váltottak egymással.

Sápadtabban, mint előbb, tolvaj módjára sompolygott fel a vegyész; visszanézett az odalenn megváltozott helyzetre s úgy látszott, nem kevésbbé irtózik felmenni, mint visszatérni.

— Mit tettem! — mondotta zavarodottan. — Mit akarok tenni!

Úgy rémlett neki, mintha egy hang azt mondaná: — Az emberiség jóltevője akarsz lenni!

Körülnézett, de nem volt ott semmi; s minthogy a lépcsőnek fordulója most elfogta szeme elől a kis szobát, tovább ment és már csak előre nézett.

— Csak tegnap este óta nem jártam künn, — dünnyögte búsan magában — s mégis oly idegenné vált előttem minden. Idegen vagyok magamnak is. Úgy rémlik, mintha álmomban jöttem volna ide. Mit érdekel engem ez a hely, vagy bármely más hely, amelyet visszaidézhetek emlékezetembe? Az emlékezetem megvakult!

Megállt egy ajtó előtt és bekopogta-

tott. Egy hang azt mondotta belülről, hogy lépjen be, és belépett.

— Az én kedves ápolónőm? — mondotta a hang. — De minek is kérdem? Rajta kívül úgy sem jön ide senki.

A hang vidáman, de bágyadtan szólt s egy fiatal emberre vonta a figyelmét, aki egy pamlagon feküdt, mely, háttal az ajtónak fordítva, a kandalló előtt állt. A tűzhely közepébe falazott ici-pici kályhában égett, a szobát alig hogy bemelegítve, a tűz, amelyhez az arcával fordult. Minthogy oly közel volt a szellős házfedélhez, sisseregve és gyorsan ellobbanva égett, s a tüzes pernye sebesen hullott alá a rostélyon.

— Pattog, mikor aláhull, — mondotta mosolyogva a diák — az pedig a kávéénikék szerint nem koporsót, hanem pénzt jelent. Ha Isten is úgy akarja, még meggyógyulok és gazdag leszek, és ha megérem, talán lesz még egy kedves kis leányom, akit Millynnek szólíthatok, a világ legaranyosabb kedélyének és legdrágább szívének emlékezetére.

Kinyújtotta a kezét, mintha azt

várná, hogy megfogja valaki, de mint-hogy még gyenge volt, másik kezére hajtva fejét, úgy maradt fekvő helyzetében és nem fordult hátra.

A vegyész körülnézett a szobában; — egy pillantást vetett a diák könyveire és írásaira, melyek a sarokban álló asztalon egymás tetejébe rakva, a most szolgálaton kívül helyezett és félreállított asztali lámpával együtt bizonyoságot tettek a szorgalom óráiról, melyek megelőzték s úgy lehet, felidéztek betegségét; — egykori egészségének és szabadságának jeleire, mint például az utcai ruhájára, mely használaton kívül helyezve függött a falon; — egy más és kevésbbé magános környezetnek emlékeire, a kandalló párkányán álló kis miniatűrképekre és a szülői ház rajzára; — az egyéni becsvágának és bizonyos tekintetben talán szeszélyes rokonszenvének is csalahatatlan jelére, az ő, Redlaw, keretbe foglalt arcképére. Volt idő, talán még tegnap is, mikor e tárgyak közül egyetlenegy sem tévesztette volna el hatását Redlawra az előtte levő alakkal való legtávolabbi vonatkozásában

sem. Most megannyi puszta tárgy volt mind; vagy ha fel is éledt benne ily kapcsolatban valamiféle emlékezés, csak megzavarta és nem világosította meg, ahogy ott állt és tompa csodálkozással körülnézett.

A diák, megérezve az érintést kezén, feltápáskodott kissé és hátrafordította fejét.

— Mr. Redlaw! — kiáltotta és fölegyenesedett.

Redlaw előrenyújtotta a karját.

— Ne közeledjék hozzám. Majd leülök. Maradjon ott, ahol van!

Leült egy székre az ajtó közelében, s egy pillantást vetett a fiatal emberre, ki kezét a pamlagra támasztva előtte állt, és szemét lesütve, így szólt hozzá:

— Véletlenül, nem fontos mi útonmódon, értésemre esett, hogy egyik tanítványom beteg és elhagyatott. Nem hallottam róla mást, mint azt, hogy itt lakik ebben az utcában. Az utca első házában kezdettem kérdezősködni róla és megtaláltam.

— Beteg voltam, uram, — felelte a diák nem csak szerény tartózkodással, hanem a hódolat egy nemével is

— de már jelentékenyen jobban vagyok. Egy lázroham, — azt hiszem, idegláz volt, — nagyon kigyengített, de sokkal jobban vagyok. Nem mondhatom, hogy el lettem volna hagyatva betegségemben, mert akkor megfeledkezném arról a jóságos kézről, mely mindig segítségemre volt.

— A kapus feleségét említi, — mondotta Redlaw.

— Öt. — A diák lehajtotta a fejét, mintha csendes hódolatáról akarna bizonyosságot tenni.

A vegyész, kinek lelkét hideg, egyhangu fásultság szállta meg, mely inkább tette hasonlóvá a márvány sírszobrához annak az embernek, aki tegnap felugrott az ebédjétől, mikor említést tettek előtte e diák esetéről, mint ahhoz az emberhez magához, újabb pillantást vetett a kezével a pamlagra támaszkodó diákra s a földet, a levegőt nézte, mintha világosságot keresne megvakult emlékezetének.

— Emlékeztem a nevére, — mondotta — mikor, éppen az imént, említést tettek róla odalenn; és emlékszem az arcára is. Úgy-e bár, nagyon ke-

veset érintkeztünk egymással személyesen?

— Nagyon keveset.

— Azt hiszem, elvonultabb és tartózkodóbb volt velem szemben, mint a többiek.

A diák igenlően bólintott.

— És miért? — mondotta a vegyész az érdeklődésnek legkisebb jele nélkül, hanem csak mogorva, mintegy történetesen felébredt kíváncsisággal.

— Miért? Hogyan van az, hogy szándékosan eltitkolta előttem, hogy az évnék ebben a szakában, mikor a többiek mind elutaztak, itt maradt és megbetegedett? Kérdezem, miért?

A fiatal ember, aki növekvő izgalommal hallgatta, felvetette lesütött szemét és egzbekulcsolva a kezeit, hirtelen támadt komolysággal és remegő ajakkal mondotta:

— Redlaw ur! Átlátott rajtam. Ismeri titkomat!

— Titkát? — mondotta a vegyész nyersen. — Hogy én ismerném?

— Igen, ön! Egész magatartása, mely annyira ellenkezik azzal az érdeklődéssel és rokonszenvvel, amelylyel

annyi szívet nyert meg magának, megváltozott hangja, szavainak erőltetettsége és a pillantása azt mondja nekem, hogy ismer, — felelte a diák. — Hogy még most is el akarja titkolni előttem, csak újabb bizonyítéka (pedig Isten a tanum, hogy nincs szükségem reá!) az ön természetes jóságának és a kettőnk közt tátongó szakadéknak.

Üres és megvető kacaj volt szavaira az egyetlen válasz.

— De Redlaw úr, — mondotta a diák — gondolja meg igaz és jólelkű ember léte, gondolja meg, mily ártatlan vagyok, nem szólva nevemről és származásomról, abban az igaztalanságban, melyet ön ellen követtek el, vagy abban a fájdalomban, melyet viselnie kell.

— Fájdalomban! — mondotta Redlaw kacagva. — Igaztalanságban! Mi az nekem?

— Az Isten szerelmére, — kérlelte a diák bátortalanul — ne engedje, uram, hogy még jobban megváltoztassa az a néhány szó, melyet most vált velem! Engedje, hogy újra eltűnjek tudatából és emlékezetéből. En-

gedje ismét elfoglalnóm régi tartózkodó és elvonult helyzetemet azok közt, akiket tanít. Csak azon a néven ismerjen, amelyet felvettem, ne pedig a Langford néven...

— Langford! — kiáltotta a másik.

Mindkét kezével a homlokához kapott s egy pillanatra a saját értelmes és merengő arcát fordította az ifjú ember felé. De a fény újra eltűnt róla, mint a pillanatig átfutó napsugár, s az arca újra elborult.

— Azon a néven, melyet az anyám visel, uram, — hebegte a fiatal ember — azon a néven, melyet akkor választott, mikor talán becsültebb nevet vehetett volna fel. Redlaw úr, — habozva mondotta — azt hiszem, ismerem azt a történetet. Ahol nem futja a tudásomból, kiegészítik a hézagot a feltevéseim, míg végre megközelítem a teljes igazságot. Oly házasságból születtem, amely nem volt sem szerencsés, sem boldog. Gyermekkoromtól fogva nagy tisztelettel — majdnem hódolattal hallottam emlegetni a nevét. Oly odaadásának, oly akaraterejének és finomságának, az akadályok-

kal vivott oly harcának hallottam hírét, amely a legtöbb embert megbénított volna, hogy képzeletem ragyogó fénybe vonta a nevét, mióta anyám az első ismeretekre oktatott. És végre, szegény diákember létemre, kitől tanulhattam volna többet, mint öntől?

Mozdulatlanul és merev komolysággal pillantva reá, Redlaw nem felelt semmit sem szóval, sem jeladással.

— Nem mondhatom ki, — folytatta a fiatalember — és hiába is akarnám kimondani, hogy mily hatással volt reám és mennyire megilletett, mikor felismertem a multnak szép nyomait abban a bizonyos hatalomban, amelylyel meg tudta szerezni azt a hálát és azt a bizalmat, mely minket diákokat (a legalázatosabbakat) Redlaw úr fenkölt nevéhez fűzi. Oly nagy különbség van köztünk, uram, korban és állásban, s annyira hozzászoktam csak messziről nézni önt, hogy csodálkozom saját vakmerőségemen, hogy, bár könnyeden, mégis mertem megérinteni ezt a tárgyat. De olyan embernek — aki, ha mondanom szabad, valaha nem

közönséges érdeklődéssel viseltetett az anyám iránt — talán nem egészen közömbös hallani most, amikor mindez elmúlt, hogy mily leirhatatlan szeretettel néztem őt homályomból; hogy mily fájdalommal és ellenérzéssel tartottam magamat tőle távol, mikor egy szavával gazdaggá tehetett volna; s hogy mégis mennyire éreztem, mily helyesen cselekedtem, mikor megmaradtam ezen az úton, beérve azzal, hogy ismerem őt, magam pedig ismeretlen maradok előtte. Redlaw úr, — mondotta a diák szemérmesen — helytelenül mondtam azt, amit önnek mondani akartam, mert még nem ismerem saját erőimet, de ha van, ami nem méltó hozzám abban a megtévesztésben, melynek hibájába estem, bocsásson meg, egyébként pedig felejtessen el!

Redlaw arcán tovább is ott maradt az a merev és neheztelő kifejezés és nem változott meg előbb, mint mikor a diák e szavakkal feléje tartott, mintha meg akarná érinteni a kezét. A vegyész egy lépéssel hátrált és reá-rivalt:

— Közelebb ne jöjjön hozzám!

A fiatalember, megrettenve e visszatartás szigorától, megállt; elgondolkozva húzta végig kezét a homlokán.

— Ami elmúlt, elmúlt, — mondotta a vegyész. — Semmivé válik, mint az esztelen állatok. Ki az, aki sajátmagának az én életemben hátrahagyott nyomait említi nekem? Félrebeszél, vagy hazudik! Mi közöm az ön beteg álmaihoz? Ha pénzre van szüksége, itt van, adok. Azért jöttem, hogy felajánljam ezt önnek és csakis azért jöttem. Nincs semmi más, ami idehozhatott volna, — rebegte, ismét a két kezébe hajtva a fejét. — Nem lehet semmi más, és mégis...

Az asztalra vetette az erszényét. Mikor azután sötét gondolataiba mélyedtt, a diák felvette azt az asztalról és odanyújtotta neki.

— Vegye vissza, uram, — mondotta büszkén, bár harag nélkül. — Szeretném, ha vele együtt visszavehetné szavainak és ajánlatának emlékét is.

— Szeretné? — csattant vissza a vegyész és vad fény villant meg a szemében. — Szeretné?

— Szeretném!

A vegyész, most először, egészen odalépett hozzá, elvette tőle az erszényt, megragadta a karjánál fogva és a szeme közé nézett.

— A betegség, úgy-e bár, gonddal és szomorúsággal jár együtt? — mondotta kacagva.

Csodálkozva felelte a diák: — Úgy van.

— Nyughatatlanságában, aggodalmaival, bizonytalanságával, testi és lelki nyomorúságainak egész rajával? — mondotta a vegyész földöntúli vad örvendezéssel. — Nem legjobb-e megfeledkezni róla?

A diák nem felelt, csak zavarodottan húzta végig újra kezét a homlokán. Redlaw még mindig a kabátja ujjánál tartotta, mikor kívülről behalatszott Milly hangja.

— Köszönöm, Dolfi, — mondotta, — már nagyon jól látok. Ne sirj, édesem. Papa meg mama holnapra megint kedves lesz és jobb világ lesz majd nálatok. Egy úr van nála, igen?

Redlaw elbocsátotta a diák karját és figyelt.

— Kezdetől fogva féltem, — dünyögte magában — hogy találkozom ezzel az asszonynyal. A jósnak oly tartós készlete van felhalmozva benne, hogy féltem a befolyásomtól. Könnyen megölhetném benne azt, ami a legértékesebb a szívében.

Milly kopogtatott az ajtón.

— Kiverjem-e a fejből mint üres balsejtelmet, vagy mégis kerüljem-e?
— mormogta Redlaw és nyugtalanul nézett körül.

Milly újra kopogtatott az ajtón.

— Minden látogató közül, aki idejöhetne, — mondotta a vegyész, rekedt és ijedt hangon fordulva a diákhoz — ez az egy, akit leginkább szeretnék elkerülni. Rejtsen el engem!

A diák kinyitott egy falajtót, mely egy kis padlásszobába nyílt. Redlaw gyorsan belépett és behúzta maga után az ajtót.

A diák aztán újra elfoglalta helyét a pamlagon és kiszólt, hogy lépjen be Milly.

— Kedves Edmund úr, — mondotta Milly és körülnézett — azt mondták, egy úr van ittfenn.

— Nincs itt senki, csak én magam vagyok.

— De úgy-e bár, volt itt valaki?

— Igen, igen, volt itt valaki.

Milly letette a kis kosarát az asztalra és odament a pamlag hátához, mintha meg akarná fogni a feléje nyújtott kezét, de az nem volt ott. Kissé csodálkozva, szokott nyugodt módja szerint lehajolt reá és gyöngéden megérintette a homlokát.

— Egészen jól érzi magát ma este? A homloka melegebb, mint délután volt.

— Dehogy! — mondotta a diák ingerlékenyen. — Nincs nekem semmi bajom.

Kissé nagyobb csodálkozás látszott, de a szemrehányás kifejezése nélkül. Milly arcán, mikor visszatért az asztal másik oldalára s egy kis csomagba kötött kézimunkát vett elő a kosarából. De mást gondolva, visszatette és nesztelenül járva körül, mindent elrakosgatott és szép rendet csinált a szobában. Megigazitotta még a pamlagon a vánkosoakat is, amelyeket oly könnyűséggel érintett meg, hogy a

fiatal ember alig vette észre, ahogy rajtuk fekve a tűzbe nézett. Mikor mindezzel végezett és tisztára söpörte a tűzhelyet is, egyszerű kis kalapjában leült a munkájához és nyugodt szorgossággal látott hozzá az öltögetéshez.

— Ez lesz az új mousselinfüggöny az ablakára, Edmund úr, — mondotta Milly, nem hagyva fel a varrogatással. — Nagyon csinos lesz, bár nagyon kevésbe kerül és meg fogja védeni szemét a világosságtól. Williamom azt mondja, hogy a szobának most, amikor oly szépen gyógyul, nem szabad oly világosnak lennie, mert a vakító fény könnyen megszedítheti.

A diák nem szólt semmit. De olyan bosszúságának és türelmetlenségének adta jelét, mikor a másik oldalára fordult, hogy Milly megállította a fürge ujjait és aggódva nézett reá.

— A vánkosok nem fekszenek kényelmesen, — mondotta, s letéve a kézimunkáját, felállt. — Mindjárt igazítok rajtuk.

— Egészen rendben vannak, — felelte Edmund úr. — Kérem, ne bántsa. Oly nagy hűhót csap mindenből.

Felemelte a fejét, amikor ezt mondotta és oly minden hálaérzés nélkül nézett reá, hogy amikor újra lefeküdt, Milly még mindig ott állt, félt, habozott. De aztán ismét leült, és szemrehányó pillantást sem vetve reá, tovább öltögetett.

— Éppen arra gondoltam, Edmund úr, hogy mostanában, mikor itt ültem mellette, gyakran juthatott eszébe, mily igaz közmondás az, hogy a balsors a legjobb tanító. Ez után a betegsége után sokkal nagyobbra fogja becsülni az egészségét, mint bármikor azelőtt. És évek múlva, mikor az esztendőnek ez az ideje visszatér, eszébe jutnak majd azok a napok, mikor itt feküdt betegen, egyedül, hogy ne aggassza betegségének hírével azokat, akiket a legjobban szeret, kétszeresen kedves lesz önnek a családi otthona. Hát mondja, nem jó és igaz dolog ez?

Sokkal jobban el volt foglalva munkájával és sokkal komolyabban vette azt, amit mondott, és egyáltalában sokkal higgadtabb és nyugodtabb teremtés volt, semhogy különösebb

ügyet vetett volna egy pillantásra, amelyet a diák, mintegy válaszképpen, netalán reávetett volna. Ennek következtében lepattant róla hálátlan pillantásának nyila és nem sebezte meg.

— Oh! — mondotta Milly, és szemmel kísérve fürge ujjait, elgondolkodva billentette félre csinos fejét — az ily dolgok még reám is mélyen hatottak — pedig én egészen más vagyok, mint maga, Edmund úr, mert nem tanultam oly sokat és nem tudok oly helyesen gondolkodni. Mikor láttam, mennyire meghatja azoknak az odalenn lakó szegény embereknek a kedvessége és figyelme, észrevettem, mennyire érzi maga is, hogy még ebben a tapasztalásban is van valami kárpótlás azért, hogy elvesztette az egészségét, és oly világosan láttam az arcán, mintha könyvben olvasnám, hogy az ember egy kis gond és bánat nélkül soha még a felét sem ismerné meg annak a jónak, ami körülveszi.

A diák felkelt a pamlagra, s ezzel félbeszakította gondolatait, mert még tovább beszélt volna.

— Kár túloznunk az értékét, mrs. William, — felelte a diák fitymálva. — Azok az emberek odalenn majd megkapják, ami jár nekik azokért az apró rendkívüli szolgálataikért, amelyeket végeztek körülöttem; és valószínűleg nem is várják másképp. Nagyon le vagyok kötelezve magának is.

Milly egyszerre felhagyott az öltögetéssel, és a diákra nézett.

— Nem érezhetem magam többé lekötelezettnek önnel szemben sem, ha oly nagy hűhót csap a dologból, — mondotta a diák. — Érzem, hogy érdeklődött irántam, és mondom, hogy nagyon le vagyok kötelezve önnek. Kívánhat többet is?

Milly az ölébe ejtette a kézimunkáját és szótlanul nézte, hogy a diák türelmetlenül jár-ke-l a szobában, és olykor-olykor megáll.

— Kijelentem újra, hogy nagyon le vagyok kötelezve önnek. Miért akarja gyöngítteni bennem az érzést arról, amivel csakugyan adósának érzem magam, azzal, hogy oly roppant igényeket támaszt velem szemben? Gond, bánat, nyomor, szenvedés! Az

ember szinte azt hinné, hogy hússzor is meghaltam ebben a szobában!

— Azt hiszi talán, Edmund úr, — mondotta Milly s felállt és közelebb ment hozzá — hogy említettem valamit a házban lakó szegény embereknek magamra, magamra való vonatkozással? — és csodálkozó mosolylyal, egyszerűen és ártatlanul tette kezét a mellére.

— Oh! dehogy gondolok arra, jó asszonyom, — felelte a diák. — Gyengélkedtem, s ennek ön az aggodalmában — jól megértse! úgy mondom: aggodalmában — sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonít, mint aminőt megérdemel; s a baj elmúlt és nem kívánhatjuk, hogy örökké tartson.

Közömbösen vett fel egy könyvet és leült az asztalához.

Milly egy kis ideig reánézett, míg arcáról egészen el nem tűnt a mosoly, aztán visszatérve arra a helyre, ahol a kézímunkáját hagyta, így szólt csöndesen:

— Talán inkább magára szeretne maradni, Edmund ur?

— Nem látok reá okot, hogy tartóztassam, — felelte a diák.

— Ha csak... — mondotta habozva Milly, s a kézimunkájára mutatott.

— Oh! a függöny, — felelte a diák s kicsinylően mosolygott. — Amiatt nem érdemes itt maradnia.

Milly újra összegöngyölte és a munkakosarába tette a kis csomagot. Aztán oly türelmesen esdeklő mozdulattal állt meg előtte, hogy a diáknak reá kellett néznie, és így szólt:

— Ha szüksége volna reám, szívesen jövök vissza. Mikor szüksége volt reám, örömmel jöttem; nem volt abban semmi érdem. Azt hittem, attól tart, hogy most, mikor már jobban van, talán alkalmatlankodni fogok önnek; pedig, igazán, nem tettem volna meg. Csakis addig jöttem volna, amíg el nem mult volna betegsége és a szobában kellett volna maradnia. Nem tartozik nekem semmivel; de elvárom, hogy oly igazságosan bánják velem, mintha úri nő volnék — mint akár az az úri nő, akit szeret; és ha felteszi rólam azt

a hitványságot, hogy nagyra vagyok azzal a csekélységgel, hogy egy kissé segíteni akartam a betegségében, akkor sokkal nagyobb igaztalanságot követ el saját magával szemben, mint amelyet bármikor elkövethetne rajtam. Ez az, ami nekem fáj. Ez az, ami nekem nagyon fáj.

Ha oly szenvedélyes lett volna, mint amily szelid volt, ha annyira méltatlankodott volna, mint amennyire nyugodt volt, ha a szemében oly harag szikrázott volna, mint amily szelidség volt benne, s oly hangosan beszélt volna, mint amily halkán és zengzetesen szólt, akkor sem hagyott volna maga után oly érzést, mint aminő a diákot szállta meg, amikor elment és magára hagyta.

A diák szomoruan nézett még arra a helyre, ahol utoljára állt, mikor Redlaw kilépett rejtekéből, és az ajtó felé tartott.

— Ha Isten még egyszer betegséggel akarja megverni, — mondotta, és vérbenforgó szemmel nézett reá — verje meg minél előbb! — Pusztuljon el itt! Rothadjon el itt!

— Mit művelt ön? — kérdezte a másik, és megragadta a köpenyénél fogva. — Milyen változást idézett elő bennem? Adjon vissza önmagamnak!

— *Engem* adjon vissza önmagamnak! — kiáltotta Redlaw, mint az őrült. — Meg vagyok fertőzve! Magammal hordom a fertőzést! Méreggel vagyok telítve, mely beleveszi magát a saját lelkembe és mindenkinek a lelkébe. Ott, ahol azelőtt érdeklődést, részvétet, rokonszenvet éreztem, most kővé dermedek. Hálátlanság és önzés sarjad ott, ahova a lábamat teszem. Csak annyival vagyok különb, mint azok a nyomorultak, kiket én teszek azzá, hogy abban a pillanatban, mikor átváltoznak, gyűlölni tudom őket!

Igy szólva — a fiatalember még mindig nem eresztette el a köpenyét — félrelökte és megütötte: aztán vadul kirohant az éjszakába, hol fújt a szél, hullott a hó, szállt a felhő, szomorúan fénylett a hold; s ahol, a szél fuvásából, a hó hullásából, a futó felhőkből, a hold fényéből és a sötét-

ség borongó homályából fülébe csengett a Rém szava: «Az adományt, melyet tőlem kaptál, tovább fogod terjeszteni, bárhova mégy!»

Mit tudta, mit bánta, hova megy, csak emberek közé ne. A változás, melyet magában érzett, a népes utcákat pusztasággá, önmagát elhagyottá, a körülötte áradó sokaságot sokféle gondjával és élményeivel roppant homoksivataggá tette, melyet a szelek fenekestül kavartak fel és képtelen buckákká halmoztak össze. A lelkében maradt nyomok, melyekről a Rém azt mondotta neki, hogy «nemsokára kihálnak belőle», még nem enyésztek el annyira, hogy ne érezte volna eléggé, mivé lett és mivé tesz másokat, s hogy ne kívánt volna egyedül lenni.

Ez egyszerre eszébe juttatta azt a fiút, aki betolakodott a szobájába. És eszébe jutott az is, hogy mindazok közül, akikkel azóta érintkezett, mióta a Rém eltűnt, egyedül az a fiu nem adta semmi jelét, hogy változás történt volna benne.

Bármennyire utálta és gyűlölte azt

az elvadult teremtést, mégis elhatározta, hogy felkeresi és meggyőződést szerez róla, hogy csakugyan úgy van-e; és felkeresi még egy másik szándékkal is, mely ugyanakkor ötlött az eszébe.

Megállapítva, nem minden nehézség nélkül, hogy hol is van, lépteit a régi kollégium, s annak is amaz oldala felé irányította vissza, ahol a főkapu volt, s ahol a kövezet szemmelláthatóan elvászott a diákok lépteitől.

A kapus háza közvetlenül a vasrácsos kapu mögött volt s egy részét alkotta az udvar főnégyyszögének. Volt a kapu előtt még egy kis oszlopos tornác is, arról a védett helyről, jól tudta, benézhet a lakószoba ablakán és megtudhatja, ki van odabenn. A vasrácsos kapu zárva volt, de keze ismerte a zárát, s a rácson át benyulva, ki is nyitotta, aztán óvatosan belépett, újra bezárta és oda-sompolgott az ablakhoz, megcsikorgatva közben a havat a lábával.

A tűzfény, melyhez az este a fiut utasította, ragyogóan sütött ki az ablakon és megvilágított egy körülhatá-

rolt részt az udvaron. Ösztönszerűen kerülve ezt a fényfoltot, körüljárt rajta és benézett az ablakon. Eleinte azt hitte, hogy nincs senki odabenn, s hogy a tűz csak a mennyezet gerendáit és a sötét falakat világítja meg fényével; de mikor jobban benézett, meglátta a fiut, ki álmában összekuporodott a kandalló előtt a padlón. Gyorsan odalépett az ajtóhoz, benyitotta és bement.

A toprongyos alak oly közel feküdt a tűzhöz, hogy a vegyésznek, mikor lehajolt s fel akarta ébreszteni, a perzselő hőség megcsapta az arcát. A fiu, megérezve magán az érintést, még fel sem ocsúdva, a menekülés ösztönével összekapta a rongyait, és félig csúszva, félig futva a szobának egy másik sarkába menekült, ott aztán, a földre vetve magát, mintegy védekezésül, rugdosni kezdett a lábával.

— Kelj fel! — mondotta a vegyész.

— Nem ismeresz meg?

— Menjen innen! — felelte a fiu.

— Az asszony háza ez — nem a magáé.

A vegyész kemény pillantása mégis oly megfélemlítő hatással volt reá, hogy lábra állt, úgy hogy a szemébe nézhetett.

— Ki mosta meg és kötözte be ott, ahol véres és sebes volt? — kérdezte a vegyész a lábára mutatva, mely egészen más állapotban volt, mint mikor utoljára látta.

— Az asszony.

— És ő mosdatta meg az arcoat is?

— Ő. Az asszony.

Redlaw azért tette ezeket a kérdéseket, hogy magára vonja a pillantását, s ugyanazzal a célzattal fogta meg most az állát és simította hátra a kusza haját, bár undorodott megérinteni. A fiu élesen figyelte szemét, mintha szükségesnek tartaná, önvédelemből, nem tudva, hogy mit tesz vele a következő pillanatban; és Redlaw jól láthatta, hogy nem változott rajta semmi.

— Hol vannak? — kérdezte.

— Az asszony elment.

— Tudom. Hol van az a fehérhajú öreg ember, és hol van a fia?

— Az asszony ura? — kérdezte a fiu.

— Az. Hol vannak azok ketten?

— Elmentek. Valami történt valahol. Sürgősen hívták őket valahová, és nekem azt mondták, hogy maradjak itt.

— Jösszte velem, — mondotta a vegyész — adok pénzt.

— Hova menjek? és mennyit ad?

— Annyi shillinget, hogy egész életedben sem láttál többet és nem-sokára visszahozlak. Elvezetheszed oda, ahonnan jöttél?

— Hagyjon békében, — felelte a fiu, és hirtelen kiszabadította magát a kezéből. — Nem vezetem oda. Eresszen el, mert hozzádobom ezt a parazsat!

Lehajolt a kandallóhoz, készen, kikapni belőle a szilaj kis kezével az égő zsarátnokot.

Amit a vegyész akkor érzett, mikor látta érvényesülni bűvös hatalmának befolyását azokon, akikkel érintkezésbe jutott, semmi sem volt ahhoz a hideg borzadályhoz képest, amelyvel látta, hogy ez a gyermekszörnyeteg

dacol a befolyással. Megfagyott benne a vér, látva ezt a minden hatással szemben rendületlen és érzéketlen, gyermekhez hasonló lényt, mely élesen néz reá a gonosz szemével és cselekvésre készen tartja majdnem még gyermeki kezét a kandalló rostélyán.

— Hallod-e, gyermek! — mondotta.

— Vezess oda, ahova akarsz, csak olyan emberekhez vezess, akik nagyon nyomorultak és nagyon rosszak. Jót teszek velök és nem okozok nekik bajt. Neked pedig adok pénzt, amint mondottam, és visszahozlak ide. Kelj fel! Jöjj szaporán! — Gyorsan az ajtóhoz lépett, mert félt, hogy Milly hazatér.

— Megigéri, hogy magam mehetek, és se még nem fog, sem hozzám nem nyul? — mondotta a fiu, lassan visszahúzva a kezét a tűztől, és fel-tápaszkodott.

— Megigérem!

— És megengedi, hogy előtte, mögötte, vagy akárhol járjak mellette, amint a kedvem tartja?

— Megigérem!

— Akkor adjon előbb egy kis pénzt, aztán megyek.

A vegyész néhány shillinget rakott, egyiket a másika után, az előrenyújtott markába. Megolvasni a pénzt, fölülmulta volna a gyermek ismereiteit; mindannyiszor csak azt mondotta, hogy «egy», és telhetetlen kapzsisággal nézett minden egyes pénzdarábra, amikor megkapta, aztán az ajándékozóra. A pénzt nem tudta máshol tartani, mint a kezében, vagy, ha ott nem, a szájában; és oda is rakta.

Redlaw aztán felírta egy papírlapra, melyet a zsebbeli jegyzőkönyvéből tépett ki, hogy a fiu vele ment; és az asztalra téve az írást, intett a fiunak, hogy kövesse. Rongyait, szokása szerint, összekapva, a fiu szót fogadott, és hajadonfővel és mezitláb kiment a téli éjszakába.

A vegyész jobbnak látta, nem a vasrácsos kapun menni ki, ahol az a veszély fenyegette, hogy összetalálkozik Millyvel, akit minden áron kerülni akart, hanem azokon a folyosókon át, amelyeken a fiu eltévedett, s

a háznak azon a részén keresztül, ahol ő lakott, egy kis kapu felé tartott, amelynek kulcsa a zsebében volt. Mikor kiértek az utcára, megállt és megkérdezte a vezetőjétől, — ki tüstént meghátrált előtte — hogy tudja-e, hol vannak.

A kis vadember körülnézett, aztán, intve a fejével, megmutatta az irányt, amelyben menni akar. Minthogy Redlaw tüstént reátért arra az útra, valamivel kisebb gyanakvással követte nyomon; a pénzét útközben hol kivette a szájából, hol megint visszatette, és suttyomban fényesre csiszolgatta a rongyain.

Háromszor kerültek, útközben, egymás mellé. Háromszor álltak meg, amikor egymás mellett voltak. Háromszor pillantott le a vegyész a fiu arcára, és megborzadt attól a gondolatától, mely ekkor az eszébe ötlött.

Első ízben akkor történt, mikor egy régi temetőn mentek át, és Redlaw megállt a sírok közt, teljesen képtelenül, hogy bár egyetlen gyöngéd, enyhítő, vagy vigasztaló gondolatot fűzőn hozzájuk.

A második eset akkor történt, mikor a hold előtört a felhők közül, s ez arra készítette, hogy felnézzen az égre, hol látta teljes ragyogásában, a csillagoknak milliói közt, melyeknek ismerte nevét és történetét, melylyel az emberi tudomány ruházta fel őket; de ahol semmit sem látott abból, amit azelőtt látott, semmit sem érzett abból, amit azelőtt érzett, amikor felvetette reájok a szemét egy-egy csillagfényes éjjelen.

A harmadik akkor történt, mikor megállt, hogy egy kesergő dallamra figyeljen, de csak pusztá hangokat hallott, melyek a zeneszerek száraz mechanizmusára emlékeztették és csak a halló érzékére hatottak, nem illetve meg szívének egyetlenegy sejtelmes húrját, nem suttogva semmit a multról vagy a jövőről, oly semmi hatást sem téve reá, mint a letűnt év vizeinek csobogása, vagy a letűnt év szeleinek zúgása.

És mind a három ízben iszonyodva látta, hogy a szellemi tekintetben köztük levő mérhetetlen távolság mellett, s hogy ámbár testileg is

mindenképpen különböznek egymástól, a fiu arcának kifejezése egy volt az ő arcának kifejezésével.

Egy ideig tovább ballagtak — majd oly népes tájakon, hogy gyakran nézett körül, gondolva, hogy elvesztette vezetőjét, de rendszerint aztán megtalálva az árnyékában a másik oldalán; majd meg oly csendes úton, hogy megszámhlálhatta rövid, gyors lépteit, amint mezitláb utána billegett — míg egy kidőlt-bedőlt házcsoporthoz nem értek, s a fiu meg nem érintette és meg nem állt.

— Oda be! — mondotta, egy házra mutatva, hol egy-egy ablakban világosság fénylett, és homályos lámpa égett a kapu aljában ezzel a felirással: «Utasok megszállója.»

Redlaw körüljártatta szemét; a házakról a kopár telkekre, amelyeken a házak álltak, vagyis inkább roskadoztak, kerítésfal nélkül, csatornázatlanul, világítatlanul és roszszagú folyókákkal körülvéve; onnan a boltívek szennyes vonalára, melyek valami áthidalás vagy hid végső támasztékai voltak, s melyek mind kisebbé

Homjati Wampok 210

és
ho
ha
tég
ki
reg
a
me
zés
lat
saj
bor

me
me

a g
Var
R

néz
haln
beh
szár
tőle
odu
bels

D

és kisebbé váltak közelükben, úgy, hogy az utolsóelőttit már kutyaólnak használták, az utolsó pedig laza kis téglarakás volt; onnan a gyermekre, ki mellette állt lekucorodva és didegve, féllábán támolyogva, a másikat a lábszára köré csavarva, hogy fölmelegedjék, mindezt pedig a kifejezésnek azzal a megdöbbenő hasonlatosságával, mely annyira vágott a saját arckifejezéséhez, hogy Redlaw borzadva riadt vissza tőle.

— Oda bel! — mondotta a fiu, s megint a házra mutatott. — Majd megvárom.

— Bebocsátanak-e?

— Mondja, hogy doktor, — felelte a gyermek, és biccentett a fejével. — Van ott betegség elég.

Redlaw, mikor befelé tartva, visszaneézett, látta, hogy a fiu egy szemét-halmon átcsúszva, mint a patkány, behuzódik a legkisebb boltív alá. Nem szánta a nyomorúltat, hanem irtózott tőle; s mikor látta, hogy kinéz reá az odujából, futva menekült előre a ház belsejébe.

— A bánat, gond és elszenvedett

igaztalanság, — mondotta a vegyész, kínos erőfeszítést téve, hogy tisztábbá tegye emlékezetét — mindenestre gyakran kísért sötéten ebben a házban. Nem árthat senkinek az, aki elhozza ide a feledést az ily dolgokra!

Így szólva, megtaszította a könnyen nyíló ajtót, és belépett.

A lépcsőn egy asszony ült, fejét a kezére és a térdére hajtva, és aludt, vagy kétségbeesésbe merült. Mint-hogy nem lehetett továbbmenni anélkül, hogy az ember reá ne gázoljon, s minthogy teljesen figyelmen kívül hagyta, hogy valaki már egészen közel van hozzá, a vegyész megállt és megérintette a vállát. A nő felpillantott és odamutatta neki egészen fiatalos arcát, mely mégis lehullatta már minden virágát és minden biztató szépségét, mintha a zord tél, a természettel ellenkezésben, megölte volna a tavaszt.

Kevés, vagy semmi ügyet sem vetve reá, a nő közelebb huzódott a falhoz, hogy utat engedjen neki.

— Micsoda maga? — kérdezte Redlaw, pihenőt tartva és kezével a lépcső rozszant korlátjához támaszkodott.

— Mit gondol, mi vagyok? — felelte a nő s megint odamutatta az arcát.

Redlaw reánézett Istennek erre az elpusztult templomára, mely csak az imént alkottatva, oly hamar csúffá lett; és valami, ami nem szánsalom volt — mert a forrás, melyből az ily nyomorúság iránt való igazi szánsalom fakad, kiszáradt szívében — de ami e pillanatban közelebb állt a szánsalomhoz, mint minden más érzélem, mely mostanság vívta harcát lelkének elboruló, de teljesen még el nem sötéltült éjszakájában, a gyengédség lágyabb zengését kölcsönözte most következő szavainak:

— Azért jövök, — mondotta, — hogy segítsek, ha segíthetek. Valami jogtalanúság érte? Arra gondol?

A nő mogorván nézett reá, aztán kacagott; a kacaja aztán borzongó sóhajlásba fúlt, mikor újra lehajtottá fejét s a hajába mélyesztette ujjait.

— Valami igazságtalanúság érte, arra gondol? — kérdezte Redlaw másodszor is.

— Az életemre gondolok, — mondotta a nő, futó pillantást vetve reá.

Redlaw úgy érezte, hogy ez a nő egyike a sokaknak, s hogy ezereknek példaképét láthatja benne, ahogy ott ül csüggetegen a lábánál.

— Mik a szülei? — kérdezte.

— Valamikor boldogan éltem ott-hon. Apám kertész volt, messze valahol, a vidéken.

— Meghalt?

— Nekem meghalt. Nekem minden afféle meghalt. Üriember létére nem tudja ezt! — Másodszor is felvetette a pillantását és másodszor is reá-nevetett.

— Leányzó! — mondotta Redlaw szigoruan. — Azelőtt, hogy meghalt, hogy minden afféle meghalt, nem követett el maga ellen jogtalanságot? Bármilyen életmódot folytat, nincs semmi olyan emléke sem, mely valami ellene elkövetett jogtalanságot juttat az eszébe? Nincsenek-e pillanatai, mikor ez az emlékezés nyomorúlttá teszi?

Oly kevés nőiesség maradt e nő egész külsejében, hogy a vegyész ámultan állt meg, mikor látta, hogy könnyekre fakad. De még nagyobb

volt a csodálkozása és még inkább nyugtalanná vált, mikor látta, hogy e jogtalanságra való emlékezésében, melyet felébresztett benne, a régi emberi érzésnek és jéggé dermedt finom-érzésnek első nyoma jut kifejezésre.

Redlaw kissé visszahátrált s ekkor szemébe tünt, hogy a nő karjain kék foltok, az arcán karmolások nyomai, a mellén véraláfutások vannak.

— Micsoda durva kéz bánt el így vele? — kérdezte tőle.

— A tulajdon kezem. Én magam tettem! — felelte a nő gyorsan.

— Lehetetlen.

— Esküszöm, hogy én tettem. Ő hozzám sem nyult. Magam tettem a felindulásomban, aztán ide dobtam le magam. Ő közel sem járt hozzám. Sohasem vetett reám kezet!

Sápadt arcának elszánt kifejezéséből, mely ezzel a hazugsággal tekintett fel reá, a vegyész látta, hogy a jóval utoljára történt érintkezésnek még elég nyoma él ebben a nyomorult szívben, és kezdette bánni, hogy valaha is közeledett hozzá.

— Bánat, gond és elszenvedett igaz-

talanság! — suttogta magában és elfordította megdöbbent pillantását. — Minden, ami még hozzáköti ahhoz a helyzethez, amelyből lealjasodott, ezekbe veti gyökérszárait! Isten nevében, engedjen tovább!

Rettegve, hogy még egyszer reá nézzen, rettegve, hogy megérintheti, rettegve a gondolattól, hogy elszakította az utolsó szálát is, mely még a mindenható irgalmassághoz fűzi, összevonta mellén a köpenyét és gyors léptekkel osont fel a lépcsőn.

Odafenn a lépcső pihenőjén szembe került egy ajtóval, mely félig nyitva volt s amelyből éppen abban a pillanatban egy ember lépett ki, égő gyertyát tartva a kezében. De az az ember, mikor megpillantotta, ijedten hátrált vissza és, mintegy akaratlanul, hangerősen szalasztotta ki száján a nevét.

Csodálkozva, hogy ezen a helyen így felismerik, a vegyész megállt, s mindhiába igyekezett visszaemlékezni arra a lefogyott és ijedt arcra. Nem volt sok ideje, hogy gondolkozzék, mert most, még nagyobb csodálkozására, az öreg Fülöp lépett ki a szobából.

— Redlaw úr, — mondotta az öreg ember — ez reávall önre, ez reávall önre, uram! Hírét vette és utánunk jött, hogy segítsen rajtunk, amennyire lehet. Oh, elkésett, elkésett vele!

Redlaw néma csodálkozással engedte, hogy bevezessék a szobába. Nyomoruságos ágyon egy ember feküdt odabenn és ott állt mellette Swidger William.

— Elkésett vele! — suttogta az öreg ember és szomoruan nézett a vegyészre; aztán végigperdült a könny arcán.

— Ez az, amit én is mondok, atyám, — mondotta halkan a fia. — Úgy van az szóról szóra. Nem tehetünk mást, mint hogy, amennyire lehet, csöndben maradjunk, amíg alszik. Igaza van, atyám!

Redlaw megállt az ágy előtt és az alvóra nézett. Férfi volt, ki életének javakorában állhatott s aki még sem remélhette már, hogy rásüt még valaha a nap világa. Negyven vagy ötven éves pályafutásának bűnei úgy reáütötték arcára bélyegüket, hogy az idő sulyos keze hozzá képest meg-

kimélte és megszüpítette a mellette virrasztó öreg ember arcát.

— Ki ez? — kérdezte a vegyész és körülnézett.

— Az én György fiam, Redlaw ur, — mondotta az öreg ember a kezét tördelve. — György, a legnagyobbik fiam, kire az anyja büszkébb volt, mint a többire együttvéve!

Redlaw az öreg embernek az ágy fölé hajló ősz fejéről arra az emberre vitte át a pillantását, aki az imént reáismert és aki most a szobának legtávolabb eső sarkában húzta meg magát. Körülbelül annyi idős lehetett, mint ő; s ámbár nem ismert oly reménytelenül elzüllött és letört embert, mint amilyennek ez látszott, volt valami a mozdulatában, ahogy ott állt háttal fordulva, s ahogy most kiment az ajtón, ami arra készítette, hogy nyugtalanul húzza végig a kezét a homlokán.

— Willam, — suttogta komoran. — Ki az az ember?

— Hát igen, uram, — felelte Willam — lássa, ezt mondom én magam is. Miért is vannak olyan embe-

rek, akik a szerencsejátékra s mi-egyébre vetik magukat és addig-addig süllyednek, míg nem süllyedhetnek már tovább!

— Azt tette ez az ember? — kérdezte Redlaw s ugyanazzal a nyugtalan mozdulattal vetette utána pillantását, mint az imént.

— Szóról-szóra úgy van, uram, — felelte Swidger William, — amint mondom. Úgy látszik, uram, konyít valamelyest az orvosi tudományhoz; minthogy együtt jött Londonba az én boldogtalan bátyámmal, aki ott fekszik azon az ágyon — Mr. William megtörölte a szemét a kabátja ujjával — és ő is itt szállt meg ma éjszakára (igazán mondom, lássa, különös társaság kerül itt együvé néhanapján), benézett, hogy kiszolgálja, és az ő kérésére maradt itt köztünk. Mily szomorú látvány, uram! De ilyen a világ sora. Épen elég arra, hogy megölje az atyámat!

Redlaw e szavakra felpillantott, s minthogy eszébe jutott, hol s kinél van, és eszébe jutott a bűbáj, melyet magában hord — amiről csodálkozá-

sában egészen megfeledkezett — gyorsan félrevonult egy kissé, tanakodva magában, hogy meneküljön-e tüstént ebből a házból, vagy maradjon-e.

Engedve bizonyos komor dacnak, mely, úgy látszik, lényének egy része volt, s amelylyel örökké tusáznia kellett, arra határozta el magát, hogy marad.

— Éppen tegnap állapítottam meg magamban, — mondotta — hogy ennek az öreg embernek minden emlékezése csak a bánat és a gond szövédéke, ma este pedig irtózzam attól, hogy semmivé tegyem? Oly értékesek erre a haldoklóra nézve azok az emlékezések, melyeket elüzhetek, hogy féltennem kell *miatta*? Nem! Itt maradok!

De azért félve és rettegve maradt ott; és, fekete köpenyébe burkolózva, és elfordítva tőlük arcát, félrevonult az ágytól, mintha démonnak érezné magát azon a helyen.

— Atyám! — suttogta a beteg, kissé felocsúdva kábulatából.

— Fiam! György fiam! — mondotta az öreg Fülöp.

— Csak most mondtad, hogy valamikor régen anyám kedvence voltam. Borzasztó dolog, a rég elmúltakra gondolni épp ebben a pillanatban.

— Nem, nem, nem; — felelte az öreg ember. — Gondolj reájuk. Ne mondd borzasztónak. Nem borzasztó az nekem, fiam.

— A szívedet hasogatja, atyám. — Mert reáhullott a könny az öreg ember szeméből.

— Igen, igen, — mondotta Fülöp, — úgy van az; de jól esik a lelkemnek. Nagy szomorúság, arra az időre gondolni, de jól esik a lelkemnek, György. Oh, gondolj reá te is, gondolj reá te is, és meglátod, megkönnyebbül a szíved! Hol van a William fiam? William, fiam, anyád lelkéből szerette őt az utolsó pillanatáig, és azt mondtotta végső lehelletével is: «Mondd meg, hogy megbocsátottam neki, hogy megáldottam, és hogy imádkoztam érte.» Ezek voltak az utolsó szavai, melyeket nekem mondott. Nem felejtettem el soha, pedig nyolcvanhét éves vagyok!

— Apám, — mondotta az ágyban fekvő — tudom, hogy meghalok. Annyira vagyok, hogy beszélni is alig tudok, még arról sem, ami legjobban nyomja a lelkemet. Van-e remény számomra a síron túl?

— Van remény, — felelte az öreg ember — mindenkinek, aki megtért és megbánta bűnét. Oh! — kiáltotta, összekulcsolva kezét és az égre nézett — csak tegnap adtam hálát az Istennek, hogy úgy emlékezhettem erre a boldogtalan fiamra, mint mikor még ártatlan gyermek volt. De mily megnyugvás van abban a gondolatban, hogy még a jó Isten is úgy emlékszik reá!

Redlaw eltakarta az arcát mind a két kezével és összehúzódott, mint egy gyilkos.

— Oh! — nyögte bágyadtan a haldokló. — Hogyan elpusztultam azóta, hogyan elpusztult azóta az életem!

— De valamikor gyermek volt, — mondotta az öreg ember. — Gyermekkel játszadozott. Este, mielőtt lefeküdt és ártatlan álmába merült, elmondotta imádságát az anyja ölében.

Láttam magam is, oh, hányszor láttam; és láttam, amikor az anyja a melléhez vonta a fejét, aztán megcsókolta. Bármilyen szomorúság volt neki és nekem, arra gondolni, hogy rossz útra tévedt, és hogy megcsalatoztunk minden hozzá fűzött tervünkben és reménységünkben, ez az emlékezés még mindig jobban fűzte hozzánk, mint bármi más a világon. Oh, mennybéli atyám, ki oly sokkal jobb vagy, mint a földi édesatyák! Oh, mennybéli atyám, kit oly sokkal jobban szomorítanak gyermekeidnek vétkei! vedd magadhoz a földnek ezt a vándorát! Ne úgy, mint amilyen most, hanem úgy, mint amilyen akkor volt, engedd, hogy úgy kiáltson hozzád, mint ahogy annyiszor véltük, hogy hozzánk kiált!

Az öreg ember fölemelte a két reszkető kezét, s a fia, kiért így könyörgött, mellére pihentette, támaszt és vigasztalódást keresve ott, az elbágyadó fejét, mintha csakugyan az a gyermek volna, akiről az atya beszélt.

Reszketett-e valaha ember úgy, mint

Redlaw reszketett a most következő hallgatásban! Tudta, hogy az ígézet megszállja őket, tudta, hogy mindjárt megszállja őket.

— Az időm elfogy, a lélekzetem még jobban fogy, — mondotta a beteg, a fél karjára támaszkodva, a másikkal pedig levegőért kapkodott — s eszembe jut, hogy még nyomja valami a szívemet azért az emberért, aki az imént volt itt. Apám és William — megálljatok! — Csakugyan van amott valami feketeség?

— Van, hogyne volna, — mondotta az agg atyja.

— Ember az?

— Én magam is azt mondom, György, — mondotta az öccse és szeretettel hajolt fölébe. — Redlaw úr az.

— Azt hiszem, álmodom róla. Kérd, hogy jöjjön ide.

A vegyész a haldoklónál is sápadtabban közeledett. És engedve a beteg intésének, leült az ágy szélére.

— Úgy meghatott ma este, uram, — mondotta a beteg, a szívére téve a kezét, és oly pillantással, mely tele volt esdeklő, néma gyötrelemmel —

mikor mégpillantottam szegény öreg atyámat, s mikor eszembe jutott az a sok szomorúság, amelyet én okoztam neki, hogy...

A halál közelsége, vagy valami más változás megsejtése volt-e, mely egyszerre elhallgattatta?

— ... hogy igyekszem jóvátenni az elszálló lelkemmel azt, amit *jóvátehetek*. Volt itt még egy ember. Láttá-e?

Redlaw nem volt ura egy szavának sem; mert mikor látta azt a végzetes jelet, melyet már oly jól ismert, azt a homlokon átfutó kezet, elhalt ajkán a szó. De igenlően felelt némi jeladással.

— Nincs egy fillérje, éhezik, mindenki elhagyta. Egészen összeroppant és nincs hova fordulnia segítségért. Nézzenek utána! Ne veszttegessék az időt. Tudom, hogy meg akarja ölni magát!

A hatás megkezdődött. Kiült már a képére. Az arca elváltozott, vonásai megkeményültek, zordabbá, sötétebbé váltak, és eltűnt róluk minden bú.

— Nem emlékszik reá? Nem ismeri? — folytatta.

Egy pillanattig eltakarta arcát az-
zal a kezével, melyet újra végighúzott
a homlokán, aztán reávetette a sze-
mét Redlawra közömbösen, durván,
érzéketlenül.

— Verje meg az Isten! — mondotta,
zord pillantást vetve körül — mit tett
velem? Veszett bolond módjára éltem,
úgy akarok meghalni is. A pokolba
magával!

Arra aztán visszadőlt az ágyára, fe-
jére, fülére szorította a fölemelt két
karját, mintha elhatározta volna, hogy
e pillanattól fogva nem enged magá-
hoz semmi közeledést, és hogy teljes
közömbösséggel hal meg.

Redlaw akkor sem hátrálhatott
volna vissza az ágytól megrendültebb
lélekkel, mint most, ha villám sujtott
volna le reá. De az öreg ember, aki
félrevonult, amíg Redlaw a fiával be-
szélt, szintén undorodva kerülte ki az
ágyat, amikor visszatért.

— Hol van a William fiam? —
mondotta az öreg ember sietve. —
Menjünk innen, William. Menjünk
haza.

— Haza, atyám! — szabadkozott

William. — Itt akarod hagyni a saját fiadat?

— Hol van az én saját fiam? — felelte az öreg ember.

— Hol? Hát hol volna máshol, mint itt!

— Ez nem az én fiam, — mondotta Fülöp és reszketett fölháborodásában.

— Az ily nyomorútnak nincs mit keresnie rajtam. Az én gyermekeimre öröm reánézni, az én gyermekeim gondomat viselik és ellátnak étellel, itallal, minden kényelemmel. Van reá jogom! Nyolcvanhét éves vagyok!

— Elég öreg vagy már arra, hogy ne légy öregebb, — dörögte William, rosszindulatú pillantást vetve reá, és kezét a zsebébe mélyesztette. — Nem is tudom, minek vagy a világon. Több örömünk volna az életben, ha nem volnál.

— Az *én* fiam, mr. Redlaw! — mondotta az öreg ember. — Hozzá még az *én* fiam! Ez a gyerek az *én* fiamról beszél. Igazán, szeretném tudni, mit tett valaha, hogy örömet szerezzen nekem?

— Igazán nem tudom, mit tettél

valaha olyat te, hogy örömet szerezteél véle *nekem*, — mondotta William ridegen.

— Hadd gondolkozzom, — mondotta az öreg ember. — Hány karácsonyi ünnepet is töltöttem én a szobám melegében, anélkül, hogy kénytelen lettem volna kimenni az éjszaka hideg levegőjébe; és jól éreztem magam, és nem zavart soha ilyen kellemetlen és undok látvány, mint ez itt? Nem húsz volt-e, William?

— Negyven lesz az inkább, — dohogta a fia. — Igazán, uram, ha az atyámra nézek, — mondotta oly türelmetlenül és ingerülten fordulva Redlawhoz, hogy semmiképpen sem vallott reá — kössenek fel, ha más látok benne, mint sok-sok évi ivás, evés és henyélés kalendáriumát.

— Nyolcvanhét... nyolcvanhét éves vagyok, — mondotta az öreg ember dadogva, gyermekesen és tétován — és nem tudom, megesett-e rajtam, hogy valamiért kikeltem volna magamból. Miért tenném meg éppen most, azért ott, aki a fiamnak mondja magát? Nem fiam. Sok szép időt ér-

tem meg. Még emlékszem reá... nem, nem emlékszem... nem, kiveszett az emlékezetemből. Valami labdajáték volt, meg egy barátom, de valami-képpen kiveszett az emlékezetemből. Ugyan, ki is volt csak? — azt hiszem, szerettem azt a fiút. És szeretném tudni, mi lett belőle — vagy meghalt? De nem tudom. Nem is törődöm vele; csöppet sem törődöm vele.

Álmos vihogással és fejét rázva dugta a két kezét a mellénye zsebébe. Az egyikben egy krisztustövis-galyacs-kát talált (nyilván az estéről maradt benne), s most kivette és szemügyre vette.

— Bogyó, he? — mondotta az öreg ember. — Ej! Be kár, hogy nem lehet megenni. Eszembe jut, hogy amikor még kis gyermek voltam, nem nagyobb, mint ekkora ni, és sétálni mentem... kivel is csak?... ejnye, kivel is?... nem, nem jut eszembe, hogyan is volt. Nem jut eszembe, kivel is mentem, nem jut eszembe, törődtem-e valakivel, vagy törődött-e valaki velem. Bogyó, he? Jó világ van, mikor annak eljön az ideje. No, úgy

kellene, hogy nekem is kijusson az örömeiből, és hogy gondomat viselnék s melegen, kényelemben tartanak; mert nyolcvanhét éves vagyok, és szegény öreg ember vagyok. Nyolcvan-hét éves. Nyolc-van-hét!

Az a szánakozásraméltó csámcsogás, melylyel szavai közben rágcsálta és kiköpdöste a leveleket; az a hideg és közömbös pillantás, amelylyel a legifjabbik (annyira megváltozott) fia reánézett; az az elszánt fásultság, amelylyel a legidősebbik fia bűnében megátalkodottan feküdt előtte, nem hatott már Redlawra — mert kiszakította magát abból a helyből, amelyen úgy állt, mintha a lábai gyökeret vertek volna, és kirohant a házból.

A kísérője előbujt a rejtekéből és előtte állt, mielőtt a boltívekhez ért volna.

— Vissza az asszonyhoz? — kérdezte.

— Vissza, minél gyorsabban! — felelte Redlaw. — Útközben meg ne állj seholl!

A fiu egy darabig előtte járt; de

visszatérésüket inkább lehetett futásnak, mint járásnak mondani, és Redlaw olyan szaporán lépett, hogy a fiu alig tarthatott lépést vele a meztelen lábaival. Visszariadva mindenkitől, akivel találkozott, összehúzta magán a köpönyegét, mintha dögvésszel fertőzne meg mindenkit, akihez hozzáér, s meg sem állt, amíg el nem érték azt a kis kaput, amelyen az utcára léptek. Kinyitotta zárát, belépett, utána a fiu, és sietve ment a hosszú folyosón a szobájába.

A fiu élesen figyelte, mikor bezárta az ajtót, és az asztal mögé vonult, mikor körülnézett a szobában.

— Hallja-e! — mondotta. — Hozzám ne nyuljon! Csak nem azért hozott ide, hogy elvegye a pénzemet?

Redlaw még néhány pénzdarabot vetett a padlóra. A gyerek mohón reávetette magát az egész testével, mintha el akarná rejteni előle, hogy valamilyen eszébe ne jusson, visszakövetelni; és csak akkor kezdette lopva fölszededegetni, amikor látta, hogy a lámpája mellett ül és a két kezébe rejti arcát. Mikor végzett azzal is,

odacsuszott a tűzhely közelébe és helyet foglalva egy előtte álló nagy széken, előszedett a kebléből valamelyes ételmaradványt és majszolni kezdte, és bámészul nézett a tűzbe, és közben néha egy-egy rejtett pillantást vetett a shillingjeire, amelyeket görcsösen markolt össze az egyik kezében.

— És ez az egyetlen társam, aki megmaradt számomra ezen a világon! — mondotta Redlaw, s növekvő idegenkedéssel és félelemmel nézett a fiura.

Hogy meddig tartott, amíg felocsúdott a gondolataiból, melyek mind erre az istenteremtésre vonatkoztak, akitől úgy félt, — hogy félóráig-e, vagy fél éjszakán át — a vegyész nem tudta. De a szobának csendjét hirtelen félbeszakította a fiu (akiről látta, hogy élesen figyel), mert felugrott és az ajtóhoz rohant.

— Itt az asszony! — kiáltotta.

A vegyész reáförmedt, hogy álljon meg, s ugyanabban a pillanatban kopogtatás hallatszott az ajtón.

— Engedjen hozzá, nem enged? — mondotta a fiu.

— Most nem, — felelte a vegyész.
— Maradj itt. Senki be ne jöjjön,
vagy ki ne menjen ezen az ajtón.
Ki az?

— Én vagyok, uram, — kiáltotta
Milly. — Kérem, engedjen be, uram!

— Nem! a világért sem! — felelte
a vegyész.

— Redlaw úr, Redlaw úr, kérem,
engedjen be.

— Mi baj van? — mondotta a ve-
gyész, visszatartva a gyermeket.

— Az a nyomorult ember, akit lá-
tott, rosszabbul van és semmi sem
képes felébresztteni a rettentő elvakult-
ságából. William atyja egyszerre gyer-
mekessé vált. Maga William is meg-
változott. Nagyon hirtelen érte a meg-
rázkódtatás; nem értem őt; nem ha-
sonlít magára. Oh, Redlaw úr, kérem,
adjon tanácsot, segítsen rajtam!

— Nem! Nem! — felelte Redlaw.

— Redlaw úr! Drága uram! György
rebegett valamit félálmában egy em-
berről, akivel ön ott találkozott, és
akit attól félt, hogy megöli magát.

— Jobb neki úgy, mint ha köze-
lembe jön!

— Azt mondotta, mikor félrebeszélte, hogy ön ismeri azt az embert; hogy önnek az, valamikor, nagyon régen, a barátja volt; hogy szerencsétlen apja egy itteni diáknak — rossz sejtelmem azt súgja, hogy annak a fiatal úrnak, aki beteg volt. Mit tegyek? Hogyan vigyázzak reá? Hogyan lehet megmenteni? Redlaw úr, kérem, óh kérem, tanácsoljon valamit! Segítsen nekem!

Redlaw mind ez idő alatt erősen fogta a gyermeket, ki félőrülten akarta kiszabadítani magát a kezéből, hogy bebocsáthassa Millyt.

— Rémalakok! Ti, akik istentelen gondolatokkal vertetek meg engem! — kiáltotta Redlaw, körülvetve a pillantását gyötrelmében. — Nézzetek le reám! Engedjétek meg, hogy felvilágoljon lelkemnek sötétségéből a megbánás szikrája, mely tudom, hogy ott van, és megmutathassa nyomorúságomat. Az anyagnak világában, mint mindig is tanítottam, nem lehet nélkülözni semmit, a bámulatos szerkezetnek egyetlenegy vonala, egyetlenegy atompája sem veszhet el a nélkül,

hogy hézag ne támadjon a nagy mindenségben. Most már tudom, hogy szakasztottan úgy van jóval és rosszal, boldogsággal és bánattal, az emberek emlékezetében. Irgalmazzatok! Szabadítsatok fel engem.

Nem hallatszott semmi válasz, csak Milly kiáltása, hogy «Segítsen nekem, segítsen nekem, bocsásson be!» És a fiu viaskodása, hogy bebocsáthassa.

— Árnyéka önmagamnak! Sötétebb óráimnak szelleme! — kiáltotta Redlaw félőrülten. — Jőjj vissza és kísérts nappal és éjjel, de vedd vissza ezt az adományodat! Vagy, ha mégis magamban kell hordanom, fossz meg attól a szörnyű hatalomtól, hogy tovább adhassam másoknak is. Tedd meg nem történtté azt, amit tettem. Hagyj meg engem az éjszaka sötétségében, de add vissza a nappalt azoknak, akiket megvertem átkommal. Én, aki kezdettől fogva megkiméltem ezt a nőt, és aki sohasem lépek ki többé ebből a szobából, hanem itt halok meg, segítőkéz nélkül, csak ezzel az istenteremtésével, aki vértézve van ellenem — kérlek, hallgass meg engem!

Az egyetlen válasz még mindig az volt, hogy a fiu ki akarta szakítani magát a kezéből, hogy Millyhez mehessen; és hogy kívülről most már hangosabban hallatszott be a kiáltás: «Segítsen! bocsásson be. Valamikor barátja volt önnek, hogyan vigyázzunk reá, hogyan mentsük meg? Úgy megváltoztak valamennyien, nincs más, aki segíthessen rajtam, kérem, kérem, bocsásson be!»

HARMADIK FEJEZET.

A visszavont adomány.

Az éjszaka még elborította az eget. A sík mezőkön, a dombok tetejéről és a tengeren magánosan járó hajók fedélzetéről, a sötét ég alján, messze, gyöngén derengő vonal látszott, mely azzal biztatott, hogy lassan-lassan megvilágosul; de biztatása gyöngye és bizonytalan volt és a hold még erősen küzdött az éj felhőivel.

A Rédlaw lelkét borító árnyak sűrűn és gyorsan követték egymást és elhomályosították lelki világát, mint mikor az éjszaka felhői átszállnak a hold és föld között és homályba vonják a földet. Szeszéyesen és bizonytalanul, mint az árny, melyet az éj

felhői vetnek, elrejtették előtte ezt és tökéletlen világításban tárták fel előtte amazt; és szakasztottan úgy, mint az éj felhői, melyek átrohannak a ragyogó fényen, mikor az egy-egy pillanatra előretör, és még sűrűbbé tesz a sötétséget, mint amilyen azelőtt volt.

Künn mély és ünnepélyes csend uralkodott a régi épület temérdeksége fölött, s a ház gyámfalai és szögletei sejtelmes, sötét árnyakat vetettek, amelyek hol elbujni látszottak a síma fehér hórég alatt, hol meg előbujni látszottak, aszerint, amint a hold útja többé vagy kevésbé volt elborulva. Benn, a vegyész szobájában, kétes homály borongott még a kialvó lámpának gyöngé világosságától; kísérteties hallgatás következett; semmi nesz, csak néha-néha valami halk sístergés a megfehérült hamu alól, mintha a tűz most adná ki a lelkét. A kandalló előtt a földön mély álmában feküdt a fiú. A vegyész a székén ült, mint ahogy ott ült, mióta elhallgatott a kiáltás az ajtajánál — ott ült, mint aki kövé dermedt.

E pillanatok egyikében megszólalt újra a karácsonyi muzsikaszó. Redlaw eleinte figyelt, mint ahogy a temetőben figyelt; de egyszer csak — a zeneszó még tovább zengett és halk, édes, mélabús hangzatként szállt hozzá az éjszaka levegőjén át — felállt és kinyújtotta a két kezét, mintha valami jó barátja közelednék, akit az ő végzetes érintése majd csak megillet, de nem tesz benne kárt. Az arca már nem volt oly merev és élesen figyelő; gyöngé reszketés fogta el; és végre a szeme megtelt könnyel, kezét az arcához szorította és lehajtotta a fejét.

A bánatra, az elszenvedett igaztalanságra és a gondra való emlékezése nem tért vissza; tudta, hogy nem áll az helyre. Nem ringatta magát abban a hitben és reménykedésben, hogy visszatér. De a lélkében érzett halk megmozdulás újra képessé tette arra, hogy megilletődjék azon, ami a zenében volt elrejtve. És bár az csak szomorúan érezte vele, mit ért az, amit elvesztett, mégis forró köszönettel adott érte hálát az Istennek.

Mikor az utolsó akkord is elhalt, fölemelte a fejét, hogy figyeljen végső rezgéseire. A fiu mögött, úgy, hogy alvó alakja a lábánál feküdt, ott állt a Rém, mozdulatlanul és némán, s reáfüggesztve szemét.

Még mindig oly kísérteties volt, mint azelőtt, de a nézése még sem volt oly kegyetlen és kérlelhetetlen — legalább Redlaw úgy gondolta, vagy remélte, mikor reszketve reánézett. Nem volt egyedül, hanem egy másik kezet tartott az árnyékszerű kezében.

És kinek a keze volt az a kéz? Az az alak, mely mellette állt, csakugyan a Milly alakja lett volna, vagy csak Milly árnya és képmása volt? A nyugodt arcát, szokása szerint, egy kissé féloldalra billentette, s a szeme, mintegy részvéttel, lenézett az alvó gyermekre. Ragyogó fénysugár esett arcára, de nem érintette a Rémet; mert ámbár közvetlenül mellette állt, alakja épp oly sötét és színtelen volt, mint azelőtt.

— Kisértet! — mondotta a vegyész újraéledő nyugtalansággal, mikor reá-

nézett — nem voltam makacs, vagy
önhitt e nővel való vonatkozásban.
Oh, ne hozd ide őt. Kimélj meg attól!

— Csak árnyék, — mondotta a
Rém; — mire a nap felvirrad, keresd
fel valóságában, kinek a képét eléd
mutatom.

— Elkerülhetetlen sorsom-e, hogy
megtegyem? — kiáltotta a vegyész.

— Elkerülhetetlen, — felelte a Rém.

— Hogy megrontsam nyugalmát,
jóságát; hogy azzá tegyem, ami én
magam vagyok, és amivé tettem má-
sokat!

— Mondottam, «keresd fel», — vá-
laszolta a Rém. — Mást nem mondot-
tam.

— Oh, mondd meg nekem, — kiál-
totta Redlaw, belekapaszkodva abba
a reménybe, amely, úgy képzelte, meg-
búvik e szavak mögött. — Tehetem-e
meg nem történtté azt, amit tettem?

— Nem, — felelte a Rém.

— Nem magamnak kérem a ked-
vezést, — mondotta Redlaw. — Ami-
ről lemondtam, önként mondtam le
rőla, és méltán vesztettem el. De
azokért, akikbe én ültettem át a vég-

zetes adományt; akik sohasem keresték; akiket öntudatlanul ért az átok, amelyre nem figyelmeztette őket senki és amelyet elkerülni nem állt hatalmukban; nem tehetek azokért semmit?

— Semmit, — mondotta a Rém.

— Ha nem tehetek én, nem tehet-e valaki más?

A Rém úgy állt előtte, mint a szobor, s egy ideig merően nézett reá a szemével; aztán hirtelen fordított a fején és a mellette lévő árnyra nézett.

— Oh! Tehet ő? — kiáltotta Redlaw, még mindig az árnyalakra nézve.

A Rém elbocsátotta a kezét, amelyet mindaddig a kezében tartott és néma mozdulattal bocsátotta el az árnyat. Ekkor Milly árnyéka, mindig megmaradva ugyanabban a testtartásban, kezdett eltávolodni, vagy eloszlni.

— Állj meg, — kiáltotta Redlaw oly komolysággal, melynek nem tudott eléggé kifejezést adni. — Egy pillanatra még! Irgalomból! Tudom, hogy valami változás történt bennem, mikor az imént idehozta a szél azokat a hangokat. Mondd, elvesztettem a ha-

talmat, hogy árthassak annak a nőnek? Félelem nélkül közeledhetek-e hozzá? Oh, engedd, hogy valami jelet adhasson arra nézve, hogy remélhetek!

A Rém az árnyalakra nézett ép úgy, mint ő — nem reá — és nem felelt.

— Legalább mondd meg ezt: érez-e magában mostantól fogva valami erőt, amelylyel jóváteheti azt, amit én tettem?

— Nem érez, — felelte a Rém.

— Nincs-e meg benne az az erő a saját tudta nélkül?

A Rém azt felelte: — Keressed fel.

— És Milly árnya lassan eltűnt.

Megint szemtől-szemben álltak egymással, s oly merően és félve néztek egymásra, mint mikor a vegyész megkapta az adományt, és még mindig ott feküdt köztük a földön a fiu, a Rém lábánál.

— Szörnyű tanító, — mondotta a vegyész, és esdeklő mozdulattal roskadt térdre előtte — aki lemondottál rólam, de még mindig meglátogatsz (amiből, valamint ebből a szelídebb pillantásból úgy szeretném következtetni azt, hogy még van számomra

némi remény), engedelmeskedem, és nem kérdezek semmit, hanem csak arra kérlek, hallgasd meg a gyötrődő lelkemből fakadó kiáltást azoknak javára, akiken emberi erővel helyre nem hozható igaztalanságot követtem el. De van még valami...

— Arról beszélsz most, ami itt fekszik előttem, — vágott szavába a Rém és ujjával a fiura mutatott.

— Arról, — felelte a vegyész. — Tudod, hogy mit akartam mondani. Miért, hogy éppen csak ez a fiu volt vértézve befolyásom ellen és miért, miért fedeztem fel a gondolataiban oly rettentő hasonlatosságot a saját gondolataimmal?

— Ez itt, — mondotta a Rém, a fiura mutatva, — utolsó, legtökéletesebb példája az oly emberi lénynek, aki teljesen ment azoktól az emlékezősektől, amelyekről te lemondottál. Nincs benne semmi a bánat, az elszenvedett igaztalanság, vagy a gond lelket megnyugtató emlékéből, mert ez a nyomorúlt halandó születésétől fogva rosszabb helyzetre volt kárhozthatva, mint az állatok és mert az ér-

zéstelen szívében nincs ellentét, nincs gerjedelem, mely emberré avathatja. Ebben az elhagyott lényben terméketlen sivatag minden. Az olyan emberben, aki meg van fosztva mindattól, amiről te lemondottál, épp oly terméketlen sivatag minden. Jaj az olyan embernek! Jaj, tízszeresen jaj annak a nemzetnek, mely százával és ezrével számlálja azokat a szörnyetegeket, mint ez, aki itt fekszik!

Redlaw iszonyodva rázkódott meg attól, amit hallott.

— Nincs ezek közt, — mondotta a Rém — egy sem — egy sem, aki nem vetne oly vetést, melyet majd az emberiségnek kell learatnia. A rossznak minden egyes magvából, mely e földön rejlik, a romlásnak egész vetése sarjad, melyet majd be kell takarítani és osztagba kell rakni, aztán újra el kell vetni a világnak sok helyén, míg egész országok lesznek bevetve az elveteműltséggel, számra elegenden arra, hogy egy új vízfözönt zúdítsanak a világra. A nyílt és megtorlás nélkül maradó gyilkosság, melyet napról-napra megtűrnek a város utcáin, kevésbbé

volna vészetes, mint az ehhez hasonló látvány.

Úgy látszott, lenéz az alvó gyermekre. Redlaw is merőben új érzéssel nézett le reá.

— Nincs az az atya, — mondotta a Rém — aki mellett éjjeli, vagy nappali csatangolásaik közben elmennek ezek a teremtések; nincs az az anya ez ország szeretőlelkű sok-sok anyája közt; nincs az a gyermekkorából felserdült ember, ki nem volna felelős a maga módja szerint ezért a szörnyűségért. Nincs ország a föld kerekégén, amelyet nem terhelne átokkal az ily bűn. Nincs a világon vallás, melyet csúffá nem tenne; nincs a világon nép, melyet szégyennel nem borítana el.

A vegyész összekulcsolta a kezét és félelemtől és részvétől reszketve pillantott fel az alvó gyermekről a Rémmre, mely ujjaival lefelé mutatva állt előtte.

— Ime, — folytatta a Kisértet — a tökéletes példaképe annak, ami lenni akartál. Befolyásod itt erőtelen, mert ennek a gyermeknek a lelkéből

nem űzhetsz ki semmit. A gondolatai «borzasztóan egybehangzottak» a te gondolataiddal, mert lesülyedtl az ő természetellenes színvonalára. Ő az emberek közömbösségének gyümölcse, te az ember önhittségéről teszel bizonyosságot. Az ég jóakaró szándéka mindkét esetben meghiusult és a nem anyagi világnak két pólusáról indulva el, egy ponton találkoztok össze.

A vegyész lehajolt a földön fekvő gyermekre és azzal a szánakozással, amelyet most önmaga iránt érzett, letakarta őt, amint ott aludt, és többé nem érzett iránta idegenkedést, vagy közömbösséget.

Az ég alján levő sáv messziről derengeni kezdett, a sötétség eloszlott, a nap bíborfényben kelt fel és a vén épület kéményei és ormai fénylettek a tiszta levegőben, mely aranyos felhővé változtatta át a város füstjét és párázatát. Árnyékos zugolyában, ahol a szél oly szélhez nem illő kitartással szokott körben forogni, még a napóra is lerázta öreg arcáról az egyes hópelyheket, melyek egész éjszaka gyűltek össze rajta, és lenézett az apró

fehér örvényekre, melyek körülötte kavartak a hóban. Minden bizonynyal lehatolt a reggel némi vak tapogatódzással abba az elfelejtett, hideg kriptába, ahol a norman boltívek elmerültek a földbe, és megmozgatta a sötét nedvet a falakon burjánzó alsórendű növényekben és felrázta a lomha életelvet a bámulatos és finom alkotású teremtményeknek ott élő kis világában, azzal a homályos érzéssel, hogy a nap felkelt.

A Tetterbyek ébren és munkában voltak. Mr. Tetterby leszedte az ablaktáblákat a boltjáról és egymás után leplezte le a kirakat kincseit a Jeruzsálem-épületcsoport minden kísértéssel szemben olyannyira vértezett pillantású lakóinak. Adolf rég elment hazulról és nyilván már közel járt a «Reggeli Hirlep»-hez. Öt kicsiny Tetterby, kiknek tíz kerekre nyílt szemét erősen meggyullasztotta a szappan meg a dörzsölés, éppen most szenvedte végig a konyhában a hidegvízzel való mosdás gyötrelmeit. Tetterbyné asszony elnökölt ez aktusnál. Johnny, kinek mindig sebbel-lobbal

kellett magára kapkodni a ruhát, valahányszor Moloch erőszakos kedvében volt (ami körülbelül mindig úgy volt), fel s alá cammogott a bolt ajtaja előtt a szokottnál is súlyosabb terhével; mert Moloch ma sokkal nehezebb volt a hideg ellen való védekezésre szánt dolgok temérdeksége miatt, amelyek főképpen kötött és horgolt ruhadarabokból álltak és valóságos páncélt alkottak körülötte, sisakkal és kék lábszárvértezettel.

Külön sajátossága volt ennek a csecsemőnek, hogy mindig a foga jött. Nem áll egészen tisztán, hogy sohasem jöttek-e ki egészen, vagy ha kijöttek, újra visszahuzódtak-e; de mindenestre eléggé jöttek arra, hogy Tetterbyné asszonyt a legközeltekintőbb fogászati intézkedésekre indítsák. A tárgyaknak legkülönbözőbb nemeit vették igénybe ínyének csiklandozására, bár a mellén állandóan egy csontkarika fityegett, elég nagy arra, hogy megfeleljen egy ifjú apáca olvasójának. Kés- és esernyőnyelek, sétatokok gombja, a családtagok ujjai általában és Johnny ujjai különöseb-

ben, kenyérhaj, ajtókilincs és a csipervasak végén levő hideg rézgombok voltak a leggyakoribb eszközök, amelyeket igénybe szoktak venni a gyermek szenvedéseinek enyhítésére. Hogy mennyi villamoserő dörzsölődött ki belőle egy hét alatt, kiszámítani nehéz. De Tetterbyné asszony mindig csak azt mondotta: «Majd csak kibujnak, a gyermek aztán majd összeszedi magát»; de nem bujtak ki és a gyermek mindent összeszedett, csak magát nem.

Az apró Tetterbyek szokott jókedve néhány óra alatt szomorúan megváltozott. Tetterby és Tetterbyné asszony nem kevésbbé változott meg, mint a sarjadékaik. Rendszerint önzetlen, jólelkű, engedelkeny kis népesség volt, amely meglegegedetten, sőt nagylelkűen osztotta meg egymás közt és nagy gyönyörűséggel szedegette ki egy nagyon kicsi tálból a sovány falatjait, mikor olyanok voltak (ami elég gyakori eset volt a háznál). De most nagy harc és háború volt köztük, nem éppen csak a szappan meg a hidegvíz, hanem inkább a kilátásban lévő reg-

geli miatt. Minden egyes kis Tetterby kezét emelt a többi kis Tetterbyre; és még Johnny — a türelmes, sokat tűrő és alázatos Johnny — keze is fölemelkedett a kisbaba ellen! Igen. Tetterbyné asszony, mikor történetesen belépett az ajtón, látta, hogy vétkes módon egy paskolásra alkalmas védtelen helyet keres a vértезeten és megpaskolja azt a drága gyermeket.

Tetterbyné asszony egy szempillantás alatt bevonszolta a szobába a gal-lérjánál fogva, és kamatok kamatjával fizette vissza neki a támadást.

— Te istentelen, te gyilkos kis fiu,
— mondotta Tetterbyné asszony. —
Volt szíved megtenni?

— Hát miért nem jön ki már a foga, — kiáltotta Johnny hangos és lázadó szóval — ahelyett, hogy folyton csak engem gyötör? Hogyan tetszenék az neked?

— Így, tisztelt uram! — mondotta Tetterbyné asszony, megszabadítva becsmért terhétől.

— Igen, így, — mondotta Johnny.
— Hogyan tetszenék neked? Bizonyára sehogy. Az én helyemben el-

mennél katonának. Én is elmegyek. A hadseregben nincsenek pólyásbabák.

Mr. Tetterby, ki éppen ekkor érkezett meg a csata színhelyére, elgondolkozva dörgölte az állát, ahelyett, hogy ráncba szedte volna a pártütőt és úgy látszott, kissé meglepődött ezen a katonai életről vallott nézeten.

— Jobban szeretném, ha én volnék a hadseregben, ha ennek a gyermeknek igaza van, — mondotta Tetterbyné asszony, az urára pillantva — mert nincs itt egy nyugodt pillanatom. Olyan vagyok, mint a rabszolga — mint egy virginiai rabszolga. — Tetterbyné asszonynak a dohánykereskedelemmel való egykori kapcsolatuk adhatta az ötletet erre a kifogás alá eső kifejezésre. — Nekem Szilvesztertől Szilveszterig soha sincs ünnepnapom, vagy bármely más örömöm! Oh, istenem, őrizd meg ezt a gyermeket! — mondotta Tetterbyné asszony, és oly izgatottan rázogatta a kicsikét, melv sehogy sem illett jámbor óhajtásához — mi baja van már megint ennek a gyermeknek?

Minthogy nem volt képes fölfedezni

semmit és nem tisztázta a kérdést a rázogatóssal sem, Tetterbyné asszony a bölcsebbe tette a kisdedit és kezét karba vetve, ádáz indulattal ringatta a lábával.

— Hogyan állsz te itt, Dolfi, — mondotta Tetterbyné asszony az urának. — Miért nem teszel valamit?

— Azért nem, mert nekem egészen mindegy, hogy teszek-e valamit, vagy nem, — felelte mr. Tetterby.

— Igazán, nekem is mindegy, — mondotta Tetterbyné asszony.

— Esküszöm reá, hogy nekem is, — mondotta mr. Tetterby. E szavai közben harci jelenet fejlődött ki Johnny és az öt öccse közt, akik a reggelire készülve, előcsatározást indítottak a kenyér előzetes birtokáért és nagy igyekezettel püfölték egymást; a legkisebb öccsük koraérett óvatossággal a csatában résztvevők során kívül végzett őrzőjáratot és gyors rohamokat intézett a lábikráik ellen. Mr. Tetterby és Tetterbyné asszony nagy tüzzel vetette magát ebbe a sokadalomba, mintha egyesegyedül már csak ezen a téren érthetnének egyet, azután

régebbi lágyszívűségüknek minden jele és minden kimélet nélkül osztva közöttük csapásaikat, visszatértek előbbi állásaikba.

— Jobban tennéd, ha az ujságodat olvasnád, ahelyett, hogy semmit sem teszel, — mondotta Tetterbyné asszony.

— Mit olvasson az ember az ujságban? — felelte mr. Tetterby túlzott elégedetlenséggel.

— Mit? — mondotta Tetterbyné asszony. — Rendőri hireket.

— Nem valók nekem, — mondotta mr. Tetterby. — Mit bánom, hogy mit tesznek mások, vagy mi történik velük.

— Öngyilkosságokat, — mondotta Tetterbyné asszony.

— Nem nekem valók, — felelte a férje.

— Születéseket, halálozásokat és házasságokat, azok sem neked valók? — mondotta Tetterbyné asszony.

— Ha a születések egyszer s mindenkorra megszűnnének; és ha a halálozások már akár holnap megkezdődnének; nem látom be, miért érdekel-

nének, míg nem tudom, hogy rám kerül a sor, — dörögte Tetterby. — Ami a házasságokat illeti, én magam is megpróbálkoztam vele. Éppen eleget tudok róluk.

Arcának elégedetlen kifejezéséből ítélve, Tetterbyné asszony teljesen egy nézetten látszott lenni a férjével; de mégis ellenkezett, talán csak azért a gyönyörűségért, hogy pörlekedhessék.

— Oh, nagyon következetes ember vagy, — mondotta Tetterbyné asszony. — Te, aki azért állítottad ide ezt a spanyolfaladat és raggattad tele az ujságokból kivagdosott darabkákkal, hogy fél óra hosszáig tarthass belőlük felolvasást a gyermekeknek!

— Mondd inkább úgy, hogy tartótál, — felelte a férje. — Nem fogsz többé rajtakapni. Megjött már az eszem.

— Hogyne! Megjött az eszed! — mondotta Tetterbyné asszony. — Meg is javultál?

A kérdés kellemetlen visszhangot keltett mr. Tetterby lelkében. Békétlenül füstölgött magában és újra meg újra végighúzta kezét a homlokán.

— Megjavultam-e! — dohogta mr. Tetterby. — Nem tudom, hogy bármelyikünk jobb, vagy boldogabb lett volna. Jobb lett-e, vajjon?

A spanyolfalhoz fordult és keresett valamit az ujjával, míg meg nem találta azt a bizonyos paragrafust, amelyet keresett.

— A vörösbegy történetén kívül, mint emlékszem, ez volt egyik kedves hallanivalója a családnak, — mondotta Tetterby révetegen és bambán — és könnyet szokott kicsalni a gyermekek szeméből és jobbá szokta tenni őket, mikor meghasonlottak egymással, vagy elégedetlenek voltak valamivel. «A nyomor megható példája. Tegnap egy kis ember jelent meg az érdeemes hatóság előtt. Pólyás gyermeket tartva a karján és féltucatnyi rongyos gyermektől követve, akik közül a legkisebbik két éves, a legidősebbik tíz éves volt, és valamennyien szemmel láthatóan éheztek, s a következőket mondotta el:» — Hah! igazán nem értem, — mondotta mr. Tetterby; — nem látom be, hogy mi közünk ehhez a dologhoz.

— Hogyan megöregedett és milyen kopott, — mondotta Tetterbyné asszony, ahogy reá figyelt. — Sohasem láttam így megváltozni embert. Oh! Istenem, Istenem, Istenem, nagy áldozat volt tőlem!

— Mi volt nagy áldozat tőled? — kérdezte a férje keserűen.

Tetterbyné asszony a fejét rázta, és nem szólva semmit, valóságos tengeri vihart támasztott a kis baba körül azzal, hogy a leghevesebb izgalommal ringatta a bölcsőjében.

— Ha azt akarod mondani, jó asszonyom, hogy áldozatot hoztál, amikor hozzám jöttél... — mondotta a férje.

— Azt akarom mondani, — felelte a felesége.

— Hát akkor megmondom, — folytatta Tetterby épp úgy duzzogva és épp oly mogorván, mint a felesége — hogy ennek a dolognak két oldala van; és hogy az áldozat én voltam; és hogy bár el se fogadták volna tőlem azt az áldozatot.

— Bár ne is fogadtam volna el, Tetterby, teljes szívemből és lelkem-

ből mondom azt neked, — felelte az asszony. — Nem kívánhatod azt jobban, mint én, Tetterby.

— Nem tudom, mit láttam benne, — dörmögte az újságos ember — igazán nem; annyi bizonyos, hogy ha láttam is benne valamit, most már nem látok. Éppen tegnap este gondoltam reá, a vacsora után, a kandalló előtt. Elhízott, öregszik, össze sem lehet hasonlítani más asszonyokkal.

— Oly közönséges, nincs benne semmi kiváló, kicsiny, a háta görbül, kopaszodik, — dünnyögte Tetterbyné asszony.

— Hol tartottam az eszemet, mikor megtettem, — füstölgött mr. Tetterby.

— Nem lehettem az eszemen. Csakis ezzel az egygyel magyarázhatom magamnak, — mondotta Tetterbyné asszony.

Ilyen hangulatban ültek a reggelihez. A kis Tetterbyek nem szokták a reggelit ülő foglalkozásnak tekinteni, hanem táncolva, dobogva szokták kószolgatni, inkább emlékeztetve a ki-kitörő éles rikkantásaikkal, a vajas kenyerükkel való hadonázással, az utcára

való kivonulásaikkal és visszatérésükkel és a lépcsőn föl s alá való ugrándo zásukkal valami vad szertartásra. A jelen esetben a Tetterby gyermekek harcai a kancsó körül, amelyben a vízzel higított tejet tették az asztalra, a viharosan kitörő szenvedélyeknek oly gyászos példáját szolgáltatták, hogy megsértették vele dr. Watt emlékét. Csakis akkor állt be egy pillanatig tartó csend, amikor mr. Tetterby kikergette az egész hadat az utcai ajtón; és ezt a szünetet is megzavarta az a fölfedezés, hogy Johnny titokban megint besompolygott, s már ugyanabban a pillanatban oly fuldokló hangokat hallatott a kancsóban illetlen és mohó sietséggel, mint egy hasbeszélő.

— Végre is megölnek ezek a gyermekek! — mondotta Tetterbyné aszszony, mikor kizavarta a bűnöst. — És azt hiszem, minél előbb teszik meg, annál jobb.

— Szegény embereknek, — mondotta mr. Tetterby — nem való, hogy gyermekeik legyenek. *Nekünk* nincs örömünk bennük.

Éppen kezébe vette a csészét, melyet Tetterbyné asszony zordonan tolt oda hozzá, és Tetterbyné asszony éppen a szájához akarta emelni a saját csészéjét, mikor egyszerre elállt a mozdulatuk, mintha valami ígézet érte volna mindkettőjüket.

— Papa! Mama! Itt van! — kiáltotta Johnny berontva a szobába. — Itt van Williamné asszony, éppen most jön az utcán!

És ha volt reá példa a világ teremtese óta, hogy egy ifjú gyermek egy vén dada gondosságával emelt ki a bölcsőből és gyöngéden csicsígatott és babusgatott egy pólyásbabát, Johnny mindenesetre az a gyermek volt, és Moloch volt az a kishaba, ahogy most kimentek az utcára!

Mr. Tetterby letette a csészéjét; Tetterbyné asszony letette a csészéjét. Mr. Tetterby megdörgölte a homlokát; Tetterbyné asszony hasonlóképen cselekedett. Mr. Tetterby arca elsimult és földerült; Tetterbyné asszony arca elsimult és földerült.

— Isten bocsássa meg bűnömet, — mondotta mr. Tetterby magában —

micsoda gonosz indulatok törtek ki belőlem? Mi történt itt nálunk!

— Hogyan bánhattam vele úgy azok után, amiket tegnap este mondtam és éreztem! — zokogta Tetterbyné asszony és szeméhez kapta a kötényt.

— Durva lélek vagyok, — mondotta mr. Tetterby. — Egy csepp jóság sincs bennem. Zsófia! kicsiny feleségem!

— Dolfi édes, — felelte a felesége.

— Nem voltam... nem voltam az eszemen, — mondotta mr. Tetterby. — gondolni sem tudok reá, Zsófia.

— Oh! Semmi az ahhoz képest, amilyen én voltam, Dolfi, — kiáltotta felesége a megbánás nagy kitörésében.

— Zsófiám, — mondotta mr. Tetterby, — ne vedd a szívedre. Sohasem bocsátom meg magamnak. Azt hiszem, majd' hogy megszakadt miattam a szíved. Tudom.

— Nem, Dolfi, nem. A tied én miattam! Miattam! — kiáltotta Tetterbyné asszony.

— Nem úgy, kis feleségem, — mondotta a férje. — A legborzasztóbb

szemrehányás az, ami érhet, mikor ily nemesen viselkedel. Zsófia édes, nem is tudod, mit gondoltam. Bizonyára elég csúnyán kimutattam; de mit is gondoltam, kis feleségem!...

— Oh, édes Dolfi, ne beszélj róla! Ne beszélj róla! — kiáltotta a felesége.

— Zsófia, — mondotta mr. Tetterby — el kell mondanom. Nem nyugtathatnám meg a lelkiismeretemet, ha nem mondanám el. Kis feleségem...

— Mrs. William már egészen itt van! — üvöltötte Johnny az ajtó előtt.

— Kis feleségem, nem ment a fejembe, — nyögte ki mr. Tetterby és a székhez támaszkodott — nem ment a fejembe, hogyan csodálhattalak valaha téged — megfeledkeztem azokról a drága gyermekekről, akikkel megajándékoztál, és azt gondoltam magamban, hogy már nem vagy oly karcsú, mint szeretném. Egy árva szóval sem jutottak eszembe, — mondotta mr. Tetterby kérlelhetetlen önváddal — azok a gondok, melyeket miattam vettél magadra, holott más férj mellett, aki szerencsésebb lett

volna és jobban boldogult volna, mint én, gond nélkül élhettél volna; és nem tetszett rajtad, hogy egy kissé megöregedtél, azokban a nehéz esztendőkből, melyeket mellettem töltöttél. Elhiheted-e, kis feleségem? Én magam is alig tudom elhinni.

Tetterbyné asszony félig sírva, félig kacagva fogta a két keze közé az ura arcát.

— Oh, Dolfi! — kiáltotta. — Oly boldog vagyok, hogy ezt gondoltad; oly hálás vagyok érte, hogy ezt gondoltad! Mert én meg azt gondoltam magamban, hogy közönségesforma ember vagy, Dolfi; és olyan is vagy, édesem és lehetsz miattam a legközségesebb formájú ember, amíg le nem zárod a szemem a saját jószágos kezdeddel. Azt gondoltam, hogy kicsiny vagy; és az is vagy, és nagyra foglak tartani, mert olyan vagy és még nagyobbra, mert szeretem az uramat; gondoltam, hogy kezdesz hajlottan járni; és úgy is van, de támaszkodjál reám, s támogatni foglak, amennyire az erőmből telik. Gondoltam, hogy nincs körülötted semmi vonzó; pedig

hogyne volna, itt van az édes otthonunk, és van-e annál tisztább és jobb, és Isten áldja meg még egyszer az otthonunkat és mindazt, ami hozzá tartozik, Dolfi!

— Hurrá! Itt van Mrs. William! — kiáltotta Johnny.

Ott volt és nyomában valamennyi gyermek; és amikor belépett, megcsókolták, és megcsókolták egymást, és megcsókolták a kisbabát, és megcsókolták apjukat, anyjukat, aztán visszarohantak hozzá és körültáncolták és diadalmasan kísérték a szobába.

Tetterby és Tetterbyné asszony nem fogadták kisebb melegséggel, mint a gyermekeik. Épp úgy vonzódtak hozzá, mint a kicsinyek; eléje siettek, megcsókolták a kezét, nem tágítottak mellőle, nem győzték eléggé melegen és elragadtatással fogadni. Milly úgy lépett közéjük, mint minden jószág, szeretet, a finom kimélet és a háziaság anyala.

— Hogyan, hát ti is úgy örültök, hogy láthattok ezen a szép karácsonyi reggelen! — mondotta Milly és ked-

ves csodálkozással csapta össze a kezét.
— Oh Istenem, mily jól esik az embernek!

Több volt a gyermekek ujjongásából, több volt a csókból, több a körülrajongásból, több a boldogságból, több a szeretetből, több az örömből, több a megbecsülésből, mint amenyinyit elviselhetett.

— Oh, Istenem! — mondotta Milly, — mily boldogító könnyekre fakasztotok. Hogyan is érdemeltem meg ezt valaha! Mit tettem, hogy így szeretnek!

— Ki tehet róla! — kiáltotta Tetterby.

— Ki tehet róla! — kiáltotta Tetterbyné asszony.

— Ki tehet róla! — visszhangoztatták a gyermekek vidám együttesben. És körül táncolták és körültepették és belecsimpaszkodtak és oda-szorították a rózsás arcukat a ruhájához, és megcsókolták és simogatták és nem tudtak betelni a becézésével.

— Sohasem voltam úgy megilletődve, — mondotta Milly, a szemét

törölgetve — mint ezen a mai reg-
gelen. El kell mondanom maguknak,
mihelyt szóhoz juthatok. Redlaw úr
napkeltekor eljött hozzám, s oly gyön-
gében, gyöngédebben, mintha nem is
én, hanem az édes leánya lettem
volna, kérve kért, hogy menjek el
vele oda, ahol Williamnek György
bátyja fekszik betegen. Elmentem vele
és útközben oly jó és oly kedves volt
hozzám, és úgy vettem észre, annyira
bízott és remélt bennem, hogy sírnom
kellett boldogságomban. Mikor be-
mentünk a házba, a kapuban talál-
koztunk egy asszonynyal (attól tartok,
hogy valaki megverte és megsértette),
aki megragadta a kezemet és meg-
áldott, amikor elmentem mellette.

— Igaza volt! — mondotta Tetterby.
Tetterbyné asszony azt mondotta,
hogy igaza volt. Valamennyi gyermek
azt kiáltotta egyszerre, hogy igaza
volt.

— Jaj, de az még mind semmi,
— mondotta Milly. — Mikor felmen-
tünk a lépcsőn és beléptünk a szo-
bába, a beteg, aki órák hosszáig fe-
küdt oly állapotban, melyből semmi-

képpen sem lehetett felrázni, felült az ágyában, és könnyekre fakadva, kitárta felém a két karját és azt mondotta, hogy gonoszul rendezte be az életét, de most őszinte megbánást érez a multakért, amelyek úgy állnak előtte, mint egy nagy tájék, amelyről elszálltak a sűrű fekete felhők, melyek addaig elborították, és arra kért, birjam reá atyját, hogy bocsásson meg neki, hogy adja reá áldását és hogy mondjon el egy imádságot az ágya mellett. S mikor megtettem, Redlaw úr oly melegen helyeselte, aztán úgy megköszönte, úgy megköszönte nekem és hálát adott az égnek, hogy egészen túláradt a szívem, és nem tettem mást, mint hogy sírtam és zokogtam volna, ha a beteg nem kért volna arra, hogy üljek le melléje — ami aztán mégis lecsillapított. Mikor ott ültem mellette, addig tartotta kezében a kezemet, míg el nem szunynyadt; s mikor kiszabadítottam a kezemet, hogy elhagyjam és ide jöjjek (amire Redlaw úr igazán nagyon megkért), még akkor is kereste a kezemet, úgy, hogy valaki más volt kénytelen

a helyemre ülni, és azt a hitet kelteni benne, hogy újra odaadtam neki a kezem. Oh, Istenem, Istenem, — mondotta Milly zokogva. — Mily hálásnak és mily boldognak érezhetem és érzem magam mindezért!

Aközben, hogy beszélt, Redlaw belépett és egy pillanatra megállva, hogy nézze a csoportot, melynek Milly a középpontján állt, csöndesen elindult fölfelé a lépcsőn. Most újra megjelent a lépcső pihenőjén; és ott maradt, míg a fiatal diák elrohant mellette és lesietett a lépcsőn.

— Jóságos ápolónőm, legáldottabb, legjobb teremtés a világon, — mondotta, térdre esve Milly előtt és megragadva a kezét — bocsásson meg a gonosz hálátlanságomért!

— Oh, Istenem, Istenem! — kiáltotta Milly ártatlanul — már megint egy! Istenem, megint valaki, aki szeret. Mit is tegyek!

Az az ártatlan, egyszerű mód, ahogyan ezt mondta és ahogyan a szemére tette a két kezét és sírt a nagy boldogságában, épp oly megható, mint gyönyörű látvány volt.

— Nem is én voltam az, — mondotta a diák. — Nem tudom, mi volt — a betegségem következménye lehetett — örült voltam. De most már nem vagyok az. Majdnem aközben, hogy most beszélek, meg is gyógyulok. Hallottam, hogy a gyermekek a nevét kiáltják és a sötét árnyék elvonult rólam már a hallatára is. Oh, ne sírjon! Drága Milly, ha olvashatna a szívemben és tudhatná, mily szeretet és mily hálás tisztelet lakik benne, nem sírna előttem. Oly szörnyű szemrehányás az nekem.

— Nem, nem, — mondotta Milly, — nem azért sírok. Igazán, nem azért. Öröm az egész. Csodálkozás, hogy szükségesnek tartja bocsánatot kérni tőlem oly csekélységért, és mégis boldogság, hogy megteszi.

— És máskor is eljön? és elkészíti azt a kis függönyt?

— Nem, — mondotta Milly, megtörölve a szemét és a fejét rázva. — Nem fog most sokat törődni az én kézimunkámmal.

— Hát így bocsát meg?

Milly félrehívta és a fülébe sugta:

— Valami ujság van hazulról, Edmund úr.

— Ujság? Hogyan?

— Vagy az, hogy nem írt, amíg oly beteg volt, vagy az, hogy megváltozott a kezeírása, mikor lábbadozni kezdett, valahogy meggyanítottatta velük a valóságot; akárminth van — bizonyosan nem fog megharagudni, ha ujságokat mondok, föltéve, hogy nem rossz ujságot.

— Bizonyára nem.

— Akkor megmondom. Valaki megérkezett, — mondotta Milly.

— Az anyám? — kérdezte a diák és önkéntelenül Redlawot kereste szemével, aki lejött hozzájuk a lépcsőn.

— Csitt! Dehogy, — mondotta Milly.

— Más nem lehet.

— Igazán nem? — mondotta Milly, — egészen bizonyos benne?

— Csak nem...

Mielőtt többet mondhatott volna, Milly a szájára tette a kezét.

— De igen, ő! — mondotta Milly.

— A fiatal kisasszonyt (nagyon hasonlít, Edmund úr, arra a miniatűr-képre, de csinosabb) nagyon nyugta-

lanította a bizonytalanság és tegnap este egy kis cselédleánynyal megérkezett. Minthogy mindig a kollégiumból keltezte a leveleit, odajött, s mielőtt Redlaw úr ma reggel meglátogatott, már beszéltem vele. — Ő is szeret engem! — mondotta Milly. — Oh, Istenem, Istenem, ez megint egy másik!

— Ma reggel! És hol van most?

— Most bizony, — mondotta Milly a füléhez hajolva az ajkával — az én kis nappali szobámban van a kapuslakásban és ott várja önt.

A diák megszorította a kezét és el akart sietni, de Milly visszatartóztatta.

— Redlaw úr nagyon megváltozott és azt mondotta nekem ma reggel, hogy az emlékezete meggyöngült. Nagyon kiméletesen bánják vele, Edmund úr; mindnyájunknak úgy kell vele bánnunk.

A fiatal ember megnyugtatta egy pillantással, hogy alkalmazkodni fog figyelmeztetéséhez; és kimenőben, mikor elment a vegyész előtt, tiszteletteljesen és szemmelátható részvétellel hajolt meg előtte.

Redlaw udvariasan és majdnem alázatosan viszonzta a köszöntést és utánanézett. Aztán a kezére hajtotta a fejét, mintha erőltetné, hogy eszébe jusson valami, ami kiment az emlékezetéből. De nem találta meg.

A tartós változás, mely annak a zeneszónak a hatása és a Rém újabb megjelenése óta történt rajta, abból állt, hogy most valóban érezte, mily sokat veszített el, és hogy képes volt szánakozni a saját helyzetén, és hogy világosan szembeállíthatta a természetszerű helyzetével azoknak, akikkel érintkezett. Ebből újabb érdeklődés támadt benne azok iránt, akiket most újra észrevett maga körül és valami szerény, megadásteljes felismerése a bajnak, mely utolérte, ami nem szokatlan jelenség az öregeknél, mikor az elméleti képességük meggyöngül, de tökéletlenségeik nem járnak együtt érzéketlenséggel és mogorvasággal.

Redlaw érezte azt is, hogy minél többet tesz jóvá Milly a bajból, amelyet ő okozott, és minél többször van együtt vele, annál gyökeresebbé válik benne ez a változás. Ennek következ-

tében, meg azért is, mert mélyen vonzódtott hozzá (de minden más remény nélkül), érezte, hogy egészen függő helyzetbe jut vele szemben, és hogy Milly az egyetlen támasza minden szenvedésében.

Úgy hát, mikor Milly megkérdezte, hogy ne menjenek-e már haza, ahol megtalálják az öreg embert meg a férjét, Redlaw — aki maga is hazakivánczolt — igennel felelt, karon fogta Millyt és útnak indult vele; nem úgy, mintha ő volna az a bölcs és tudós ember, akinek nyitott könyv a természet minden csodája, Milly pedig a tanulatlan elme volna, hanem mintha megfordult volna a viszony, és Milly tudna mindent, ő pedig semmit.

Látta, hogy a gyermekek hogyan rajongják körül és hogyan ölelgetik, mikor elmentek és odahagyták a házat; hallotta kacajukat és vidám beszédüket; látta derült arcukat, melyek úgy hajladoztak körülötte, mint a virág; tanúja volt annak a meglegedettségnek és a szeretetnek, mely újra visszatért szüleikhez; magába szívta szegény otthonuknak egyszerű

levegőjét, mely ismét csöndes boldogságukról beszélt; visszagondolt arra az áldatlan fertőzésre, melyet ő terjesztett köztük, s amelyet, ha nincs Milly, még most is terjesztett volna; és talán nem is volt csoda, hogy alázatosan haladt mellette és közelebb vonta magához édes keblét.

Mikor megérkeztek a kapuslakásba, az öreg ember, szemét a földre sítve, a kandalló egyik sarkában ült, a fia pedig a tűzhely másik oldalához támaszkodott és reá nézett. Mikor Milly belépett az ajtón, mindketten felocsúdtak és feléje fordultak és ragyogó változás látszott az arcukon.

— Istenem, Istenem, Istenem, ezek is örülnek, mikor látnak, épp úgy, mint a többiek! — kiáltotta Milly és elragadtatva csapta össze a kezét, aztán megállt. — Megint többen ketővel!

Örülnek, mikor látják! Az örömgyenge szó annak a kifejezésére. Milly az urának karjai közé sietett, amelyek kitárva várták, és William boldogan ölelte volna magához a vállára hajtott fejével az egész rövid téli napon

át. De az öreg ember sem lehetett el nélküle. Ő is karjai közé várta és zárta Millyt.

— Ejnye, hol volt ez egész idő alatt az én csöndes kis egerem? — mondotta az öreg ember. — Nagyon sokáig maradt el. Látom, hogy nem boldogulok az én kis egerem nélkül. Én... hol van a William fiam?... azt hiszem, álmodtam, William.

— Ez az, amit én magam is mondok, — felelte a fia. — Azt hiszem, csunya álmom volt *nekem* magamnak is. — Hogy' vagy, apám? Jól érzed magad?

— Épnek és vidámnak, fiam, — felelte az öreg ember.

Öröm volt látni, hogyan rázta meg William az atyja kezét, és hogyan veregette meg a hátát és hogyan simogatta a vállát, mintha nem győzné jelét adni iránta való érdeklődésének.

— Milyen bámulatos ember vagy te, apám... Hogy' vagy, apám? Csakugyan ép és vidám vagy? — mondotta William és újra kezét rázott vele, újra megkopogtatta a hátát és újra megsimogatta a vállát.

— Sohasem voltam frissebb és egészségesebb, amióta a világon vagyok, fiam.

— Milyen bámulatos ember vagy, apám. De úgy van az rehdben, — mondotta William elragadtatva. — Ha végiggondolom, hogy mi minden nem érte apámat és mennyi viszontagságot, gondot és bánatot nem ért meg hosszú életében, úgy érzem, mintha sohasem tisztelhetnék eléggé az öreg úrat és sohasem édesíthetnék meg eléggé az öregkorát. Hogy' vagy, apám? Egészen jól vagy?

William úr talán sohasem hagyott volna föl ennek a kérdésnek a megismételtetésével, és újra kezét rázott volna vele, újra megveregette és megsimogatta volna, ha az öreg ember meg nem látja a vegyészt, akit addig nem vett észre.

— Bocsánatot kérek, Redlaw úr, — mondotta Fülöp — de nem tudtam, hogy itt van, mert másképp nem vettem volna magamnak annyi bátorságot. Most, hogy itt látom önt egy karácsonyi nap reggelén, eszembe jut, Redlaw úr, az az idő, mikor ön maga

is diák volt és oly kitartóan dolgozott, hogy mindig csak a könyvtárunkat bujta, még karácsony ünnepén is. Ha! ha! Elég öreg ember vagyok, hogy emlékezhessem reá; és nagyon jól emlékszem reá, úgy bizony, pedig nyolcvanhét éves vagyok. A szegény feleségem csak akkor halt meg, mikor ön már elment innen. Emlékszik még a feleségemre, Redlaw úr?

A vegyész igennel felelt.

— Igen, — mondotta az öreg ember. — Áldott jó teremtés volt... Még jut eszembe, hogy egy karácsony reggelén egy fiatal úri kisasszonnyal jött ide — követem alásan — Redlaw úr. Azt hiszem, a testvérhuga volt, akit nagyon szeretett?

A vegyész reánézett és a fejét rázta. — Volt egy testvérhugom, — mondotta révetegen. Többet nem tudott.

— Egy karácsony reggelén, — folytatta az öreg ember — erre járt vele. és havazni kezdett, s a feleségem hívta a fiatal hölgyet, hogy jöjjön be és üljön le a kandallóhoz, melyben karácsony napján mindig égett a tűz, a mi nagy ebédlőnkben, mikor még

megvolt a tíz bennlakó fiatal úr. Ott voltam magam is, és még emlékszem reá, hogy amikor felszítottam a tüzet, hogy a fiatal hölgy jobban melengethesse a csinos kis lábát, hangosan felolvasta azt a mondást, mely az alá a kép alá van odairva, hogy: «Tartsd meg, Uram, az ép emlékezetemet!» Beszélgetésbe ereszkedtek róla a szegény feleségemmel; és különös, mikor az ember most reagondol, hogy mind a ketten azt mondták (pedig oly kevés közül volt a halálhoz), hogy szép imádság az és hogy azokra való vonatkozással, akiket legjobban szeretnek, ők maguk is szívesen fordulnának vele az éghez, ha korán halnának meg. «A bátyám,» — mondotta a fiatal hölgy, — «az úram,» — mondotta az én szegény feleségem. «Tartsd meg, Uram, benne épen az emlékezetemet és ne engedd, hogy elfelejjenek!»

Redlaw arcán oly fájó és forró könnyek perégtek végig, minőket még nem sírt soha. Fülöp, kit nagyon elfoglalt e történetre való emlékezése, mindmostanáig nem vette azt észre és

nem látta, mennyire int neki Milly, hogy hagyjon fel már a beszéddel.

— Fülöp! — mondotta Redlaw és a karjára tette a kezét — szerencsétlen ember vagyok, és nagyon reámennehezedett a Gondviselés keze, igaz, hogy megérdemeltem. Olyasmit említ nekem, barátom, amit nem érthetek meg; elvesztettem az emlékezetemet.

— Irgalmas Isten! — kiáltotta az öreg ember.

— Elvesztettem a bánatra, a reám mért igaztalanságra, a gondra való emlékezősemet, — mondotta a végysz; — és ezzel elvesztettem mindent, amire emlékezni érdemes.

Aki látta az öreg Fülöp részvétét, aki látta, hogyan tolta oda hozzá a saját nagy karosszékét, hogy pihenjen meg benne, és hogyan nézett le reá, mélyen átérezve annak a jelentőségét, amitől megfosztották, csak az vehette észre némiképpen, mily drágák az aggkornak az ily emlékezések.

A fiu berontott a szobába és odarohant Millyhez.

— Itt van az az ember, — mon-

dotta — itt, a másik szobában. Nekem nem kell.

— Miféle emberről beszél? — kérdezte mr. William.

— Csitt! — mondotta Milly.

Engedve egy intésének, ő meg az öreg atyja csöndesen visszavonultak. Mikor észrevétlenül kimentek, Redlaw magához hívta a fiut.

— Jobb az asszonynál, — felelte és megfogta Milly szoknyáját.

— Igazad van, — mondotta Redlaw bágyadt mosolylyal — de nem kell tőlenr félned, nyájasabb vagyok már, mint azelőtt. Különösen pedig tehozád, te szegény fiu!

A fiu eleinte húzódozott még; de lassankint engedett Milly rábeszélésének és végre közelebb merészkedett a vegyészhez, sőt le is ült a lábához. Redlaw a vállára tette kezét, s részvétteljesen és testvéri érzéssel nézett reá, a másik kezét pedig Millynék nyújtotta. Milly lehajolt hozzá, úgy, hogy a szemébe nézhetett, és rövid hallgatás után így szólt:

— Beszélhetek, Redlaw úr?

— Beszélhet, — felelte Redlaw, és

reá nézett. — A hangja, meg a hangjának zengése még mindig a régi háttással van reám.

— Kérhetek valamit?

— Amit akar.

— Emlékszik-e még arra, amit tegnap mondtam, amikor bekopogtatam az ajtaján? Valakiről, aki valamikor a barátja volt, és aki a romlás szélén állt?

— Igen. Emlékezem, — felelte Redlaw némi habozással.

— Megértette?

Redlaw megsimogatta a fiu haját — egy darab ideig mereven nézett Millyre — és a fejét rázta.

— Azzal az emberrel, — mondotta Milly tiszta lány hangján, melyet szelid szemének pillantása még tisztábbá és lágyabbá tett — később újra találkoztam. Visszatértem abba a házba és Isten segítségével megtaláltam. Nem volt túlságosan korán. Csak egy kis késedelem, és későn találtam volna meg.

Redlaw levette kezét a fiuról és Milly kezefejére tette, s ennek a báortalan és mégis nyugodt megérintése

nem kisebb hatással volt reá, mint a hangja meg a szemei, és még figyel-mesebben nézett föl reá.

— Az az ember Edmund úrnak, annak a fiatalembernek az atyja, aki-vel csak nem rég volt találkozásunk. Valódi nevén Langfordnak hívják. Emlékszik erre a névre?

— Emlékszem arra a névre.

— És az emberre?

— Nem, az emberre nem. Talán igaztalanságot követett el valaha ve-lem szemben?

— Igen, követett el.

— Oh! Akkor kilátástalan... ki-látástalan. — Redlaw a fejét rázta, és gyöngéden megveregette a kezét, melyet a kezében tartott, mintha némán a szánakozását kérné.

— Tegnap este nem mentem el Edmund úrhoz, — mondotta Milly. — De most, úgy-e bár, úgy hallgatja végig, amit mondok, mintha emlékez-nék mindenre?

— Minden betűjét, amit mond.

— Egyrésről azért, mert tegnap még nem tudtam, hogy az az ember

csakugyan az atyja, másrésről pedig azért, mert féltem a hatástól, melyet ily hír tehetne reá a betegsége után, ha csakugyan az atyja volna. Mióta tudom, hogy ki az az ember, megint csak nem mentem el; de azt már más okból tettem. Régóta élt külön a feleségétől meg a fiától — idegen volt a családjához majdnem fiának gyermekkora óta, mint tőle magától halottam — és megtagadta és elhagyta azt, amihez legforróbban kellett volna ragaszkodnia. E hosszú idő alatt mind mélyebben és mélyebben süllyedt. még... — Milly hirtelen felállt, ki ment egy pillanatra, aztán visszatért azzal a lezüllött emberrel, akit Redlaw előtte való este látott.

— Ismer engem? — kérdezte a vegyész.

— Boldog volnék, — felelte amaz — és ez szokatlan szó az én szájam-ban, ha azt felelhetném, hogy nem ismerem. — A vegyész reánézett arra az emberre, aki ott állt előtte önmegalázkodásában és süllyedtségében, és mindhiába keresve emlékezését, még tovább nézte volna, ha Milly nem fog-

lalta volna el mellette az előbbi helyét és nem vonta volna figyelő pillantását a saját arcára.

— Nézze, mily mélyre sülyedett, mily szerencsétlen ember! — súgta és az ismeretlenre mutatott kezével, de nem vette le szemét a vegyész arcáról sem. — Ha tudna visszaemlékezni arra, ami ehhez az emberhez fűződik, nem hiszi-e, hogy megmozdítaná önbén a részvétet egy oly ember iránt, kit valaha szeretett (ne keressük, hogy mily rég idő előtt, vagy hogy mivel játszott a ezt a szeretetet), aki idáig jutott?

— Remélem, úgy történnék, — felelte Redlaw. — Azt hiszem, úgy történnék. — A pillantása áttért arra az emberalakra, mely az ajtó közelében állt, de gyorsan visszatért Millyhez és oly feszült figyelemmel nézte, mintha meg akarna tanulni valamit hangjának minden egyes rezdülésétől és szemének minden egyes sugarától.

— Tudatlan nő vagyok, ön pedig sokat tanult, — mondotta Milly; — nem szoktam gondolkozni, ön pedig mindig gondolkodik. Szabad-e meg-

mondanom önnek, miért hiszem, hogy jó dolog visszaemlékezni azokra az igaztalanságokra, melyek érték bennünket?

— Mondja meg!

— Hogy megbocsáthassunk értük.

— Bocsásd meg, Uram, Istenem, — mondotta Redlaw és az égre emelte a szemét — hogy megvetettem a te nagy előjogodat!

— És ha, — mondotta Milly — és ha egykor visszatér az emlékezete, amit remélünk és amiért imádkozunk, nem lesz-e a jó Isten áldása önre nézve, hogy egyszerre emlékezhetik vissza arra az igaztalanságra és arra, hogy megbocsátott érte?

Redlaw az ajtó mellett álló alakra nézett, aztán megint Millyre szegezte pillantását; úgy érezte, mintha a tisztultabb világosságnak egy sugara szállna alá a lelkébe a derült arcáról.

— Nem térhet vissza megtagadott otthonába. Nem is kívánczik vissza. Tudja, hogy csak szégyent és bajt vinne magával azoknak, akiket oly kegyetlenül elhanyagolt; és hogy leginkább azzal teszi jóvá, amit elköve-

tett, ha kerüli őket. Valami kevés pénzzel, amit jószívúságból kapna, elvonulhatna valami távoli vidékre, ahol bűn nélkül élhetne és jóvátehetné azzal, amennyire lehet, azt az igaztalanságot, amelyet elkövetett. Annak a szerencsétlen úri nőnek, aki a felesége, meg a fiának ez volna a legértékesebb és legkedvesebb ajándék, amelyet legjobb barátjuk adhatna nekik — ajándék, melyről sohasem kellene megtudniok semmit, s amely neki, akinek jóhíre semmivé lett, aki lélekben, testben leromlott, valódi megváltás volna.

Redlaw a két keze közé fogta és megcsókolta Milly arcát, aztán így szólt: — Úgy legyen. Reábizom, hogy tegye meg helyettem most mindjárt és titokban; és mondja meg neki, hogy megbocsátanék neki, ha oly szerencsés volnék, hogy tudnám, mit.

Mikor Milly felállt és a bukott ember felé fordította ragyogó arcát, értésére adva, hogy közbenjárása sikerrel járt, az egy lépést tett előre, és nem vetve föl szemét, így szólt Redlawhoz:

— Oly nagylelkű ön — mindig is az volt — hogy bizonyára igyekszik távoltartani magától az elégtételnek azt az érzését, melyet az előtte levő látvány kelt benné. Én nem igyekszem távoltartani magamtól, Redlaw. Higyje el nekem, ha tudja.

A vegyész egy kézmozdulattal intett Millynnek, hogy jöjjön közelebb hozzá; és amíg a beszédre figyelt, az arcába nézett, mintha ott akarná megtalálni a kulcsot ahhoz, amit hallott.

— Sokkal mélyebbre süllyedtem és sokkal nyomorultabb vagyok, semhogy ígéreteket tennék; sokkal élénkebben emlékezem a saját multamra, semhogy afélékkel állnék elébe. De attól a naptól fogva, mikor az első lépést tettem lefelé, azzal, hogy elárultam önt, mind mélyebbre és mélyebbre süllyedtem biztos, tartós, föltartóztathatatlan gyorsasággal. Csak ezt akartam megmondani.

Redlaw, közvetlenül maga mellett tartva Millyt, a beszélőhöz fordította arcát, amelyen most szomorúság tükröződött. És még valami, ami a fájdalmas emlékezéshez hasonlított.

— Más ember lehetett volna belőlem, más életet élhettem volna, ha nem tettem volna meg azt az első végzetes lépést. Nem tudom, hogy úgy történt volna-e. Nem irom a javamra ezt a lehetőséget. Nővére a sírban fekszik és ott jobb helyen van, mint mellettem lett volna, még akkor is, ha az maradtam volna, aminek ön tartott és amilyennek én magam is hittem magam akkor.

Redlaw hirtelen mozdulatot tett a kezével, mintha nem akarna hallani erről a dologról.

— Úgy beszélek, — folytatta amaz — mint akit a sírból húztak ki. Megásta volna az este a saját síromat, ha nincs hozzám közel ez az áldott kéz.

— Oh Istenem, ez is szeret! — zokogta Milly csöndesen. — Ez is egy!

— Az este nem mentem volna az útjába, még ha egyébként éhen vesztettem volna is. De ma, nem tudom miért, oly élénken él bennem az emlékezés a mi régi viszonyunkra, hogy az ő tanácsára el mertem jönni önhöz és elfogadom, meg is köszönöm az

ajándékát, és arra kérem önt, Redlaw, hogy halálának órájában is oly irgalommal gondoljon reám, mint amily irgalmasan bánt most velem.

Az ajtóhoz fordult, de útközben még egyszer megállt.

— Remélem, érdeklődni fog a fiam iránt, már az anyja kedvéért is. Remélem, ő meg is fogja érdemelni, és ha nem élek soká, és ha tudni fogom, hogy nem éltem vissza a segítségével, nem fogom őt látni többé soha.

Elmenőben, most először nézett Redlaw szemébe. A vegyész, ki merev pillantással nézett reá, félig öntudatlanul nyújtotta kezét. Az visszatért és gyöngén megérintette azt mind a két kezével; aztán lehorgasztotta fejét és lassu léptekkel kiment.

Az alatt a néhány pillanat alatt, míg Milly szótlanul a kapuhoz kísérte, a vegyész visszaroskadt székére és eltakarta arcát a két kezével. Ily állapotban látva, mikor férjével és az öreg emberrel visszatért (akik mindketten végtelenül aggódtak Redlaw miatt), Milly semmiképpen sem akarta zavarni, vagy megengedni, hogy za-

varják; aztán letérdelt a szék mellé, hogy valami meleg ruhát adjon a fiura.

— Így van jól. Ez az, amit én mindig mondok, apám! — kiáltotta a bámuló férje. — Anyai érzés van mrs. William szívében és annak ki kell törnie valahogy!

— Úgy, úgy, — mondotta az öreg ember; — igazad van. William fiamnak igaza van.

— Úgy lehet, minden a legjobbra fordul, Milly édes, — mondotta mr. William gyengéden — azért, hogy nincsenek saját gyermekeink; de azért némelykor mégis szeretném, ha volna egy, akit szerethetnél és becézhetnél. A mi kis holt gyermekünk, akihez oly nagy reményeket fűztél és aki sohasem lélegzett ezen a világon — nagyon csöndes teremtéssé tett téged, Milly.

— Nagyon boldog vagyok, hogy emlékezhetem is reá, édes William, — felelte Milly. — Minden nap gondolok reá.

— Félek, hogy nagyon is sokat gondolsz reá.

vig
do
me
ke

az
m

lo
az
ze
a

ny
do
gy
m

al
ke
öl

ge
o
o
a

n

— Ne mondd, hogy félsz attól; nagy vigasztalás az nekem; oly sokféle módon szól hozzám. Az az ártatlan lélek, mely sohasem élt a földön, olyan nekem, William, mint az angyal.

— Te vagy olyan, mint az angyal, az apámnak és nekem, — mondotta mr. William szelíden. — Tudom.

— Ha azokra a reményekre gondolok, melyeket reá alapítottam, azokra az időkre, amikor ott ültem és képzeletemben ott láttam a keblemen azt a mosolygó kis arcot, mely sohasem nyílt meg a világosságnak, — mondotta Milly — akkor, azt hiszem, nagyobb gyöngédséget érzek magamban minden csalódott remény iránt, és abban nincs semmi igaztalanság. Mikor szép gyermeket látok édes anyja ölén, annál jobban szeretem őt, ha arra gondolok, hogy az én gyermekem is olyan lehetett volna, mint az, és épp oly büszkévé és boldoggá tehetné volna a szívemet.

Redlaw fölemelte a fejét és reánézett.

— Úgy érzem, — folytatta Milly — hogy egész életemre szóló tanulság

van ebben. A szegény elhanyagolt gyermekekért úgy esdekel az én kis gyermekem, mintha életben volna, és olyan hangon szól hozzám, amelyet mintha ismernék. Ha ifjúságról hallok, mely szenved, vagy gyalázatba dől, azt gondolom magamban, hogy az én gyermekemet is érhetne volna az a sors, és hogy Isten irgalmaságából vette el tőlem. Elöttem áll öregen és olyan ősz hajjal, mint apáé: mondván, hogy ő is nagy kort érhetett volna meg, sokkal, sokkal azután, hogy te meg én már elköltöztünk, és hogy szüksége lehetett volna az ifjabbak becsülésére és szeretetére.

Szelíd hangja szelídebb volt, mint valaha, mikor megfogta férjének karját és reáhajtott a fejét.

— A gyermekek úgy szeretnek, hogy olykor azt képzelem — együgyű képzelődés az, William, — hogy valami képpen, nem is tudom hogyan, együtt éreznek az én kis gyermekemmel és velem, és megértik, miért oly drága nekem az ő szeretetük. Ha azóta halgatagabb voltam is, boldogabb is voltam, William, százféle tekintetben.

Nem a legkevésebbé boldog, édesem, abban, — hogy már akkor, mikor a kisgyermekem még csak néhány napja született és halt meg, én pedig gyöngé és bánatos voltam és nem szabadulhattam egy kis búslakodástól, az a gondolatom támadt, hogy ha igyekezem erényes életet élni, az égben találkozni fogok egy fényeskedő lényvel, ki anyjának fog szólítani!

Redlaw, hangos kiáltással, a térdére esett.

— Oh, Te, — mondotta — aki a tiszta szeretet tanításával kegyesen visszaadtad az emlékezetemet, mely a keresztfán szenvedő Krisztus és az ügyéért meghalt jók emlékezte volt, fogadd hálámat, és áldjad meg őt!

Aztán a szívére ölelte; és Milly még inkább zokogva, mint azelőtt, és egyben kacagva kiáltotta: — Újra magához tért! Igazán, ő is nagyon szeret engem! Oh, Istenem, Istenem, édes Istenem, ez is egy!

Aztán a diák belépett, kézen vezetve egy bájos leányt, aki alig mert bemenni. És Redlaw, aki annyira megváltozott a diákkal szemben, mert

saját boldog napjainak megindító tükörképét látta benne és ifju választottjában, amelyhez, mint az árnyékadó fához, pihenni és társat keresni szállt vissza a galamb, mely oly sokáig volt bezárva a magános bárkájába, az ifju nyakába borult és kérte őket, hogy legyenek gyermekei.

Aztán, minthogy Karácsony olyan ünnep, melyen az esztendő minden más ünnepénél inkább kellene eszünkbe jutni minden gyógyítható gondnak, minden reánkmért igaztalanságnak és bánatnak, ami e világon ért bennünket, reátette kezét a fiu fejére és némán szólítva tanunak Őt, ki egykoron megáldotta a kisdedeket és prófétai tudásának fenségében megdorgálta azokat, akik eltaszították őket maguktól: megfogadta, hogy gondjába fogadja, tanítani fogja és fiának fogja tekinteni.

Aztán vidáman nyújtotta jobbját Fülöpnek és azt mondotta, hogy ma karácsonyi ebédet fognak tartani abban a teremben, mely a tíz szegény ifjunak a nagy ebédlője volt, mielőtt pénzzel elégtették volna ki őket az

ellátásért, és hogy oly nagy számmal fogják meghívni reá a Swidger család tagjait, — akik mint a fia mondotta volt, oly számosan vannak, hogy összefogódzva, láncot húzhatnának egész Anglia körül — amilyennel a rendelkezésre álló rövid idő alatt felhajthatják őket.

És úgy is történt azon a napon. Annyi Swidger volt jelen, öreg és gyermek, hogy ha kerek számot mondanék róluk, kétséget támaszthatnék a bizalmatlanokban e történet szavahihetősége iránt. Azért hát meg sem kísérem. De tucat- és rakásszámra voltak jelen — és jó hír és jó reménység várta ott őket György felől, akit atyja, meg öccse, meg Milly újra meglátogattak és nyugodt álomba merülten hagytak el újra. Jelen voltak az ebéden a Tetterbyek is, hozzájuk értve az ifjabb Adolfot, ki szivárványszínű nyakbavető sáljában érkezett meg, jóval azelőtt, hogy az asztalra tették a marhasültet.

Johnny és a kisbaba, természetesen, késve érkeztek, és egészen féloldalra dőlve jöttek, az egyik kime-

rülten, a másik pedig, mint hitték, a fogzás állapotában; de az már megszokott valami volt és nem ijesztett meg senkit.

Szomorú volt látni azt a gyermeket, aki sem apját, sem anyját nem ismerte, és szemmel kísérte a játszó gyermekeket, nem tudva, hogyan beszéljen vagy játszson velük, és aki oly távol állt mindentől, ami gyermeki, mint egy kiveret kutya. Szomorú volt, bár más tekintetben, látni azt is, mily ösztönszerűen érezték még a legkisebb gyermekek is, hogy mennyire különbözik tőlük mindannyijoktól, és hogyan tettek bátortalan közeledési kísérleteket hozzá, nyájas szavakkal és érintésekkel és apró ajándékokkal, hogy ne legyen boldogtalan. De az Millyhez húzódott, és kezdette szeretni is — megint egy, mint Milly mondotta! — és minthogy a jó aszszonyt valamennyien szívükből szerették, örültek annak, és mikor látták, hogy a fiu odakacsint reájuk a szék háta mögül, örültek, hogy oly közel van hozzá.

Látta mindezt a vegyész, aki a diák

és a jövődöbelije mellett ült, és látta Fülöp, meg a többiek is.

Voltak, akik azt mondták azóta, hogy Redlaw csak gondolta azt, ami itt elmondva volt; mások meg, hogy egy téli estelen, alkonyattájt, a tűzben olvasta; mások, hogy a Szellem csak sötét gondolatainak képe volt, Milly pedig a jobb tudásának megtestesülése. *Én* nem mondok semmit.

Csak ezt az egyet. Hogy amikor összegyűltek az ódon csarnokban, melyet nem világított meg más, mint a nagy kandalló tüze (mert korán ebédelték), az árnyak egyszerre előbujtak rejtékelyeikből és körültáncolták a szobát, és csodálatos alakokat és arcokat mutattak a falon a gyermekeknek és lassan-lassan szörnyű és bűvös színt adtak a való és ismert dolgoknak. De volt valami a csarnokban, amire gyakran fordította szemét Redlaw és Milly, meg a férje, meg az öreg ember, és a diák meg a jövődöbelije, s amelyet az árnyak nem homályosítottak el s amelyen nem változtattak semmit. Méltóságteljesebben a tűz fényétől, és az élet elevenségével

tekintve alá a fal táblázatának sötét-ségéről, lenézett reájuk az örökzöld krisztustövis-galyak közül az arckép szakállas és nyakbodros arca, mint ahogy ők is felnéztek reá; és alatta világosan és tisztán álltak, mintha élő hang mondaná ki, e szavak:

Tartsd meg Uram az ép
emlékezetemet.

*E könyvből meritett papíron 100 számozott
példány készült.*

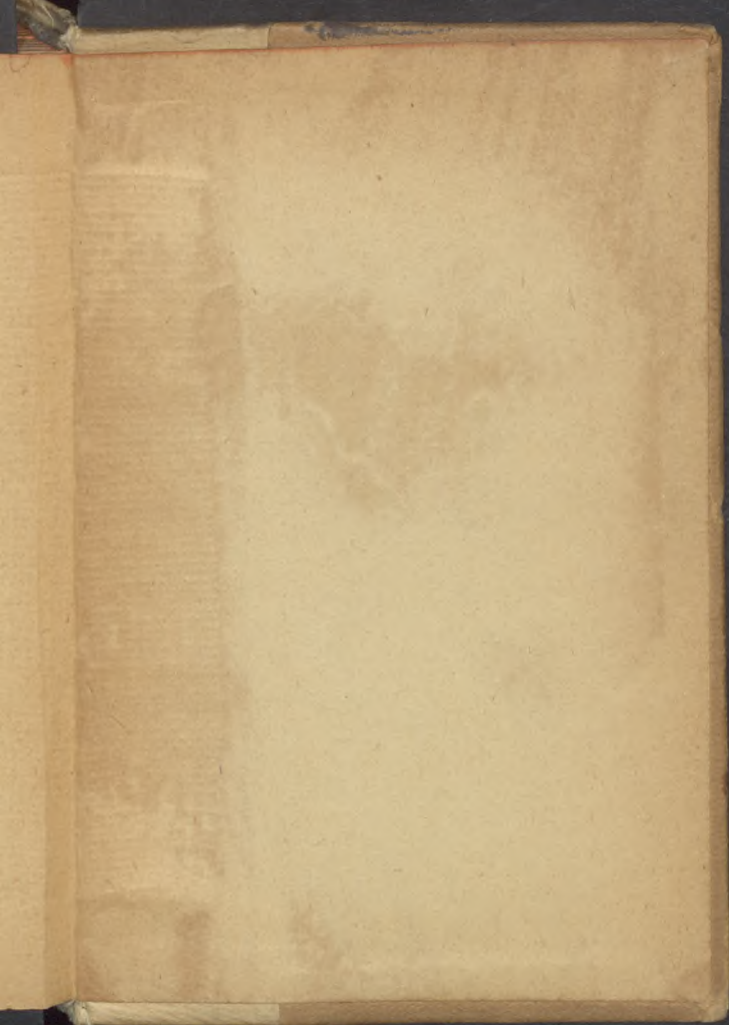

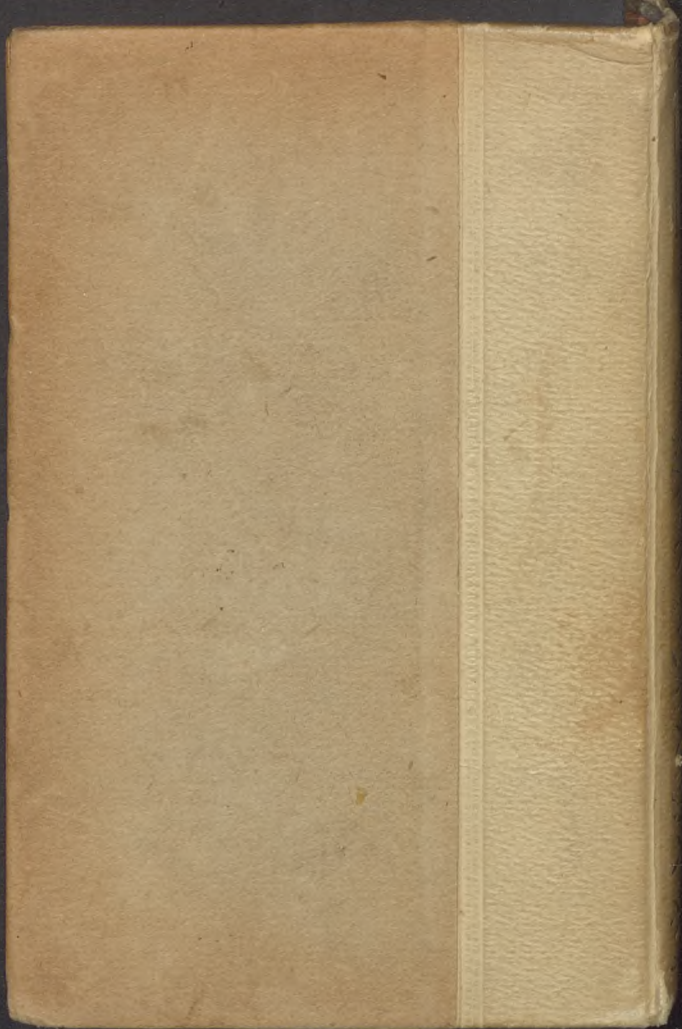
4-
ld
ép
nt
ta
lő

olt

50

52

DICKENS

AZ

ELTÁKOZOTT

EMBER

